

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (เทคโนโลยีการศึกษา)

ปริญญา

เทคโนโลยีการศึกษา

เทคโนโลยีการศึกษา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

The Development of Community for Learning Model in Sufficiency Economy

นามผู้วิจัย นางสาวเขวาลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ณรงค์ สมพงษ์, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(อาจารย์ไพฑูรย์ ศรีฟ้า, กศ.ด.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์บุญเรือง ขจรศิลป์, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นาวาอากาศตรีสัญญาชัย พัฒนสิทธิ์, กศ.ด.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญจนา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ _____ เดือน _____ พ.ศ. _____

สืบสังธี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

The Development of Community for Learning Model in Sufficiency Economy

โดย

นางสาวเขาวลัษณ์ พิพัฒน์จำริญกุล

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (เทคโนโลยีการศึกษา)

พ.ศ. ๒๕๕๔

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล 2554: การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรินญาศึกษาศาสตรคุณูปบัณฑิต (เทคโนโลยีการศึกษา)
สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์ณรงค์ สมพงษ์, Ph.D. 234 หน้า

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง และประเมินผลการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงไปใช้ในพื้นที่ต้นแบบ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคคลในชุมชนบ้าน
ม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏยมา จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน นักวิชาการ
ผู้อำนวยการโรงเรียน วิทยากรท้องถิ่น และประชาชนในชุมชน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลและ
วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องมือทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการ
พรรณนา

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ประกอบด้วย กระบวนการและขั้นตอนเพื่อนำชุมชนก้าวสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1) ความสนใจและการเปิดรับ 2) การสร้างความรู้ ความเข้าใจ 3) การ
รวมกลุ่มความสนใจ 4) การสร้างกิจกรรมเพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ สำหรับขั้นตอน
การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านม่วงคำใต้
ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนเล้าประสพการณ์ 2) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
3) สรุปแนวคิด 4) นำไปใช้ ในการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงไปใช้ในพื้นทีต้นแบบ ณ บ้านม่วงคำใต้ พบว่า ประชาชนในชุมชนร่วมกันกำหนด
แผนกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ ออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 เตรียมความรู้ ความเข้าใจให้กับ
ประชาชน ระยะที่ 2 กระตุ้นและพัฒนากลุ่มต่างๆ ในชุมชน และระยะที่ 3 สร้างเครือข่ายการ
เรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน ผลการประเมินการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในพื้นทีต้นแบบ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับและ
ให้ความสนใจกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น หลังจากที่ได้ลงมือปฏิบัติจริง

Yaowaluk Pipatjumroenkul 2011: The Development of Community for Learning Model in Sufficiency Economy. Doctor of Education (Educational Technology), Major Field: Educational Technology, Department of Educational Technology. Thesis Advisor: Associate Professor Narong Sompong, Ph.D. 234 pages.

The objectives of this research were to develop learning community model in concerning with sufficiency economy philosophy and to assess the utilizing pattern of the pilot community sufficiency economy learning center in Baan Muang Kham Tai where was in Huay Kaew Sub-district, Phu Kam Yao District, Phayao Province. The population for the study was the community leaders, academic experts, local intellectuals, school principle and people in the community were used as a unit of studies. The qualitative and quantitative methods were used for analyzing information and data. The descriptive statistics were presented in this research findings.

The research found that the model of community sufficiency economy learning were concerned on procedures and steps in order to guide the general community to become a sufficiency economy learning model which was shown by 1) an enthusiasm and open-minded of people, 2) the knowledge creation and comprehension, 3) the interested groups actions and 4) the created activities to support learning process. The creative steps in developing model of Baan Muang Kham Tai sufficiency economy learning community were: 1) to introduce mutual experiences discussion; 2) to exchange idea and thought; 3) the summary of thought; and 4) the implementation of summative thought. The community utilizing of the pilot sufficiency economy model at Baan Muang Kham Tai found that the people in the community collaborated to generate activities plan which could be divided into three phases. Phase 1 : The knowledge preparation and understanding among people in the community, Phase 2 : The motivating and developing various groups activities in the community, and Phase 3: The creation of learning networks among people in-side and out-side the community. The assessment of the utilization of pilot sufficiency economy model had confirmed that most of the people accepted and interested the principles of sufficiency economy model after actual try out.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์และความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ สมพงษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ดร.ไพฑูรย์ ศรีฟ้า และ รองศาสตราจารย์ ดร.บุญเรียง ขจรศิลป์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณ เป็นอย่างสูงที่คอยให้คำปรึกษา แนะนำและเสียสละเวลาให้ความช่วยเหลือในทุกขั้นตอนของการ วิจัย ให้ความห่วงใยและเป็นที่กำลังใจที่ดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์วัฒนา สวรรยาธิปติ ผู้ให้แนวทางและเปิดโอกาสในการ ศึกษาต่อระดับปริญญาเอก ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนุพร สุวรรณวาทกิจกิจ เป็นผู้ (ให้ โอกาส เรามี) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไพโรจน์ สังข์เดช ผู้ผลักดันและให้กำลังใจ อาจารย์สุโชติ ดาวสุโข ผู้สนับสนุน และอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบคุณ พี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ แห่งสำนัก ส่งเสริมและฝึกอบรมที่ให้กำลังใจ เสียสละทำงานแทนผู้วิจัยขณะศึกษาระดับปริญญาเอก

ขอขอบคุณ เพื่อนปริญญาเอกเทคโนโลยีการศึกษา รุ่นที่ 3 ทุกคนที่คอยช่วยเหลือและเป็น กำลังใจซึ่งกันและกัน และขอขอบคุณผู้ให้ประสบการณ์ชีวิตในต่างประเทศ Prof. Dr. Thomas Knutson แห่ง California State University, Sacramento, USA. และคุณพัน ดนุยานุวัตร ผู้ที่ดูแล และให้ความช่วยเหลือระหว่างศึกษาคุณ ณ เมือง Sacramento ประเทศสหรัฐอเมริกา

ขอขอบพระคุณผู้นำชุมชนต้นแบบที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตบนหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง อันทรงคุณค่าและเป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ และขอขอบพระคุณอาจารย์ สุทธิดา มัชฌิมานนท์ อาจารย์โรงเรียนบ้านม่วงคำ และประชาชนในชุมชนบ้านม่วงคำได้ ที่กรุณา ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล ที่พัก อาหาร และให้การต้อนรับผู้วิจัยเป็นอย่างดี

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ผู้เป็นต้นแบบของการเลี้ยงลูกแบบเรียนรู้ ด้วยตนเอง คอยสนับสนุนให้การศึกษาแก่ผู้วิจัยจนถึงระดับสูงสุด และขอขอบพระคุณอาจารย์ รัชนิกร โรจนอนวัช ครอบครัวพิพัฒน์จำเริญกุล และครอบครัววนิชพงศ์พัฒน์ ที่ให้การสนับสนุน ในทุกด้าน ให้กำลังใจจนสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ สามารถเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้

เขาวลัษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล

พฤษภาคม 2554

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(4)
สารบัญภาพ	(6)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
ขอบเขตการวิจัย	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
นิยามศัพท์	10
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	11
แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	12
ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	15
การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	17
ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน	18
กระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้	21
องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	25
แนวคิดชุมชน	29
ความหมายของชุมชน	29
ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง	32
องค์ประกอบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	35
ชุมชนแห่งการเรียนรู้	38
แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	39
ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	42
แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	43
กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง	48

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
แนวคิดการพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน	50
ทฤษฎีขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง	53
การวิจัยและการสร้างกระบวนการเรียนรู้	57
แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน	60
ความหมายของกระบวนการมีส่วนร่วม	60
กระบวนการการมีส่วนร่วม	61
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	66
กรอบแนวคิดการวิจัย	75
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	76
ประชากร	77
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	78
ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้	83
ขั้นตอนที่ 3 การใช้รูปแบบชุมชนการเรียนรู้	90
ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาติดตามและประเมินผล	91
บทที่ 4 ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์	94
ผลของการวิจัย	94
ข้อวิจารณ์	150
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	156
สรุปผลการวิจัย	156
ข้อเสนอแนะ	157
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	160
ภาคผนวก	215
ภาคผนวก ก ราชานามผู้เชี่ยวชาญชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	169

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก ข แนวการสัมภาษณ์	171
ภาคผนวก ค ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบ	173
ภาคผนวก ง แบบสอบถามความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของ ประชาชนในชุมชน	211
ภาคผนวก จ ผลการประเมินความคิดเห็นต่อการนำหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชน	216
ภาคผนวก ฉ โครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	224
ภาคผนวก ช ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านม่วงคำใต้	229
ประวัติการศึกษา และการทำงาน	234

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน	20
2	ผลการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอกูมยาว จังหวัดพะเยา	122
3	แสดงการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยการให้คะแนนรายชื่อ	124
4	ความต้องการเข้าร่วมเรียนรู้การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน	125
5	ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจของประชาชน ด้านเกษตรกรรม	126
6	ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจของประชาชน ด้านการจัดการ	126
7	ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจของประชาชน ด้านปศุสัตว์และประมง	127
8	ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจของประชาชน ด้านคหกรรม	128
9	ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจของประชาชน ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น	129
10	ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจของประชาชน ด้านเศรษฐกิจพอเพียง	129
11	ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจของประชาชน ด้านอื่นๆ	130

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางผนวกที่		หน้า
1	คำเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนการเรียนรู้	217
2	คำเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการปฏิบัติในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต	219
3	จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	223

สารบัญภาพ

ภาพผนวกที่		หน้า
1	หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	45
2	การเชื่อมโยงมิติต่างๆ ของการขับเคลื่อนเชิงปฏิสัมพันธ์	54
3	การวางแผนการวิจัยเพื่อปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน	56
4	วัฏจักรของการเรียนรู้ท่ามกลางประสบการณ์	57
5	กระบวนการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และจิตสำนึก	59
6	แสดงขั้นตอนและกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม	90
7	ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ ขั้นตอน และผลลัพธ์การวิจัย	95
8	รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนต้นแบบ	97
9	ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	131
10	รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านม่วงคำใต้	136
11	ขั้นตอนกระบวนการรวมกลุ่ม ชุมชนบ้านม่วงคำใต้	141
12	กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆของชุมชนบ้านม่วงคำใต้	143

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพผนวกที่		หน้า
1	กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม	184
2	กิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม	199
3	ป้ายศูนย์การเรียนรู้สู่ความพอเพียง บ้านม่วงคำใต้	230
4	ผู้วิจัยกับผู้จัดการศูนย์การเรียนรู้สู่ความพอเพียง ชุมชนบ้านม่วงคำใต้	230
5	น้องปูเป้ นักเรียนโรงเรียนบ้านม่วงคำ ในฐานะผู้จัดการศูนย์การเรียนรู้	231
6	น้องแพรว นักเรียนโรงเรียนบ้านม่วงคำ ในฐานะรองผู้จัดการศูนย์การเรียนรู้	231
7	ผู้จัดการและรองผู้จัดการศูนย์การเรียนรู้ กำลังจะนำเสนอสื่อวีดิทัศน์	232
8	เตรียมทดลองฉายสื่อวีดิทัศน์ให้กับชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงคำใต้	232
9	ชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ดำเนินการจัดสถานที่ศูนย์การเรียนรู้	233
10	เตรียมทำเอกสารประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้	233

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

บริบทการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ที่จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต ได้สะท้อนถึงปัญหาโครงสร้างการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุล ไม่ยั่งยืนและอ่อนไหวต่อผลกระทบจากความผันผวนของปัจจัยภายนอกที่เปลี่ยนแปลง ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวมาทบทวนกระบวนการพัฒนาประเทศ โดยสร้างความแข็งแกร่งของระบบและโครงสร้างต่างๆ ภายในประเทศให้สามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น และสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีของประเทศตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้มีพระราชดำรัสที่ชี้แนะถึงแนวทางการพัฒนาและปฏิบัติตนที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความพอมี พอกิน พอใช้ โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี เพื่อพร้อมรับต่อความเสี่ยงบนพื้นฐานของความรอบรู้ ความรอบคอบ ระมัดระวัง และคุณธรรม

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชน

...เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจาก

การเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี...

ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-พ.ศ.2554) ได้กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศ ทั้งทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อมุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ดังนั้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาคคนและสังคมไทย จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคคุณภาพคน เนื่องจาก คนเป็นทั้งเป้าหมายสุดท้ายที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนา จึงจำเป็นต้องพัฒนาคคุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุล ทั้งจิตใจ ร่างกาย ความรู้ และทักษะความสามารถ เพื่อให้พร้อมทั้งด้านคุณธรรมและความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล รอบคอบ และระมัดระวังด้วยจิตสำนึกในศีลธรรมและคุณธรรม ทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและสามารถตัดสินใจ โดยใช้หลัก “ความพอประมาณ” ในการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทนขยัน หมั่นเพียร อันจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ให้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ดำรงชีวิตอย่างมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในกรอบครัวที่อบอุ่นและสังคมที่สงบสันติสุข

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยมุ่งพัฒนาคคนและสังคมไทยครอบคลุม 3 เรื่องหลัก คือ การพัฒนาคคนไทยให้มีคุณธรรมนำความรู้ โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่ม ทุกวัยตลอดชีวิต ให้มีความรู้พื้นฐานเข้มแข็ง มีทักษะชีวิต พัฒนาสมรรถนะทักษะของกำลังแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการพร้อมก้าวสู่โลกของการทำงานและการแข่งขันอย่างมีคุณภาพ สร้างและพัฒนากำลังคนที่เป็นเลิศ โดยเฉพาะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ต่างๆ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เสริมสร้างสุขภาวะคนไทย

ให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ เน้นการพัฒนาระบบสุขภาพอย่างครบวงจร เสริมสร้างคนไทยให้มีความมั่นคงทางอาหารและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ลด ละ เลิกพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และการเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข โดยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนฐานของความมีเหตุมีผล ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงทั้งในระดับครอบครัว และชุมชนพัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลาย และครอบคลุมทั่วถึง สร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน ส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีความปลอดภัย น่ายุบนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคม

การประเมินสถานการณ์พัฒนาคนและสังคมไทย พบว่า คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ผลการพัฒนาชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญหลายประการที่ต้องเร่งแก้ไขและเสริมสร้างให้เข้มแข็ง คนไทยได้รับโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตมากขึ้นแต่ไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้สู่การใช้ประโยชน์ได้เท่าที่ควร ร้อยละ 22 ของหมู่บ้านทั่วประเทศ มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศมีมากขึ้น คนไทยมีคอมพิวเตอร์ใช้ 57 เครื่องต่อประชากรพันคน ซึ่งต่ำกว่าประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีอัตรา 763 เครื่องต่อประชากรพันคน การเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 116.7 คนต่อประชากรพันคน แต่ยังต่ำกว่า 6 เท่า เมื่อเทียบกับประเทศไอซ์แลนด์ ซึ่งเข้าถึงเครือข่ายสูงที่สุดในโลก ขณะที่ประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีความสามารถในการอ่านเขียนและคำนวณในเบื้องต้นที่นำไปสู่การคิดเป็นทำเป็น เพียงร้อยละ 60 ของประชากรทั้งหมด นอกจากนี้ประเทศไทยมีวัฒนธรรมไทยที่มีความหลากหลายโดดเด่น และระบบความสัมพันธ์ที่เป็นวัฒนธรรมและเป็นรากฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้สังคมไทย และเป็นดาวยุทธนิภัยทางสังคม รวมทั้งมีภูมิปัญญาไทยที่มีการสั่งสม สืบทอด และรักษาไว้อย่างรู้คุณค่า มีปราชญ์และผู้รู้ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศกว่า 1.7 ล้านคน หากยังมีการถ่ายทอด สืบค้น ถอดความรู้ รวบรวม พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบน้อย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2550: 48-50)

แนวทางการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ในระยะ 5 ปี ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน โดยพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกันมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนทั้งด้านจิตใจ ทักษะชีวิตและความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาสมรรถนะ และทักษะแรงงาน เร่งผลิตกำลังคน เพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการจัดการองค์ความรู้เสริมสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ

เอกชน ชุมชนทุกระดับในการพัฒนาสมรรถนะแรงงาน โดยจัดหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้นที่หลากหลายสำหรับแรงงาน เพื่อสร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพ และเป็นช่องทางการเปลี่ยนงานตามความถนัดเหมาะสมกับศักยภาพและสอดคล้องกับสถานการณ์ รวมทั้งส่งเสริมการฝึกงานในสถานประกอบการให้กว้างขวาง ตลอดจนผลักดันองค์กรต่างๆ ในสังคม เช่น องค์กร ชุมชน สถานประกอบการ ให้จัดการศึกษาในรูปแบบการเรียนรู้ที่มุ่งจัดการเรียนขั้นพื้นฐาน และวิชาการด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพคนไทย เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ด้านพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้คนไทยได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ทั้งที่เป็นวิทยาการสมัยใหม่ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบและปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้ออำนวยกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนในทุกช่วงวัย ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน โดยสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับทุกคนในสังคมไทย ให้เห็นความสำคัญและสนใจการเรียนรู้ในหลายรูปแบบเกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมเด็กและเยาวชนในการเรียนรู้และปรับตัวรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและความรู้อย่างกว้างขวาง ตลอดจนพัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพของเมืองและชุมชน โดยเปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคนในชุมชน โดยจัดกิจกรรมหลังเวลาเรียนในโรงเรียนขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไปในมหาวิทยาลัย เพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยสำรวจความต้องการของผู้เรียน จัดหลักสูตรที่มุ่งให้ปราชญ์ ผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้ประกอบการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้และจัดทำปฏิทินการเรียนรู้ กระตุ้นความสนใจของประชาชน ปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน จัดระบบข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงโดยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งจัดหน่วยให้คำปรึกษาสำหรับการเรียนรู้ เพื่อแนะแนวการเรียนที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สนใจเรียน

ในด้านการจัดการองค์ความรู้ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของคนไทยและสามารถนำมาใช้

ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และสนับสนุนการจัดการความรู้ของชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยการจัดการ พัฒนาต่อยอดใช้ประโยชน์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอด กันมาให้คงอยู่และเผยแพร่สู่สากล โดยจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและความหลากหลายทางชีวภาพโดยการสืบค้น ถอดความรู้ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนออกเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถ เรียนรู้ รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน อาทิ การจัดทำแผนชุมชนสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการปฏิบัติจริงร่วมกับปราชญ์ ผู้รู้ และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน สร้างความรู้ใหม่ๆ ให้คนในชุมชนมีความรู้และทักษะที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยประสานความร่วมมือกับ สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่งเสริมให้ปราชญ์ ผู้รู้ในชุมชนมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ และผลักดันให้เป็นวิชาในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างเป็นระบบและนำไปผลิตสินค้าและบริการ สร้างรายได้ให้ชุมชนควบคู่กับการทำวิจัยพื้นที่บ้านที่นักวิจัยในชุมชนร่วมกับสถาบันการศึกษาและ ภาครัฐ รวมทั้งจัดระบบการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงลึก

ชุมชน เกิดจากการรวมตัวของผู้คน ทั้งในชนบท และในเมือง ในหมู่บ้านและระหว่าง หมู่บ้าน อำเภอ จังหวัดในอาชีพหนึ่งหรือในความสนใจร่วมกันของคนหลายอาชีพจากหลาย แห่งหลายพื้นที่การรวมตัวกัน การเสริมสร้างให้ชุมชนมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็ง มาร่วมคิดร่วม เรียนรู้สู่การปฏิบัติ มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตาม ภูมิสังคมที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และวิถีวัฒนธรรม ชุมชน เพื่อเสริมสร้างให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยวิถีปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนที่เข้มแข็ง จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน

แนวทางการพัฒนาจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชน สามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์รวม มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากรและ ศักยภาพของชุมชน พึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งภายในและภายนอกชุมชน บนพื้นฐานการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขโดย การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร พัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้ เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชน โดยจัดทำเป็น

แผนที่ทุนของชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้สะดวก และนำไปใช้เป็นฐานในการจัดการ ทรัพยากรของชุมชนและกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต จัดให้มีกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทาง และกิจกรรม การพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ด้วยศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออกนำไปทดลองปฏิบัติจริง มีเครือข่ายการศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค่อยๆ ปรับใช้ประโยชน์โดยใช้ แหล่งทุนในชุมชน อาทิ ธนาคารประชาชน และกองทุนต่างๆ ของหมู่บ้าน เป็นต้น พัฒนาความ ต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนอื่นๆ ตามความเหมาะสม สนับสนุนการจัดการความรู้และการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ ใหม่ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชนควบคู่กับการฟื้นฟูความรู้พื้นบ้าน โดยการ สนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับนักวิจัยของสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม ที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เช่น การทำเกษตร ผสมผสาน และการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น โดยรวบรวมความรู้ต่างๆ อย่างเป็นระบบ เผยแพร่สู่ชุมชนและมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สู่การพึ่งตนเองและการพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกัน เสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและการ เรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ฯลฯ รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอ ด้วยสาระความรู้และเครื่องมือ ที่หลากหลายในราคาถูก เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ ฯลฯ

ปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยให้ประเทศก้าวสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาที่มีคุณภาพได้ คือ การมี ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสำคัญของระบบการศึกษาที่ต้องสามารถ ตอบสนองต่อกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการทัศน์ใหม่นี้ได้ ด้วยเหตุนี้ในการพัฒนา ระบบการศึกษาของประเทศ เพื่อมุ่งสู่สังคมแห่งภูมิปัญญานั้น ประเทศไทยจึงมีการปฏิรูประบบ การศึกษาครั้งยิ่งใหญ่ นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ 2542 ซึ่งได้กำหนดความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาในสิทธิและหน้าที่ของ การศึกษาไว้ใน มาตรา 10 “การจัดการศึกษาต้องให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน” โดยมี แนวทางในการจัดการศึกษาในมาตรา 22 คือ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความ สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้อง

ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542: 13) ทั้งนี้ต้อง เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม จริยธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้กำหนดให้สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเนื้อหาสาระ และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญกับสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยฝึกปฏิบัติให้คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง และนอกจากนี้ยังได้กำหนดให้มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเข้ามาช่วยพัฒนาบุคลากร เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถในการที่จะใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ โดยได้กำหนดให้ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกเท่าที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

จากแนวคิดหลักการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษา การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่มั่นคง ยั่งยืน สร้างกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนการจัดการ การประเมินผล มีความคิดที่วิพากษ์และสร้างสรรค์ พร้อมมีแหล่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่เชื่อมโยงสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่สะท้อนให้เห็นมิติวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตเข้าสู่ความพอเพียง ยั่งยืน เข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความมุ่งหวังที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ ร่วมตัดสินใจ ร่วมในกิจกรรม ร่วมติดตาม และประเมินผล ซึ่งสามารถดำเนินการได้โดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ภายในชุมชน เกิดกลุ่ม เกิดเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายในชุมชน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งระบบของชุมชน สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นมีการวางแผน ปฏิบัติตามแผน สังเกตและการให้ข้อมูลย้อนกลับ นำไปสู่การปรับปรุงกิจกรรม และเกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งส่งผลถึงการสร้างองค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นจริงของชุมชนและสังคมไทย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษา ณ ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูพาน จังหวัดพะเยา เนื่องจากเป็นพื้นที่ในความดูแลช่วยเหลือของสถานีวิจัยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2548 ซึ่งได้ดำเนินโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา เพื่อสร้างและพัฒนาโรงเรียนบ้านม่วงคำ เป็นโรงเรียนต้นแบบ และนำความรู้ทางวิชาการงานวิจัยต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์ในท้องถิ่น และเป็นการสานต่องานบริการวิชาการแก่สังคมและชุมชน ซึ่งเป็นภารกิจหลักของสำนักส่งเสริมและฝึกอบรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้คนในชุมชน มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้เกิดแนวคิดเพื่อการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงชี้ถึงแนวการดำรงชีวิตและการปฏิบัติบนทางสายกลางของประชาชนในทุกกระดับ โดยความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย ความพอประมาณ คือ ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป ความมีเหตุผล คือ การตัดสินใจกระทำการใดๆ จะต้องมีความพอเพียงและคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้น การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ การเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ต้องอาศัยความรู้และคุณธรรมมาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอนด้วยความไม่ประมาท และเป็นต้นแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อประเมินผลการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในพื้นที่ต้นแบบ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในครั้งนี้ มีขอบเขตของการวิจัยครอบคลุมประเด็นต่างๆ ดังนี้

ด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย บุคคลในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอกงหรา จังหวัดพะเยา มีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านม่วงคำใต้ จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน นักวิชาการ/วิทยากรท้องถิ่น ผู้อำนวยการโรงเรียน และประชาชนในชุมชน

ด้านเนื้อหา

ขอบเขตวิจัยด้านเนื้อหาในครั้งนี้ ครอบคลุมแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งหวังให้คนในชุมชนได้มีคุณธรรม ทักษะชีวิต และความรู้ เพื่อนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ในชุมชนได้ทั้งนี้ผ่านการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประกอบด้วย องค์ประกอบการเรียนรู้ และกิจกรรมการเรียนรู้บนความต้องการและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนำไปประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต่อไป
2. เป็นแหล่งข้อมูลของชุมชนทางด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์และหรือการขับเคลื่อนแนวคิดอย่างเป็นรูปธรรม ของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง
3. ประชาชนในชุมชนได้พัฒนาและปรับกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. ได้กลุ่มการเรียนรู้ต่างๆเกิดขึ้นในชุมชนและเชื่อมเป็นกลุ่มเครือข่ายการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับกว้างต่อไป

นิยามศัพท์

รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมกันกำหนดขึ้น เพื่อนำไปปฏิบัติ หรือจัดให้มีขึ้นในชุมชนให้เกิดเป็นชุมชนที่เอื้อและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาผ่านกระบวนการ (1) สร้างความสนใจของคนในชุมชนและการเปิดใจรับแนวคิดการพัฒนาตนเองและชุมชน (2) การสร้างความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้ง (3) การรวมกลุ่มตามความสนใจ และ (4) ผลักดันกิจกรรมเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ ซึ่งคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนมีกระบวนการสร้างการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ มีความรู้ คุณธรรม มีแนวคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการหรือการปฏิบัติต่างๆ ตามที่กำหนดขึ้นในรูปแบบการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเอื้อหรือสนับสนุนให้ประชาชนได้ลงมือกระทำจริง เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้สามารถทำได้หลายรูปแบบ และวิธีการขึ้นอยู่กับ ความต้องการของชุมชนและศักยภาพความเหมาะสมของชุมชน เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ได้แก่ (1) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (2) การศึกษาดูงาน (3) การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา ของประชาชน (4) การใช้สื่อเพื่อการสื่อสาร (5) ศูนย์การเรียนรู้ (6) การจัดทำแผนชุมชน (7) การเรียนรู้ผ่านวิถีชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ เพื่อสู่ความยั่งยืน

การนำรูปแบบชุมชนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ หมายถึง การนำรูปแบบชุมชนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่ร่วมกันกำหนดขึ้นประชาชนในชุมชน โดยผ่านกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สรุปแนวคิด และนำไปใช้ไปดำเนินการในพื้นที่ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏฏามยาว จังหวัดพะเยา โดย (1) เตรียมความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน (2) กระตุ้นและพัฒนากลุ่มต่างๆในชุมชน โดยจัดตั้งกลุ่มตามความต้องการตามสาขาอาชีพ หรือความสนใจของสมาชิกในชุมชน ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ของชุมชน และ (3) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษาการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมเอกสารเพื่อใช้เป็นพื้นฐานและแนวคิดในการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
 - 1.1 ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
 - 1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
 - 1.3 ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน
 - 1.4 องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
 - 1.5 กระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้
2. แนวคิดชุมชน
 - 2.1 ความหมายของชุมชน
 - 2.2 องค์ประกอบของชุมชน
 - 2.3 ลักษณะของชุมชน

3. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.3 แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน

3.4 ทฤษฎีขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

4. แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ชุมชน เป็นเรื่องของการเรียนรู้ในวิถีชีวิต ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นผู้สร้างตามความสนใจของตนเอง ตามศักยภาพ ตามความพร้อม ตามโอกาส เข้าร่วมกันคิดวิเคราะห์อย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่างๆ ที่จะช่วยแก้ปัญหาของตนเองและชุมชน และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

กระทรวงศึกษาธิการ (2543) กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มี 6 แนวคิด ดังนี้

1. มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูง สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การเรียนรู้ นอกจากจะสร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องแล้ว ยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจและความปิติแก่ผู้เรียนรู้อีกด้วย

2. การปฏิรูปการศึกษา ควรมุ่งเน้นการแก้ปัญหาคความทุกข์ยากให้แก่คนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยกระจายการเรียนรู้ออกจากสถานศึกษาไปสู่ชุมชน หรือคืนการศึกษาให้ชุมชนเพื่อการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน และทำให้เกิดการระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนการสอนใน

สถานศึกษา ทั้งยังช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนและสถานศึกษา ทำให้มีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งซึ่งกันและกัน กล่าวคือ นักเรียน ครู และชุมชน อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นทั้งผู้สอนและผู้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน

3. บุคคลและชุมชนมีความหลากหลาย ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ การนำรูปแบบการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จในชุมชนหนึ่งไปใช้ในอีกชุมชนหนึ่ง หรือการวางแผนจากส่วนกลาง แล้วนำไปให้ชุมชนท้องถิ่นปฏิบัติ จึงมักประสบความล้มเหลว นอกจากนี้ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนยังเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงต้องพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แต่ละชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป

4. เป้าหมายการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน คือ เพื่อสร้างปัญญาให้คนในชุมชน (ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ) สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ได้อย่างบูรณาการ หรือเพิ่มเสริมสร้างพลังให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเชื่อมต่อประสบการณ์ระหว่างบุคคลและชุมชน โดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้

5. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนให้มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการ มีสาระและขอบเขตกว้างขวาง โดยเฉพาะการเลี้ยงชีพของคนในชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ หรือการผลึกกำลังจากทุกส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อาทิ นักวิชาการ สื่อมวลชน นักธุรกิจ สถาบันการศึกษา องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน ฯลฯ การเรียนรู้ในชุมชนจึงมิได้เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย

6. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ควรนำไปสู่วัตถุประสงค์หลายๆ ประการพร้อมๆ กัน เช่น เพื่อสืบค้นผู้นำจิตวิญญาณ สร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ ปลุกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม เกิดความเอื้ออาทร สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ (วิธีคิดและวิธีทำงาน) ได้ทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้แนวทางวิธีการและแผนงาน การแก้ปัญหา ได้เริ่มทดลองปฏิบัติ ได้โจทย์วิจัย เกิดการสะสมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่ และขยายผลผ่านการสรุปบทเรียนร่วมกัน ได้หลักสูตรท้องถิ่นและนำไปสู่การปฏิบัติการเรียนการสอน ชุมชนมีโอกาสนเรียนรู้และจัดการร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นผู้สร้าง ประกอบด้วย กระบวนการต่างๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหา ทั้งของตนเอง ชุมชน และเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้เข้ากับสังคมไทยตลอดจนสังคมโลก
2. การแสวงหาทางออกที่เหมาะสมกับตนเอง และชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การประชุม สัมมนา การศึกษาดูงาน และการเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ
3. การสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นผลจากการตัดสินใจของตนเองและชุมชน ในแง่ของชุมชนกิจกรรมที่ทำ ขึ้นนี้อาจเรียกว่า กิจกรรมเครือข่าย เพราะเป็นตัวชักจูงและเชื่อมโยงคนเข้าด้วยกัน
4. การประเมินผลกิจกรรม และนำผลที่ได้ไปแก้ไขปรับปรุงกระบวนการทั้งหมด

สุนทร สุนันท์ชัย (2543) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย ขั้นตอนต่างๆ 6 ขั้นตอน คือ

1. ตระหนักในปัญหา หมายถึง เข้าใจว่าเรื่องใดเป็นปัญหาที่ต้องการแก้ไข
2. การหาทางเลือกที่หลากหลาย หมายถึง การกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา
3. กำหนดทางเลือกที่เหมาะสม หมายถึง การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่คาดว่าจะแก้ปัญหา
4. การเรียนรู้ปฏิบัติการ หมายถึง การดำเนินการตามทางเลือก
5. การปรับปรุงแก้ไข หมายถึง การรวบรวมข้อมูล และปรับปรุงแก้ไข
6. การประเมินผล หมายถึง การสรุปผลการปฏิบัติการ

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543) ได้สรุปสาระสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ ออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1. ด้านการเรียนรู้ ควรมีลักษณะเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีการเรียนรู้ เพื่อทำ เพื่อเป็น เพื่ออยู่ ร่วมกัน ซึ่งผู้เรียนรู้ควรจะมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เรียนรู้เพื่อตนเอง เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่ สัมพันธ์กับตัวเอง ทั้งใกล้และไกล และเรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์กับสิ่งนอกตัว

2. ด้านการปฏิบัติ เมื่อมีการเรียนรู้แล้วเกิดความรู้แก่ผู้เรียน โดยนำความรู้สืกมาปฏิบัติ ผ่านช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม ประเพณี ค่านิยมตัวบุคคล วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิต มีการเรียนรู้การปฏิบัติแบบเดียวกันและมีกระบวนการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นที่มีมุมมองแตกต่างกัน ออกไป

3. การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง กระบวนการเรียนรู้ ดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อย่างต่อเนื่องและค่อนข้างถาวรในเรื่องของความรู้ ทักษะ และทักษะ

ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้

ลีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539) กล่าวถึง ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของแต่ละ คนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและนำ ข้อเสนอแนะแนวทางร่วมแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน กระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็น การยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่มีหลายเรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็ มีหลายเรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ก่อให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุดและเป็น ที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุด เกี่ยวกับปัญหาของตนเองและชุมชน ได้ประสบการณ์ของการทดลองหาทางเลือกการแก้ปัญหา ต่างๆ มา แล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชนจึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมา แลกเปลี่ยนกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

2. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของความพยายามที่จะหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา และการหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวน วิเคราะห์ร่วมกับกลุ่ม เพื่อหาทางแก้ต่อไปอีก กระบวนการ คิด ทำ ทบทวนวิเคราะห์ ทำ (plan do check act) ที่หมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชน ซึ่งศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Learning Through Action)

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem Oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้ของชุมชน จึงมิได้มีความหมายเพียงระดับความคิด สติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึง การช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต อันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล้าที่จะริเริ่มคิดค้นหาทางเรียนรู้เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริงยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่ง คือ การเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียนอยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้วย่อมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการที่ผู้เรียนเรียนจากเรื่องที่ไกลตัวหรือไม่รู้จัก

4. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในลักษณะแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิด และ/หรือทรัพยากรระหว่างกันและกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกันและสม่ำเสมอ แต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุดร่วมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย มักจะได้แก่การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจที่ทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในชุมชนก็คือ กลุ่มคนที่เข้าร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงาน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง แต่ในระดับ

ที่สูงกว่าชุมชนขึ้นมา คำว่า เครือข่าย มักถูกใช้โดยนัยว่า หมายถึง องค์กรชุมชนในหลายๆ แห่ง ที่มีวัตถุประสงค์ หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันร่วมกัน หรือเชื่อมโยงถึงกัน องค์กรชุมชนที่ร่วมกัน อยู่ในเครือข่ายเหล่านี้ มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และการติดต่อสื่อสารถึงกันเป็นระยะๆ

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของหลายๆ คนที่เข้าร่วมเรียนรู้มาทำ กิจกรรมร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และ ประสบการณ์ ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น และร่วมการหาแนวทางแก้ไข ดำเนินการ ปฏิบัติร่วมกัน เรียนรู้และทำงานร่วมกัน จนเกิดเป็นเครือข่าย

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

อนุชาติ พวงสำลี (2541) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน นับเป็นหัวใจสำคัญ ที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ เนื่องจาก เป็นการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกของการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา และสรุป บทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ครอบคลุม การปลุกจิตสำนึกของคน ในการที่มุ่งมั่นจะแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง และเรื่องของการพัฒนาความรู้ และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีขั้นตอน หลักๆ 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การแสวงและพัฒนาระบบคุณค่าใหม่ของปัจเจกบุคคล หรือผู้นำชุมชน โดยผ่าน กระบวนการเสวนา ศึกษาดูงาน เพื่อให้ได้มาซึ่ง “ข้อมูลใหม่” แล้วนำมาทดลองปฏิบัติ จนเห็นผล และได้รับบทเรียนที่เป็นรูปธรรมจนสรุปเป็น “ระบบคุณค่าใหม่” ที่สอดคล้องกับตนเองและ สมาชิกเป็นแบบอย่างให้คนอื่นได้

ขั้นที่ 2 การเชื่อมโยงผู้นำชุมชนที่มี “ระบบคุณค่าใหม่” โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนให้เกิด การวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ ในชุมชน และการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในเชิงพัฒนาการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกันที่เป็นจริงนี้ จะส่งผลให้เกิดความเป็นองค์กร ชุมชนเกิดการตั้งกฎระเบียบ กติกา และการจัดการของชุมชน

ขั้นที่ 3 การเชื่อมโยงองค์กรชุมชนและผู้นำชุมชน แต่ละท้องถิ่นที่มีปัญหาร่วมกัน เช่น กรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ป่าผืนเดียวกัน กลุ่มน้ำเดียวกัน ปศุสัตว์เลี้ยงสัตว์ชนิดเดียวกัน โดยการเปิดเวทีชาวบ้านให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลซึ่งกันและกัน พัฒนาขีดความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชน และพัฒนามาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้และความร่วมมือระหว่างองค์กรที่มีความสนใจหรือปัญหาร่วมกัน

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้นำชุมชน ให้เป็นผู้มีความรู้ วิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูล ความรู้ต่างๆ ในชุมชน การทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่ม ที่มีความสนใจหรือปัญหาร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน พัฒนาขีดความสามารถในการจัดการชุมชน เพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มี 5 ขั้นตอน โดยเริ่มจาก “รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ” หากวงจรแห่งการเรียนรู้ของชุมชนใด หมุนเร็วหรือมีพลวัตสูง แสดงว่า ชุมชนนั้นมีพลังการเรียนรู้สูง โดยรายละเอียด มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2543)

1. รวมคน หมายถึง การรวมเป็นกลุ่มและการเชื่อมต่อองค์กรเป็นเครือข่าย โดยการรวมคน มีวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังใจเป็นการเสริมใจซึ่งกันและกันทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น เกิดความรัก ความสามัคคี และความเอื้ออาทร ถ้าองค์กรชุมชนที่มีสมาชิกหลากหลาย ทั้งเพศ วัย และอาชีพ ได้พบปะกันอย่างต่อเนื่อง องค์กรชุมชนนั้นย่อมมีความเข้มแข็ง สามารถกระทำได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละท้องถิ่น วิธีที่ได้รับความนิยม ได้แก่ การจัดเวที อาจเรียกว่าเวทีชาวบ้าน หรือเวทีประชาคม เป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคม แล้วนำประเด็นที่ชุมชนให้ความสนใจมาเป็นเครื่องมือในการรวมคน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนใช้คนซึ่งเป็นทั้งปัจจัยและเป้าหมายการเรียนรู้ ดังนั้น การรวมคน จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ถ้าใช้ความคิดเป็นเครื่องมือในการรวมคน จะสามารถรวมพลังใจของผู้นำจิตวิญญาณได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้คนที่มีคุณภาพ มีพลัง และรวมตัวกันอย่างยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานในขั้นต่อไป ประสบผลสำเร็จ

2. ร่วมคิด มีวัตถุประสงค์เพื่อระดมพลังความคิดให้รู้แจ้งแทงตลอด โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมองเพื่อระดมความคิด สร้างความเข้าใจร่วมกัน รวมทั้งปรับกระบวนการทัศน สร้างวิสัยทัศน์ร่วม แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาและโอกาสอย่างรอบด้าน จัดลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดแนวทางวิธีการแก้ปัญหา และแผนงานในการแก้ปัญหา (เรียนรู้อย่างไร เรียนรู้กับใคร เรียนรู้ที่ไหน)

3. ร่วมทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวมพลังการจัดการตามแผนงานที่กำหนด โดยใช้หลัก สหกรณ์ ใช้การฝึกฝนจากการทดลองทำ และการปฏิบัติในพื้นที่จริง กิจกรรมจริง สถานการณ์จริง ประกอบด้วยการใช้หลักการ ทฤษฎี เทคโนโลยี และระบบการบริหารจัดการที่ดีมาสร้างความ เชื่อมโยงกัน ซึ่งการแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบทางการพัฒนาต่างๆ อย่างเหมาะสม ย่อมทำให้การใช้ทรัพยากรเกิดประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

4. ร่วมสรุปบทเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลังภูมิปัญญา โดยเริ่มจากการประเมิน ตนเอง และประเมินผลงานเวทีกลุ่มและเครือข่าย ทำให้เกิดการเชื่อมต่อทักษะความรู้ องค์ความรู้ และประสบการณ์ นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ขององค์กร จากนั้นเผยแพร่องค์ความรู้ผ่าน สื่อต่างๆ (เอกสาร วิทยุ โทรทัศน์) ไปสู่องค์กรชุมชนอื่นๆ

5. ร่วมรับผลจากการกระทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพลังปิติโดยการยกย่องชื่นชม และ ให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้กับชุมชนและสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและมีความสุข จากการทำงานร่วมกัน ส่วนผลจากการกระทำอาจได้รับในมิติที่แตกต่างกัน เช่น สมาชิก องค์กร ชุมชนได้รับผลทางด้านเศรษฐกิจ นักเรียนได้เรียนรู้วิธีคิดและการทำงานเป็นทีม ส่วนครูได้เรียนรู้ ศักยภาพท้องถิ่นซึ่งนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการปฏิรูปการเรียนการสอนในโรงเรียน

ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

ขั้นตอน	วัตถุประสงค์	แนวคิด	วิธีการ เทคนิค
รวมคน	พลังใจ	- เสริมใจซึ่งกันและกัน - มีความสนใจร่วมกัน - มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน - พบปะกันอย่างต่อเนื่อง	เวทีชาวบ้าน/กิจกรรม ปัญหาและความต้องการ
ร่วมคิด	พลังความคิด	- เสริมความรู้สร้างปัญญา - เชื่อมต่อประสบการณ์ - มองปัญหาและโอกาส - สร้างทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหา - กำหนดแนวทางวิธีการแผนงานแก้ปัญหา	- ระดมสมอง - แลกเปลี่ยนประสบการณ์ - ปรับวิธีคิด - สร้างกลุ่ม/เครือข่าย - สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน
ร่วมทำ	พลังการจัดการ	- ระบบการบริหารจัดการเชื่อมโยง - กิจกรรม สถานการณ์ - หลักการ ทฤษฎี เทคโนโลยีและระบบจัดการ	- หลักสหกรณ์ - ทดลองปฏิบัติ - แบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ
ร่วมสรุปบทเรียน	สร้างพลังภูมิปัญญา	- สร้างองค์ความรู้ใหม่ - การนำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้	- ประเมินตนเอง - ประเมินผลงาน - ปรับใช้ - เผยแพร่ผ่านสื่อ
ร่วมรับผลจากการกระทำ	สร้างพลังปิติ	- มีความสุขจากการทำงานร่วมกัน - ขยายเครือข่าย	- ยกย่อง ชื่นชม - ให้กำลังใจ

กระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้

กระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะจะนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคล ชุมชน เครือข่าย โดยกระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้ มีเทคนิควิธีการต่างๆ ซึ่ง ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 อ้างใน กาญจนา รอดแก้ว, 2550) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. จำแนกตามกลุ่มเป้าหมายและระดับงาน

1.1 ระดับบุคคล ได้แก่ การสังเกต การบันทึกข้อความ การถ่ายภาพ วีดิโอ การนำเสนอ ต่อที่ประชุม การฝึกถามตอบ โดยใช้เหตุผลวิเคราะห์และสังเคราะห์ การค้นหาคำตอบจากหนังสือและจากการพูดคุย และการฝึกเขียนเรียงเรียงทางวิชาการ

1.2 ระดับกลุ่ม ได้แก่ การประชุม การอภิปรายกลุ่ม การสาธิต การจัดนิทรรศการ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

1.3 ระดับชุมชน ได้แก่ การรณรงค์ด้วยสื่อและการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชน การฝึกงาน การจัดห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสัมมนา การสาธิต การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดเวทีเพื่อการรณรงค์

1.4 ระดับเครือข่าย ได้แก่ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การประชุม สัมมนา การประสานงานกับหน่วยราชการ

1.5 การจัดการศึกษาสำหรับเด็ก ได้แก่ การละเล่น การเล่านิทานและการลงมือทำ การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ ได้แก่ การบอกเล่า การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การสาธิต การจัดทัศนศึกษา

2. จำแนกตามลักษณะการให้ความรู้

2.1 การให้การศึกษาทางตรง ได้แก่ การเยี่ยมบ้าน/ไร่นา การประชุม การสาธิต การจัดทัศนศึกษา

2.2 การให้การศึกษาทางอ้อม ได้แก่ การจัดนิทรรศการ การให้การศึกษาผ่านผู้นำ การใช้โสตทัศนูปกรณ์ การจัดห้องสมุดชุมชน ศูนย์ข้อมูลหมู่บ้าน

3. เทคนิคการประหม่อมอย่างมีส่วนร่วม เป็นการให้เวทีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับบุคคลอื่น โดยเรียนรู้ที่จะใช้เหตุผลของการตัดสินใจร่วมกัน มีขั้นตอนดังนี้

3.1 การรวบรวมสถานการณ์ หรือสภาพปัญหาของชุมชน โดยวิธีการวาดแผนภูมิความคิด

3.2 การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และแนวทางแก้ไข โดยการแสดงความคิดเห็นด้วยการเขียนหรือการพูดคุย

3.3 การสรุปแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาชุมชน

4. เทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการกลุ่ม ได้แก่

4.1 กระบวนการกลุ่ม เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ สร้างสรรค์ความรู้โดยกลุ่ม ทุกคนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุด ซึ่งอาจจัดกิจกรรมของกระบวนการกลุ่ม เพื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น เกม บทบาทสมมติ และการอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น

4.2 การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ มีการจัดกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน และต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน เช่น การเล่าเรื่องราวของ มุมสนทนา ตรวจสอบ การร่วมกันคิด

4.3 การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ต้องแสวงหาความรู้ และสร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง ความแข็งแกร่ง ความเจริญงอกงามในความรู้ จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอื่นๆ หรือได้พบสิ่งใหม่ๆ แล้วนำความรู้มาเชื่อมโยงกับบริบทที่เกิดขึ้น

5. การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน มีวิธีการถ่ายทอดที่หลากหลายตามเนื้อหา และกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ การถ่ายทอดแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การบอกเล่าโดยตรง การบอกเล่าโดยพิธีกรรม การบันเทิง การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร และการถ่ายทอดแบบสื่อมวลชน

6. การสร้างเวทีการเรียนรู้ชุมชนจะอยู่ในรูปของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง และระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และการยกระดับข้อมูล และเป็นการเชื่อมประสานผู้นำในชุมชน

7. การเรียนรู้ชีวิตและจิตสำนึก เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง คือ ต้องเรียนรู้สภาพชีวิตที่เป็นจริงของตัวเอง เน้นวิธีการแก้ปัญหาด้วยทัศนคติที่ว่าทุกปัญหามีทางแก้ และการมีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อที่จะได้คิดเป็น

8. การใช้สื่อเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ โดยบทบาทของสื่อจะต้องเป็นฝ่ายกระตุ้นจิตสำนึกให้ประชาชน มีความคิดและมีความสามารถตัดสินใจในเรื่องต่างๆ และสื่อจะต้องปราศจากการครอบงำจากภายนอก นอกจากจะอยู่ในรูปของเทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สไลด์ และสิ่งพิมพ์ แล้วยังมีสื่อพื้นบ้าน ซึ่งเป็นภาษาถิ่นและสามารถสื่อสารให้เข้าใจได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น เพลงพื้นบ้าน การละเล่น กีฬา ประเพณี และพิธีกรรม

9. การฝึกทักษะอาชีพ ในโรงเรียนฝึกอาชีพ นอกจากจะสอนในเรื่องของการพัฒนาอาชีพแล้ว ยังเน้นผู้เรียนได้พัฒนาการคิดในทางการแก้ปัญหา ซึ่งทุกคนสามารถช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ปัญห โดยมีความรู้สึกสนิทกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

10. เทคนิค A-I-C เป็นการระดมความคิดในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน ให้ความสำคัญต่อการระดมความคิด และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เป็นกระบวนการที่นำเอาคนเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากคนนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในชุมชน โดยชุมชนร่วมกันวางแผนและทำเพื่อผลแห่งการพัฒนาชุมชนของตน

11. เทคนิคการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองด้วย “ระบบคู่สัญญา” ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง โดยวิธีการให้ผู้แก้ปัญหาคิดเป็น วางแผนในการแก้ปัญหา อย่างเป็นระเบียบและชัดเจนขึ้น มีการควบคุมการแก้ปัญหาของตนเองภายใต้การรับรู้ของคู่สัญญา ซึ่งทำหน้าที่รับรู้และส่งเสริมพฤติกรรมกรรมการแก้ปัญหาของผู้ปฏิบัติ ขั้นตอนหลักๆ มีดังนี้

11.1 การหาคู่สัญญา

11.2 การตั้งปณิธาน และขอคำแนะนำจากคู่สัญญา

11.3 การวางแผนในการแก้ปัญหา

11.4 ทำสัญญากับคู่สัญญา

11.5 ลงมือปฏิบัติตามแผนและบันทึกผลส่งคู่สัญญา

11.6 ประเมินผลการปฏิบัติ ปรับปรุงแผนการปฏิบัติ

12. กระบวนการทำความเข้าใจค่านิยม (Value Clarification) ช่วยให้บุคคลเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะตัดสินใจตั้งเป้าหมาย และวางแผนในชีวิต ตลอดจนพัฒนาความคิด เพื่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความหมาย การกระจ่างค่านิยมจะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในวิธีการสร้างค่านิยมของตนเองภายใต้สถานการณ์ที่กำหนดไว้ ตลอดจนส่งเสริมที่จะนำค่านิยมอื่นๆ ของบุคคลอื่นมาเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับตนเอง และสิ่งที่คาดหวังจากกระบวนการนี้ คือ การเอื้ออำนวยที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำของบุคคลเข้าด้วยกัน

การจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเทคนิค วิธีการที่มีความหลากหลาย ซึ่งมีความแตกต่างกันตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม สภาพภูมิประเทศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในทุกๆ ด้าน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะตัดสินใจเลือกใช้กิจกรรมใด เป็นกิจกรรมการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน

องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้

สุพจน์ แสงเงิน (2546) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน จะต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมส่วนต่างๆ เข้าหากัน องค์กรชาวบ้าน เป็นเครื่องมือในการจัดการ ทั้งในด้านผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และการเรียนรู้ของชุมชน เครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน จึงมีบทบาทเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

2. ระบบข้อมูลและสารสนเทศ การเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสารและความรู้ในระยะแรกการเรียนรู้อาจใช้ข้อมูลข่าวสารและความรู้ในชุมชน เมื่อกระบวนการเรียนรู้เข้มแข็งและกว้างขวางขึ้น ข้อมูลข่าวสารและความรู้จากภายนอกเป็นสิ่งที่จำเป็น

3. สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความมั่นคงต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539) ได้กล่าวถึง ปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่

1. กระบวนการปรับตัวในวิถีชีวิตของชุมชน ประกอบด้วย

1.1 กระบวนการปรับตัวในวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา การเข้ามาของวัฒนธรรม วัตถุนิยมจากซีกโลกตะวันตกที่เข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงการเร่งรัดพัฒนาประเทศ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต แบบแผน ความสัมพันธ์ ระบบคุณค่า และความเชื่อต่างๆ ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อย่างไรก็ตามปรากฏว่า มีชุมชนบางแห่งในภาคต่างๆ ประเทศ ยังคงรักษาสืบทอดวิถีชีวิตของตนเองหรือวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถปรับใช้ได้เหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึง ศักยภาพหรือความสามารถของชาวบ้านและชุมชนในการปรับใช้วัฒนธรรม

ซึ่งเป็นกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมผ่านระบบคุณค่าเดิมของชุมชน

1.2 กระบวนการพัฒนากลไกทางสังคมวัฒนธรรม การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมาก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวัตถุ โดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสารทางคมนาคม ทำให้คนได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น และติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง แต่กลับส่งผลให้คนและชุมชนขาดจากกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการแลกเปลี่ยน หรือการพึ่งพาแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันของผู้คนและชุมชน ซึ่งเป็นกลไกทางวัฒนธรรมแบบเดิม จบแทบจะไม่มีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล ท่ามกลางความอ่อนแอของกลไกทางสังคมวัฒนธรรมนี้ ชาวบ้านและชุมชนพยายามฟื้นฟู ประยุกต์ และสร้างสรรค์กลไกทางสังคม วัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงยังคงได้ ซึ่งระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชนไว้

1.3 กระบวนการสร้างสรรค์สถาบันชุมชน กระบวนการ 2 ประการข้างต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับสถาบันเดิมที่มีอยู่เดิม อาทิ ครอบครัว ศาสนา และการศึกษา เป็นต้น และส่งผลให้สถาบันเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในด้านรูปแบบหรือความสัมพันธ์บทบาท เนื้อหาสาระ ตลอดจน รวมทั้งหน้าที่ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อรองรับความผันแปรที่เกิดขึ้นตลอดเวลา จึงเกิดการสร้างสรรค์สถาบันใหม่ขึ้นในชุมชนที่สำคัญ คือ สถาบันการเรียนรู้และสถาบันทุนของชุมชน

1.3.1 สถาบันการเรียนรู้ การรวมตัว เพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันของชุมชน ในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่างๆ ทำให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกองค์กร เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างกัน ส่งผลให้คนเหล่านี้ได้สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ และธำรงรักษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนมีภาวะเป็นสถาบันการเรียนรู้ ซึ่งนำเอาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นแนวทางการเรียนรู้ จึงเป็นธรรมชาติและตรงต่อความต้องการของชุมชน โดยมีผู้นำ ผู้รู้ หรือนักปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวคิด ความรู้หรือชุดประสบการณ์ของชุมชนให้แก่ผู้สนใจ นำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ซึ่งความรู้หรือชุดประสบการณ์ชุมชน มิใช่ความรู้ทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีส่วนที่มีคุณค่า ศีลธรรมและจริยธรรมรวมอยู่ด้วย หรือเป็นความรู้แบบองค์รวม และการถ่ายทอดก็มิได้แยกส่วนๆ ผู้เรียนจึงต้องเรียนรู้วิถีชีวิตทั้งหมดจากเจ้าของประสบการณ์ หัวใจของการเรียนรู้เช่นนี้ อยู่กับการปฏิบัติ ทำให้เกิดการเกื้อหนุนและการไปมาหาสู่กันระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้ และผู้เรียน

1.3.2 สถาบันทุนของชุมชน ทุนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต สำหรับชนบทแล้วทุนมีความหมายกว้าง ครอบคลุมทั้งพืช สัตว์ ทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งสร้างความมั่นคงต่อชีวิต เช่น ได้พัฒนากองทุนพืชพื้นบ้าน กองทุนวัว ธนาคารข้าว และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นสถาบันทุนของชุมชนขึ้น ซึ่งการพัฒนาการของสถาบันทุนได้เกิดขึ้น ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้และสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน มีความหลากหลายบนพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมชุมชน รูปแบบการบริหารจัดการทุนของชุมชนแต่ละแห่ง จึงสัมพันธ์กับพื้นฐานสังคมวัฒนธรรม และทรัพยากรของชุมชน โดยในข้อเท็จจริง พบว่า มีความคาบเกี่ยวระหว่างทุนที่เป็นโภคทรัพย์ เช่น พืช สัตว์ สวน ไร่นา เป็นต้น กับทุนที่เป็นเงินตรา ชุมชนหลายแห่งเริ่มต้นจากการจัดการ โภคทรัพย์ แล้วเปลี่ยน โภคทรัพย์เป็นเงินตรา และหลายชุมชนเริ่มจาก การจัดการเงินตราเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์

2. กระบวนการปรับบทบาททางการศึกษาของชุมชน ประกอบด้วย

2.1 บทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การศึกษาของชุมชนมีความหมายที่กว้างกว่าและไม่ยึดติดกับ “การไปโรงเรียน” เป็นการเรียนรู้ที่คนในชุมชนสัมผัสได้และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ความหมายในลักษณะนี้ทำให้ชุมชนสามารถเข้าไปมีบทบาทในการจัดการศึกษาของตนได้อย่างเต็มที่ เพราะการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง ทั้งในโรงเรียน พุทธสถาน วัด บริษัทห้างร้าน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ถูกจำกัดด้วยเนื้อหา เวลา และสถานที่ เพศ และวัย และที่สำคัญคือ เป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยองค์ประกอบการเรียนรู้มี 3 อย่าง ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร

2.1.1 คน ประกอบด้วย ผู้รู้หรือนักปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนหรือผู้นำองค์กรชุมชน และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน

2.1.2 ความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ทางวิชาการหรือที่มาจากภายนอก และชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรสะสมและพัฒนาขึ้น

2.1.3 ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน

องค์ประกอบทั้งสามนี้ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบ กระบวนการ ตลอดจน เนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิต ใช้ประโยชน์ได้จริง และเป็นกระบวนการเดียวกันกับการพัฒนาชุมชน

2.2 บทบาทในการสนับสนุนและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องทำควบคู่กันไปเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เข้มแข็งยั่งยืน สรุปดังนี้

2.2.1 การสร้างและพัฒนาองค์กรชุมชน โดยทั่วไป กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากรและเงินทุนระหว่างชาวบ้าน ความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนนี้ อาจจะสะดุดหยุดลงได้ตลอดเวลา ส่งผลให้การเรียนรู้ไม่ยั่งยืน ฉะนั้นชุมชนจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในการกระตุ้นและสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถจัดการ ทรัพยากร เงินทุน และความรู้ร่วมกัน การจัดการร่วมกัน คือ จุดเริ่มต้นขององค์กรชุมชน

2.2.2 การสนับสนุนและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้และองค์กรชุมชน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ในองค์กรชุมชนนั้นๆ เติบโตและก้าวหน้าอย่างมั่นคง การสนับสนุนให้องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นแล้วในชุมชน มีโอกาสนำทรัพยากร เงินทุน และความรู้ของตนไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่นๆ จะส่งผลให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเหล่านั้นบนพื้นฐานของการเรียนรู้ การพึ่งพาอาศัยและการจัดการร่วมกันเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น ทุกวันนี้เครือข่ายการเรียนรู้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดขอบเขตทางพื้นที่และสภาพภูมิศาสตร์ แต่เป็นเรื่องของคนในทุกหนทุกแห่ง ที่มีความสนใจร่วมกัน มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหนุนช่วยกันตามความสามารถที่มีอยู่ จึงอาจเรียกเครือข่ายการเรียนรู้แบบนี้ว่า “ชุมชนใหม่” หรือ “ประชาคม”

2.2.3 การสร้างและพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ความคาดหวังอย่างหนึ่งของชุมชน คือ การรักษาองค์กรชุมชน กระบวนการ และเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน คนรุ่นหลัง ชุมชนบางแห่งจึงได้พยายามพัฒนาองค์กรและเครือข่ายให้มีความมั่นคงและแข็งแรง ชักนำชาวบ้าน เด็ก และเยาวชน ให้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง บางชุมชนเรียก กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดในส่วนนี้ว่า “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” หรือ “มหาวิทยาลัยชุมชน”

กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน จึงเป็นการจัดองค์ประกอบต่างๆ ทางการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้เกิดจากการรวมตัวในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่างๆ เพื่อแสวงหาทางออกร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์ เป็นไปโดยธรรมชาติ ตรงกับความต้องการของชุมชน โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ถึงปัญหาของตนเองและชุมชนร่วมกัน การแสวงหาทางออกที่เหมาะสม การนำไปสู่การปฏิบัติจริง รวมทั้งมีการประเมินผลและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม และองค์ประกอบของการเรียนรู้ได้แก่ ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน หรือรับข้อมูลข่าวสาร ความรู้จากภายนอก หรือ เกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือ ได้จากการปฏิบัติ และทรัพยากรทางวัตถุต่างๆ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ เป็นต้น โดยการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนจะเติบโตก้าวหน้าได้ เมื่อมีการนำข้อมูล ความรู้และทรัพยากรต่างๆ ไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่นๆ เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีความสนใจและมีปัญหาร่วมกัน ทำให้มีการขยายขอบเขตการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ออกไปอย่างกว้างขวางอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

แนวคิดชุมชน

ความหมายของชุมชน

Carter ได้ให้ความหมายของคำว่าชุมชนไว้ใน Dictionary of Education (Good, 1959) ดังนี้ ชุมชนมีความหมาย 2 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีพื้นฐานของความสนใจร่วมกัน อาจจะรวมกลุ่มกันอยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรืออยู่กระจัดกระจายกันคนละพื้นที่ก็ได้ ประการที่ 2 ชุมชน หมายถึง กลุ่มชน ซึ่งอยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่อันเป็นท้องถิ่นเดียวกัน มีประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วัฒนธรรมเดียวกัน มีสภาพภูมิศาสตร์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลให้ประชาชนสามารถที่จะประกอบกิจกรรมซึ่งประชาชนมีความสนใจร่วมกัน

พจนานุกรม Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (1994: 233) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกร่วมกัน พวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มีการเกื้อกูลการเป็นอยู่ร่วมกัน

Olsen (1968) ได้นิยามความหมายของคำว่า ชุมชน ว่า หมายถึง องค์การทางสังคม ซึ่งไม่เพียงแต่สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกในการดำเนินชีวิตประจำวัน ยังช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้

Homan (1994) ได้ให้ความหมายของชุมชน ว่าหมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นพอเพียงที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและเกื้อกูลกัน

ราชบัณฑิตยสถาน (2538) ได้ให้ความหมายของชุมชน หมายถึง หมู่ชน หรือกลุ่มชนอยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่บริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

กาญจนา แก้วเทพ (2538) ได้ให้ความหมายของคำว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีฐานะ หรืออาชีพที่เหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน (Homogeneous) มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผู้อาศัยในชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นชุมชนเดียวกัน มีการดำรงรักษาคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม และศาสนา รวมทั้งการถ่ายทอดไปสู่ลูกหลานด้วย

สีลาภรณ์ นาคทรพร (2539) กล่าวถึง ชุมชนว่ามีความหมายในเชิงกระบวนการที่มีพลวัต กล่าวคือ ความเป็นชุมชนจะวัดหรือดูได้จากกิจกรรม หรือการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่รวมตัวกันว่ามีลักษณะอย่างไร ถ้าฟังเพียงการรวมตัวกันของคนในหมู่บ้าน หรือพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดไม่เพียงพอที่จะกล่าวได้ว่าที่นั่นมีความเป็นชุมชน หรือมีองค์กรชุมชน แต่การรวมตัวนั้นจะต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์กิจกรรม การมีส่วนร่วมของคนในกลุ่มและมีการจัดการกลุ่ม หรือองค์กรนั้นๆ ด้วย องค์กรชุมชนหรือองค์กรประชาชน นับเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนากระบวนการของการพัฒนา

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540) กล่าวถึง ชุมชนโดยสรุป ประกอบด้วย ระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีด้านต่างๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกัน หรือเรียกอีกอย่างว่า มีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2540) ให้ความหมายของ ชุมชน ไว้ว่า คือ ที่ซึ่งเราต้องมีความสัมพันธ์กัน โดยตรงมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2540) ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิต เกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ใน พื้นที่ร่วมกันหรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือ การมีวัฒนธรรมความเชื่อ หรือความมั่นใจร่วมกัน

ประเวศ วะสี (2541) ให้ความหมายของชุมชนในเชิงเป้าหมายว่า การที่คนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำ มีการจัดการและมีการติดต่อสื่อสารกัน ชุมชนในทัศนะของประเวศ ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ ชุมชนดั้งเดิมในสังคมชนบท แต่เน้นที่ความเป็นชุมชน ซึ่งสามารถมีขึ้นได้ในบริบทใหม่ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในเมืองหรือชุมชน ตามความสนใจ ตามสายอาชีพ ซึ่งมีหลายขนาด ตั้งแต่ระดับเล็ก ไปจนถึงระดับโลก ชุมชนดังกล่าวอาจไม่จำเป็นต้องผูกโยงด้วยการอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

อดุลย์ วงศ์วิญญู (2543) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มที่ อาจจะอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือไม่ก็ได้ อาจมีชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมเดียวกัน หรือไม่ก็ได้โดยที่ กลุ่มคนที่มารวมกันกันนั้น จะต้องมีความวัตถุประสงค์ของการรวมตัวร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน มีการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร มีความเอื้ออาทรต่อกัน และมีการจัดการ

วิจิต นันทสุวรรณ และ จ่านงค์ แรกพินิจ (ม.ป.ป.) กล่าวว่า ชุมชน มีความหมายครอบคลุม ตั้งแต่การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในพื้นที่ หรือขอบเขตที่แน่นอน มีความผูกพันซึ่งกันและกัน อันเป็นผลมาจากการมีกิจกรรมทางการผลิต หรือวิถีการผลิตที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน มีกิจกรรม ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในกลุ่ม และเกิดจากกลุ่มชาติพันธุ์ ประเพณี พิธีกรรมเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน

สรุปได้ว่า ชุมชน คือ กลุ่มบุคคลในระดับต่างๆ ที่มีชีวิตอยู่ในบริเวณหรือพื้นที่เดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิดและความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกัน เป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน มีการสังสรรค์เรียนรู้ มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ตลอดจนมีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน และแบบแผนในการดำรงชีวิตร่วมกัน

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ (2550) ได้กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ในแต่ละด้าน สรุปได้ดังนี้

1. ชุมชนเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ มีการกินดีอยู่ดี การมีอำนาจต่อรองกับนายทุน มีอิสรภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การไม่เป็นหนี้ การมีทุนสำรองสำหรับกิจการสาธารณะและสวัสดิการของชุมชน การที่ชุมชนมีทรัพยากรเพียงพอต่อการบริโภค การมีโอกาสเข้าถึงและ การใช้ทรัพยากรในชุมชน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสิ่งที่มีค่าน้อยหรือไม่มีค่าของชุมชน การปลอดจากการพึ่งพิงของตลาดทุน และ ปัจจัยในการผลิตจากภายนอก เพื่อลดการพึ่งพิงให้เหลือน้อยที่สุด มีความสามารถในการจัดระบบธุรกิจของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ชุมชนเข้มแข็งด้านการเมือง ได้แก่ การมีอำนาจในการผลักดันรัฐ หรือกลุ่มผลประโยชน์ ให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชนได้ การมีสิทธิเหนือชุมชน การไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจภายนอกอย่างเด็ดขาด ไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือกลุ่มอำนาจใด
3. ชุมชนเข้มแข็งด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชนมีความสามัคคี มีความไว้วางใจกันระหว่างคนในชุมชน สามารถร่วมมือร่วมใจกันเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน มีจิตสำนึกสาธารณะ มีศีลธรรม มีความมั่นใจในศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชน รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันกัน เสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ในยามจำเป็น มีวิถีคิดที่จะพึ่งตนเอง มีกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี มีความสามารถปรับใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชน รู้สึกมีความปลอดภัยในชีวิต สุขภาพและทรัพย์สิน
4. ชุมชนเข้มแข็งด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี มีการจัดระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งว่า เป็นชุมชนเรียนรู้ สมาชิกของชุมชนจะต้องเรียนรู้ต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวสารด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้ต่างๆ ที่จำเป็น เช่น ด้านการอาชีพ ด้านการเมือง การปกครอง เป็นต้น และสมาชิกมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการทำกิจกรรม มีความเอื้ออาทรต่อกัน และมีการกระทำร่วมกัน

จากลักษณะชุมชนเข้มแข็งดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปลักษณะร่วมของชุมชนเข้มแข็งได้ดังนี้

1. สมาชิกชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือพัฒนาสร้างสรรค์สิ่งดีงามขึ้นในชุมชน
2. สมาชิกของชุมชนมีความผูกพัน รักใคร่ เอื้ออาทร สามัคคี และเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว
3. ชุมชนพึ่งตนเองได้ กล่าวคือ สมาชิกชุมชนสามารถร่วมกันตัดสินใจในการบริหารจัดการเรื่องต่างๆ ในชุมชนได้โดยอิสระ
4. ชุมชนมีผู้นำตามธรรมชาติเกิดขึ้นในขณะที่เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
5. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สมาชิกมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน

อุดม ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์พงศ์ (2540) ได้กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็งซึ่งเป็นที่คาดหวังและต้องการ คือ

1. ชุมชนที่มีการรวมกันเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้น ในทางกายภาพและรูปธรรม สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งมีอุดมการณ์ ค่านิยมร่วมกัน ทำให้สมาชิกมีความผูกพันกับชุมชน

2. ชุมชนมีศักยภาพที่พึ่งตนเองได้ในระดับสูง โดยมีทุน แรงงาน ทรัพยากร เพื่อยังชีพ พื้นฐานของตนเอง หากมีการพึ่งพิงภายนอก ชุมชนจะต้องมีอำนาจในการจัดการ เลือกสรร และ ตัดสินในเรื่องต่างๆ ได้

3. ชุมชนสามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยความรู้ และองค์กรทางสังคมในชุมชน เป็นกลไกในการแก้ปัญหา

4. ชุมชนต้องสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการ เรียนรู้ และสร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆ

เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้กล่าวถึง ชุมชนเข้มแข็งว่า ควรมี 4 กรอบ เพื่อหาเกณฑ์และตัวชี้วัด ดังนี้

1. ชุมชนเข้มแข็งเพราะเป็นชุมชนเรียนรู้ ชุมชนเหล่านี้ไม่มีวันอ่อนแอ ไม่นั่งรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก แต่จะชวนช่วยหาทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ชุมชนใดมีความรู้ มีปัญหาแม้ว่ามีทรัพยากรน้อยก็จะมีมากขึ้นเรื่อยๆ มีเงินน้อยก็จะมีมากขึ้น ตรงกันข้ามชุมชนใดไม่มีความรู้ ไม่มีปัญหา แม้จะมีทรัพยากรมากก็จะหมด แม้มีเงินมากก็จะไม่เหลือและเป็นหนี้สิน

2. ชุมชนเข้มแข็งตัดสินใจอย่างเป็นอิสระ ต้องมีข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ มีเป้าหมายการพึ่งตนเองอย่างมั่นคง ไม่ใช่เชื่อตามทำตามคำแนะนำเจ้าหน้าที่ทุกรื่อง

3. ชุมชนเข้มแข็งจัดการทุนของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ทุนไม่ใช่ หมายถึง แต่เพียง เงินแต่หมายถึงทรัพยากร ความรู้ภูมิปัญญา ทุนทางสังคม วัฒนธรรมและอื่นๆ โดยค้นหาทุน เหล่านั้นให้พบให้มากที่สุด เรียนรู้ว่าจะจัดการอย่างไรจึงจะพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง

4. ชุมชนเข้มแข็งมีธรรมาภิบาล มีการจัดการที่ดี โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจ

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งนั้น ถือเป็นศักยภาพหรือวัฒนธรรมของชุมชน ที่เกิดขึ้นภายในกระบวนการปรับตัว และแก้ปัญหาของชุมชน จากสมาชิกในชุมชนร่วมกัน คิด ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันตัดสินใจ แสวงหากิจกรรม ดำเนินกิจกรรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ด้วยความรักและสามัคคี

องค์ประกอบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

รววิทย์ อวิรุทธีวรกุล (2544) ได้ศึกษาองค์ประกอบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1. มีอุดมการณ์ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน การมีอุดมการณ์ร่วมกันถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะยึดเหนี่ยวทิศทางของกลุ่มไว้ได้ ถ้าสามารถกำหนดเป็นวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายระยะยาวได้ด้วยแล้วจะทำให้องค์กรชุมชนนั้นมีอุดมการณ์ในการรวมตัวกันได้ดียิ่งขึ้น
2. การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน การมีเป้าหมายร่วมกัน เช่น ต้องการหลุดพ้นจากความยากจน การสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ที่ชัดเจนสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกแล้ว ย่อมทำให้องค์กรชุมชนมีการรวมตัวกันได้ดียิ่งขึ้น
3. การมีผลประโยชน์ร่วมกันและมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยองค์กรชุมชนใดสามารถดำเนินการได้ดีมากเท่าใด ย่อมทำให้องค์กรชุมชนนั้นๆ มีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น
4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรชุมชน และคนทั่วไปในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งทางความคิด การตัดสินใจ และการติดตามประเมินผล
5. การบริหารจัดการ ถือเป็นหัวใจของความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งการบริหารจัดการประกอบด้วย การตัดสินใจของคนในองค์กรชุมชนในเรื่องที่สำคัญๆ เพื่อลดปัญหาข้อขัดแย้งของคนที่มารวมตัวกัน
6. กิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรชุมชนมีความเหมาะสม กิจกรรมสอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาและความต้องการของสมาชิก

ปัจจัยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1. โครงสร้างทางสังคมของชุมชนหรือองค์กรชุมชน มีความสัมพันธ์แนบแน่น หรือ แนวนอน ซึ่งจะทำให้เกิดความร่วมมือ พึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งสามารถพัฒนาความร่วมมือของคนในชุมชนได้ ยังเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และแสดงศักยภาพอย่างมีอิสระ มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ในทุกด้านจนพัฒนาเป็นภูมิปัญญาของชุมชน
2. ระบบเศรษฐกิจชุมชน เป็นปัจจัยแห่งความเข้มแข็งของชุมชน ต้องเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มุ่งตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก โดยรูปแบบการผลิตจะต้องทำให้สมาชิกไม่ต้องขวนขวายดิ้นรนกับกิจกรรมเศรษฐกิจที่ถูกกำหนดจากภายนอกชุมชน สามารถกำหนดการผลิตตามสภาพของตน คือ เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน ภายใต้อุปกรณ์และเทคโนโลยี และการจัดการที่เหมาะสมผ่านกระบวนการสังเคราะห์เรียนรู้
3. ค่านิยมและความเชื่อในศาสนา ค่านิยมเป็นปัจจัยที่กำหนดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชน ค่านิยมที่มาจากความเชื่อในศาสนาสามารถสร้างทัศนคติให้คนเคารพธรรมชาติ มีความพึงพอใจกับการพึ่งตนเอง และก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบร่วมมือ เพราะทุกศาสนาจะสั่งสอนในเรื่องการอยู่ร่วมกัน ที่กำหนดแบบแผนการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคม การที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าว จนกลายเป็นระบบค่านิยมของชุมชน จะส่งผลให้ชุมชนสามารถธำรงรักษาความเป็นปึกแผ่น และความเข้มแข็งของชุมชนไว้ได้
4. กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนกำหนดระดับความเข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นกลไกหลักที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และพัฒนาระบบค่านิยมของคนในชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ของบุคคลที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ช่วยให้คนในสังคมเกิดศักยภาพในการดำรงชีวิต มีทักษะในการแก้ไขและจัดการปัญหาของตนเองและชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน สามารถเกิดขึ้นได้จากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่รอบตัว ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและนอกชุมชน จากบุคคลหลากหลายอาชีพอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การเรียนรู้ด้านการใช้สมุนไพร การนวด ความรู้ด้านหัตถกรรม ความรู้ด้านศิลปะพื้นบ้าน ความรู้ด้านการบริหารจัดการ การตลาด เทคโนโลยี การผลิต เป็นต้น

5. กลุ่มผู้นำ ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีกลุ่มผู้นำที่มีอิสระในการตัดสินใจ มีทักษะในการบริหารจัดการ การที่ชุมชนมีโครงสร้างแนวราบจะช่วยให้มีกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายไปตามกิจกรรม แต่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ เช่น พระ พ่อหลวง ฯลฯ เพราะถือว่าเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนอย่างแท้จริง

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม มุ่งให้ความสำคัญกับคนมากกว่าผลประโยชน์จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เพราะช่วยให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน เช่น การช่วยลงแรงกันในการทำนา หรืองานบุญ ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของระบบความมั่นคงทางสังคมหรือเป็นสวัสดิการชุมชน

7. กลไกในการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสาร ชุมชนจะมีความเข้มแข็งได้ จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนตลอดเวลา เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร การเรียนรู้ ทักษะและร่วมปรึกษาหารือในกลุ่ม ซึ่งจะทำให้เกิดการร่วมมือกันในชุมชน

8. การบริหารงานปกครองของรัฐ หากรัฐมีระบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจจะมีผลกระทบต่อชุมชนสูง ทำให้ชุมชนอ่อนแอ เพราะระบบราชการที่มีลักษณะการใช้อำนาจสั่งการในการพัฒนา จะเป็นกลไกทำลายศักยภาพในการคิด และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนอย่างมาก

จากการศึกษาแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง สรุปได้ว่า หัวใจสำคัญของลักษณะชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีองค์กรชุมชนและระบบการบริหารจัดการโดยสมาชิกในชุมชน ส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง โดยมีปัญญาของชุมชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ชุมชนมีอิสระในการคิด การตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมของชุมชน สมาชิกมีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน

ชุมชนแห่งการเรียนรู้

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ หมายถึง ชุมชนที่มีการดำรงชีวิตเพื่อส่วนรวมอันเกิดจากการคิดและปฏิบัติร่วมกัน เป็นชุมชนที่ทำงานไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ การสั่งสมความรู้ และการสร้างความรู้ใหม่เพื่อนำไปพัฒนางานและชีวิต ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การปฏิบัติ การทบทวนและการประเมินตนเองอยู่ตลอดเวลา

ผลลัพธ์ของชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ การสร้างเป้าหมายร่วมและผลงานตามที่ชุมชนร่วมกัน กำหนดขึ้น ซึ่งมี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การเรียนรู้เพื่อกำหนดเป้าหมายซึ่งเป็นกระบวนการเครื่องมือที่ทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ดังนี้
 - 1.1 กระตุ้นให้คนในชุมชนมองเห็นเป้าหมายหรือทิศทางร่วม
 - 1.2 เห็นและตระหนักถึงความร่วมมือระหว่างกัน
 - 1.3 เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
 - 1.4 เชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน
 - 1.5 เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการจัดการตนเองของชุมชนอย่างมีเป้าหมาย
2. การเรียนรู้เพื่อการประเมินตนเอง ได้แก่ การรู้จักและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งมีความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์และบริบทที่เกี่ยวกับงาน ชีวิต และชุมชนที่สะท้อนประสบการณ์และบทเรียนของกันและกันอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีคิด วิธีปฏิบัติ หรือการปรับเปลี่ยนตนเองทั้งในด้านความคิดและพฤติกรรม

แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่มุ่งสู่ความพอเพียง ความสมดุล และความยั่งยืนแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 40 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ สืบเนื่องจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่อง ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2542 ที่พระองค์ทรงเสนอแนะทางออกของปัญหาที่เกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจ คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งนำไปสู่การตีความที่หลากหลายทั้งจากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญต่างๆ ในสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสาขาวิชามาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานไว้ในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องและเรียบเรียงขึ้นเป็น “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในวโรกาสต่างๆ ที่พระราชทานให้กับพสกนิกรชาวไทย จึงขออัญเชิญนำเสนอบางองค์ ดังนี้

...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะอยู่มั่นคงก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป...
พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4 ธันวาคม 2517

...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ...
พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517

...เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมากก็จะมีแต่ถอยกลับ ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าจะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเรามีการบริหารแบบเรียกว่าแบบคนจนแบบที่ไม่ติดกับตำรา มากเกินไป ทำอย่างมีสามัญสำนึกนี้แหละคือเมตตากันจะอยู่ได้ตลอดไป...

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2534

...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน นั้น หมายความว่า อัฐิของตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่า ในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก... พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2539

...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่า พอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่น น้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คืออยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น... พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม 2541

...อันนี้ก็คือความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจ หรือระบบพอเพียง เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียง แปลในใจแล้วก็ได้พูดออกมาด้วยว่าจะแปลเป็น Self-sufficiency (พึ่งตนเอง) ถึงได้บอกว่าพอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริง เศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไร มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง)... พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม 2541

...ไฟดับถ้ามีความจำเป็น หากมีเศรษฐกิจพอเพียงแบบไม่เต็มที่ เรามีเครื่องปั่นไฟที่ใช้ปั่นไฟ หรือถ้าขึ้นโบราณกว่า มีดักจืดเหียน คือ มีทางที่จะแก้ปัญหาเสมอ ฉะนั้น เศรษฐกิจพอเพียงก็มีเป็นขั้นๆ แต่จะบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์นี่เป็นสิ่งทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน ถ้ามีการช่วยกันแลกเปลี่ยนกัน ก็ไม่ใช่พอเพียงแล้ว แต่ว่าพอเพียงในทฤษฎีในหลวงนี้ คือให้สามารถที่จะดำเนินงานได้... พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันพฤหัสบดีที่ 23 ธันวาคม 2542

...โครงการต่างๆ หรือเศรษฐกิจที่ใหญ่ ต้องมีความสอดคล้องกันดีที่ไม่ใช่เหมือนทฤษฎีใหม่ ที่ใช้ที่ดินเพียง 15 ไร่ และสามารถที่จะปลูกข้าวพอกิน กิจกรรมนี้ใหญ่กว่า แต่ก็ยังเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน คนไม่เข้าใจว่ากิจกรรมใหญ่ๆ เหมือนสร้างเขื่อนปาดักก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน เขานึกว่าเป็นเศรษฐกิจสมัยใหม่ เป็นเศรษฐกิจที่ห่างไกลจากเศรษฐกิจพอเพียง แต่ที่จริงแล้ว เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน... พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันพฤหัสบดีที่ 23 ธันวาคม 2542

...ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียงความหมายคือ ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือทำจากรายได้ 200-300 บาท ขึ้นไปเป็นสองหมื่น สามหมื่นบาท คนชอบเอาคำพูดของฉันเศรษฐกิจพอเพียงไปพูดกันเลอะเทอะ เศรษฐกิจพอเพียง คือ ทำเป็น Self-Sufficiency มันไม่ใช่ความหมายไม่ใช่แบบที่ฉันคิด ที่ฉันคิด คือเป็น Self-Sufficiency of Economy เช่น ถ้าเขาต้องการดูทีวี ก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อทีวีดู เขาต้องการดูเพื่อความสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกลๆ ที่ฉันไป เขามีทีวีดูแต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า แต่ถ้า Sufficiency นั้น มีทีวีเขาฟุ่มเฟือย เปรียบเสมือนคนไม่มีสตางค์ไปตัดสูทใส่ และยังใส่เนคไทเวอร์ซาเซ อันนี้ก็เกินไป... พระราชดำรัสพระราชทาน ณ พระตำหนักเปี่ยมสุขวังไกลกังวล วันที่ 17 มกราคม 2544

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขและพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำเผยแพร่ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนทั่วไป เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ

และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความอดทน มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปณฺดดา พงศนฺภาพิล (2543) กล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียง หรือระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเอง ได้ว่าหมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้ โดยพยายามที่จะหลีกเลี่ยงที่จะพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัธยาศัย และที่สำคัญไม่หลงใหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด นั่นก็คือการหันหลังกลับไปยึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต

ศศิพร ปาณิกบุตร (2544) เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative Self-Sufficiency) อยู่ได้ โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

พัฒนาภรณ์ นัตรวิโรจน์ (2545) เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง วิธีการดำรงชีวิตของคน โดยการพึ่งตนเอง มีความประหยัด พัฒนาตนเองให้มีการเรียนรู้ภูมิปัญญา สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างมีคุณค่าอย่างยั่งยืน มีจิตสำนึกที่ดีต่อตนเองและสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถือเป็นแนวทางที่คนไทยจะต้องรู้ เพื่อนำไปปฏิบัติในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่จะเป็นกำลังของประเทศในอนาคต ครูจึงควรนำความรู้เศรษฐกิจพอเพียงไปส่งเสริมในโรงเรียน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) ให้แนวคิดว่า เศรษฐกิจพอเพียงคือวัฒนธรรม เป็นศีลธรรมที่เน้นความไม่ละโมภ มนุษย์แต่ละคนอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาธรรมชาติ และเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความมั่นคงในปัจจัย 4 และความยั่งยืนของระบบนิเวศน์และวิถีชีวิต นอกจากนี้การผลักดันเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดผล ต้องคิดระดับประเทศและระดับโลก เพราะโลกถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544) ได้สรุปความหมายของ เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริไว้ว่า หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ซึ่งต้องสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ให้ตนเองสามารถอยู่ได้ อย่างพอกินพอใช้มิได้มุ่งหวังที่จะสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้เจริญอย่างรวดเร็วเพียงอย่างเดียว

อำพล เสนาณรงค์ และธันวา จิตต์สงวน (2548) ได้สรุปว่าโดยสรุปแล้วปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีฐานะที่เป็นเหตุและผลเชิงระบบ (System Approach) ซึ่งกันและกันอยู่ในตัว มีความเป็นสากลในแนวความคิด ไม่จำกัดตัวเองอยู่ภายใต้ขอบเขตใดๆ กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์ของกระบวนการ – เงื่อนไข – ผลลัพธ์ ที่เกิดขึ้น

แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และ

กว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”
(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติตนบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

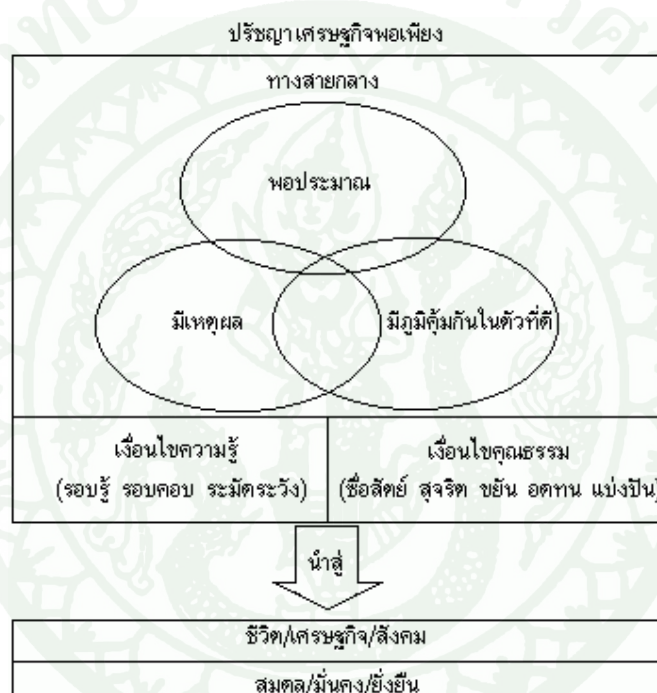
ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณา

ให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ และเงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมา ประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ภาพที่ 1 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเวศ วะสี (2542) กล่าวถึง เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเองว่า การพึ่งตนเองได้ คือ ความเข้มแข็ง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็งจากฐานล่าง กล่าวคือ เป็นเศรษฐกิจ วัฒนธรรม โดยที่วัฒนธรรม หมายถึง วิธีทางการดำรงชีวิตทั้งหมด จึงรวมความเชื่อ ระบุคุณค่า อาชีพ การกิน การอยู่ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และวิธีแก้ไขปัญหา การดำรง รักษาคุณภาพหรือการแพทย์พื้นบ้าน การสร้างความเข้มแข็งจำเป็นต้องมีเศรษฐกิจบูรณาการหรือ เป็นองค์รวม คือ เป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเองและความเข้มแข็ง มีความเชื่อมโยงระหว่าง เศรษฐกิจระหว่างเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและการเมือง พร้อมกันไปในตัว

เศรษฐกิจแบบนี้ จะทำให้เกิดความเป็นป่ากลับมา ครอบครัวยุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีการอนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรม พร้อมๆกับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและพัฒนาจิตใจ

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ ด้วยกัน คือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่น ไม่เป็นและทำลายมาก
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกัน เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง จึงทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจพอเพียง จึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้น จากฐานวัฒนธรรม จึงจะมั่นคง
7. มีความมั่นคงพอเพียง จึงจะทำให้สุขภาพจิตดี

เมื่อทุกอย่างพอเพียงเกิดความสมดุล (equilibrium) ความสมดุล คือ ความเป็นปกติ และยั่งยืน ซึ่งเราอาจกล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่นๆ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม และนี่แหละคือ เศรษฐกิจทางสายกลาง

ทองทิพภา วิริยะพันธ์ (2550) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง จะต้องคำนึงถึง หลักการสำคัญ ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

1. ใช้ทางสายกลาง โดยเน้นการดำเนินชีวิตหรือการดำเนินงานในลักษณะไม่เร่งรัดหรือ เชื่องช้าจนเกินไป มีความพอดี อยู่อย่างประมาณตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ ไม่หลงกระแส วัตถุนิยม มีอิสรภาพ สร้างพื้นฐานความมั่นคงให้กับชีวิต ทำให้สามารถพึ่งพาตนเองได้
2. ให้ความสำคัญกับความพอประมาณ โดยยึดหลักความมีเหตุผล และตั้งอยู่บนพื้นฐาน ความไม่ประมาท ใช้สติปัญญาในการพิจารณาเรื่องต่างๆ
3. ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีความพอเพียง ทั้งใน ด้านวัตถุ และด้านจิตใจ เป็นการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับจริยธรรม คุณธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต ให้รู้จักคำว่า พอ ขจัดความโลภให้น้อยลง ให้มีความสุขทั้งทางกาย จิตใจ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อ ความวุ่นวายให้สังคมโดยรวม

เศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์ให้มนุษย์รู้จักการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด รู้จัก ความพอเพียง รู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ด้านจิตใจ ยึดหลัก ตนที่เป็นที่พึ่งแห่งตน โดยมีจิตสำนึกที่ดีต่อประเทศชาติ มีเมตตา เอื้ออาทร ประนีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง รู้จักสามัคคี
2. ด้านสังคม ให้แต่ละชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการเชื่อมโยงไปสู่เครือข่ายชุมชน ที่เข้มแข็ง เพื่อให้มีการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น มีการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทุกๆ ด้าน
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงการใช้และการจัดการทรัพยากร อย่างชาญฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยยึดหลักของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี ควรผสมผสานเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น

5. ด้านเศรษฐกิจ ควรให้ความสำคัญกับหลักการประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นทุกด้าน ลดการฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ ยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ หลีกเลี่ยงการก่อหนี้ไม่มีผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่า

กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง

สืบเนื่องจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเกษตรกรรม ที่เรียกว่า “เกษตรทฤษฎีใหม่” เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ มีวิธีปฏิบัติที่เป็นขั้นตอนไม่ซับซ้อน และคนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่าย จึงทำให้เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบกิจกรรมที่มีการดำเนินงานสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในช่วงแรกเน้นไปที่การศึกษาการดำเนินการของเกษตรทฤษฎีใหม่ และเมื่อกล่าวถึงกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้เขียนส่วนใหญ่มักจะเน้นไปที่กิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. การทำเกษตรผสมผสาน โดยมีการปลูกพืชที่ใช้บริโภคได้ เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ รวมถึงสมุนไพร และพืชทางเศรษฐกิจเช่น ไม้ยืนต้น ซึ่งสามารถนำไปขายเพื่อแปรรูปเป็นไม้กระดานได้
2. หัตถกรรมและศิลปกรรม เช่น การทอผ้า การทำเครื่องจักสาน แกะสลักไม้ อื่นๆ
3. อุตสาหกรรมชุมชน เช่น การทำน้ำผัก และผลไม้ และการแปรรูปอาหาร
4. ธุรกิจ/บริษัทชุมชน เช่น การตั้งร้านอาหาร ปิมน้ำมัน ร้านขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และ การส่งออกผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และงานหัตถกรรม
5. ศูนย์การแพทย์แผนไทย เช่น การนวดโบราณ และการขายยาสมุนไพร
6. กองทุน

7. ชุมชน เช่น การตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ หรือ ธนาคารหมู่บ้าน เพื่อให้สมาชิกสามารถกู้เงินไปลงทุนทำอาชีพได้

เอกสารและงานวิจัยที่เน้นหนักไปในการศึกษาเฉพาะการดำเนินงานของทฤษฎีใหม่ และนำเสนอตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรม ได้ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมีความเข้าใจว่า การดำเนินชีวิตตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เหมาะสมแต่เฉพาะเกษตรกรที่อยู่ในภาคการเกษตรเท่านั้น ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งของประเทศที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมและใช้ชีวิตในเมืองได้ละเลยการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากไม่สามารถเห็นถึงความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของตนเองได้

อย่างไรก็ตาม ในการสัมมนาเรื่อง “การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาคาความยากจน” ซึ่งจัดขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มูลนิธิพัฒนาไทและธนาคารโลก ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2545 ที่ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วย ผู้นำชุมชนจากทุกภาคของประเทศไทย ผู้ทรงคุณวุฒิและคณะทำงานเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประชุมได้ร่วมกันสรุปกิจกรรมที่เห็นว่าสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มกิจกรรมหลัก ได้แก่

1. กิจกรรมการผลิต โดยเฉพาะในภาคการเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม แต่ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่า ด้วยการหมุนเวียนทุนธรรมชาติภายในพื้นที่ และด้วยวิธีการทำเกษตรที่เน้นปลูกเพื่อกินเองก่อน เช่น กิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพ การปลูกผักและข้าวที่ปลอดสารพิษ การทำสวนสมุนไพรของชุมชน การคิดค้นสารไล่แมลงสมุนไพร การทำถ่านชีวภาพ การรวมกลุ่มขยายพันธุ์ปลา การแปรรูปผลผลิตและการทำเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

2. กิจกรรมที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนด้วยทุนทางสังคมที่มีอยู่ เช่น กิจกรรมต่อต้านยาเสพติด การน้อมสการพระมาสอนจริยธรรมและศีลธรรมในโรงเรียนของชุมชน จัดตั้งร้านค้าชุมชน การจัดทำแผนแม่บทชุมชน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการและกิจกรรมการผลิตของกลุ่มต่างๆ เป็นต้น

3. กิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรม จิตสำนึกที่ดีต่อท้องถิ่น ส่งเสริมวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น กิจกรรมที่ปลูกฝังสมาชิกในชุมชนให้มีความเอื้ออาทรต่อกันมากกว่าคำนึงถึงตัวเงินหรือวัตถุ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกทำบุญชื้ออย่างโปร่งใสและสุจริต และกิจกรรมที่ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนพึ่งตนเองก่อนพึ่งผู้อื่น เป็นต้น

แนวคิดการพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548) ได้สรุปว่าแนวทางปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เพื่อนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับต่างๆอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งเป็นแนวทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ขับเคลื่อนหลักการและแนวทางในการปฏิบัติ คือ

1. ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวโดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานเทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่ามีที่ดินจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งและใช้ที่ดินส่วนอื่นๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

2. ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่างๆรวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่างๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือการสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้นๆ เกิดความเพียงพอในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

3. ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุม ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชน หรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น

มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2547) ได้ให้ความเห็นสนับสนุนในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้ว่า จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา การแลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนาหรือร่วมมือกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศซึ่งเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชนองค์กรและธุรกิจต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน เป็นชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

सरस्वरिणु วงศ์ชะอุ่ม (2544) กล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่าการพัฒนาประเทศ ท่ามกลางความผันผวนของเศรษฐกิจโลก และประเทศไทยยังคงประสบปัญหาความยากจน ปัญหา การกระจายรายได้ ปัญหาคุณภาพชีวิต ตลอดจนความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม แนวทางแก้ไขเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การอัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย เป็นหลักพื้นฐานในการ พัฒนาในทุกด้าน และได้กล่าวถึงทิศทางของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 9 ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาประเทศให้เข้าสู่สมดุล หรือมีคุณภาพมากขึ้น
2. ดำเนินการเรื่องพื้นฐานหลักที่จะปรับการพัฒนาเข้าสู่สมดุล
3. การพัฒนาเข้าสู่สมดุลเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันที่ดี ดำเนินการในทางสายกลาง ไม่หนักไปทางหนึ่งทางใดมากเกินไปจนเสียสมดุล การพัฒนาทุกเรื่องเน้นคุณภาพที่ดี
4. การพัฒนาเข้าสู่สมดุลเพื่อประโยชน์ให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีโอกาสเท่าเทียมกัน เป็นคนที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และมีสุขภาพที่ดี ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วมและการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

5. การพัฒนาให้มีความสมดุลจะสอดคล้องและเป็นหลักเดียวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทิศทางในการพัฒนา

สรเสรีญ วงษ์ชะอุ่ม (2544) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของ เศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพของคนเน้นเรื่องคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ มีสุขภาพดี
2. การเน้นความสมดุลและการเชื่อมโยงระหว่างเมืองและชนบท
3. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. เน้นการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด

ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2544) ได้กล่าวถึง ทิศทางการพัฒนาตามกรอบวิสัยทัศน์ในแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 โดยใช้ปรัชญานำทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึด ทางสายกลาง รู้จักพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันโลก โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และมีคุณภาพ ใน 3 ด้าน

1. สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล พอดีและพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีความรับผิดชอบ ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน พัฒนาเมือง และชนบทให้มีความน่าอยู่ มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี มีระบบ การเมืองการปกครองที่โปร่งใส และมีความเป็นธรรมในสังคม

2. สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยพัฒนาคนให้คิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้ตลอดชีวิต มีเหตุผลและพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลง มีการเสริมสร้างฐานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มินวัตกรรมและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศควบคู่ ไปด้วยกับการสืบสานประเพณี วัฒนธรรม และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

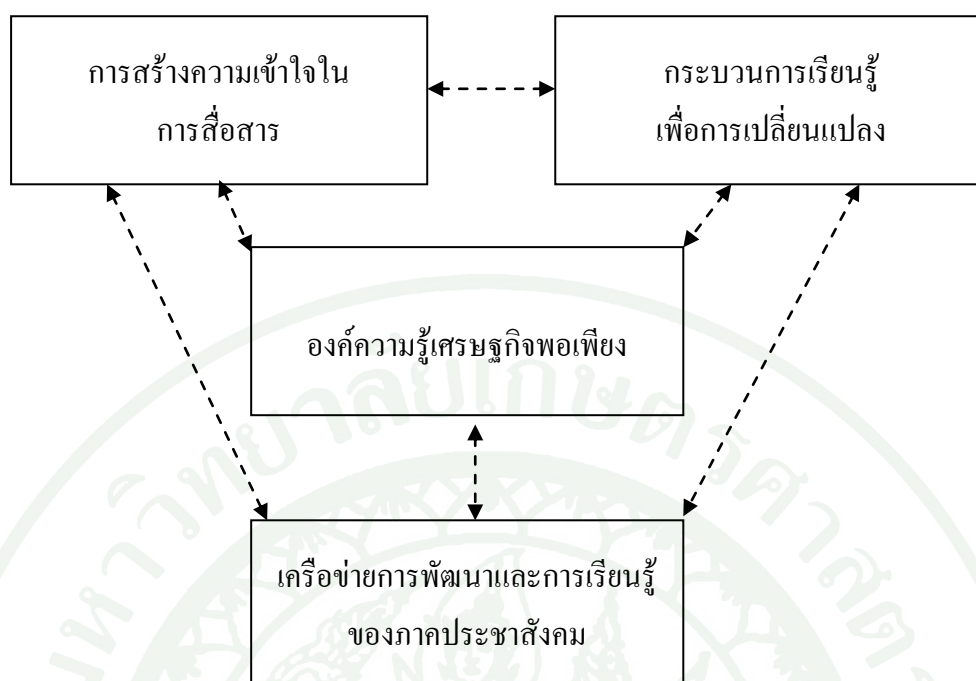
3. สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกันที่มีการดำรงไว้ซึ่งคุณธรรม และคุณค่าของสังคมไทยที่พึงพาเกื้อกูลกัน มีการดูแลกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและคนยากจน รักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคม และพัฒนาเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

ทฤษฎีขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เริ่มสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างกระแสสังคมให้มีการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนไทยในหลายๆ วงการ ในระยะเวลาเพียง 2 ปีนั้นไม่นานพอที่จะกระตุ้นให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ได้ ดังนั้น การวางแผนดำเนินการขั้นต่อไป ตั้งแต่ปี 2548 จนถึง พ.ศ.2550 เป้าหมายการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ควรครอบคลุมการดำเนินการ 4 ด้าน ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
2. การพัฒนาแนวคิดและองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
3. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ในระดับครอบครัวกลุ่มและระดับประเทศ
4. การเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาชุมชนพอเพียงของภาคประชาสังคม

ถึงแม้ว่าที่ผ่านมา สศช. ได้ดำเนินงานทั้ง 4 ด้านมาแล้ว แต่การบูรณาการงานในด้านต่างๆ ทั้งยังไม่ปรากฏชัด จึงทำให้การขับเคลื่อนอยู่ในขอบเขตที่จำกัดการเชื่อมโยงมิติต่างๆ ของการขับเคลื่อนเชิงปฏิสัมพันธ์และการเผยแพร่องค์ความรู้ไปยังแผนงานต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน จึงเป็นภารกิจเร่งด่วน

ภาพที่ 2 การเชื่อมโยงมิติต่างๆ ของการขับเคลื่อนเชิงปฏิสัมพันธ์

ในการสนับสนุนแผนงานพัฒนาวิชาการและการจัดการความรู้เพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง คณะผู้วิจัยของ สศช. มุ่งตอบคำถามสำคัญที่ว่า จะอย่างไรให้การวิจัยมีบทบาทในการขับเคลื่อนอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม เนื้อหาซึ่งปรากฏอยู่ส่วนนี้เป็นผลที่ได้มาจากระบวนการสังเคราะห์งานวิจัย (The synthesis process) และการเสวนา (dialogue) ระหว่างคณะผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงหลายฝ่ายอย่างต่อเนื่อง ในเวทีการประชุมหลายครั้ง

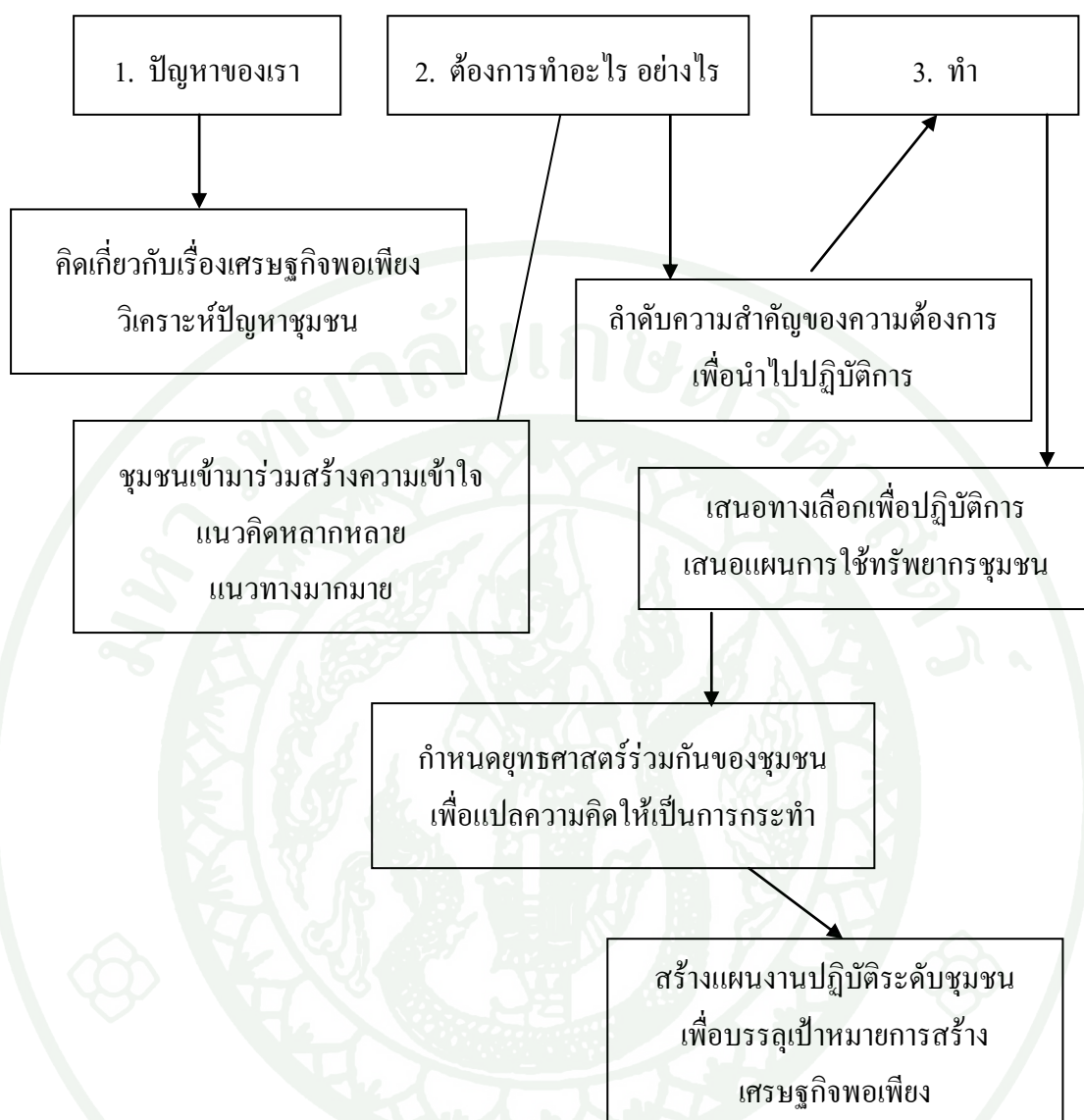
การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงสังคม (Transformation Action Learning Research หรือ TALR)

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ผ่านมา เป็นการวิจัยที่กระทำโดยนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาและสถาบันวิจัยต่างๆ เพื่อค้นหาข้อสรุปบางอย่างที่นักวิจัยต้องการรู้ กล่าวได้ว่าการวิจัยโดยชุมชน (popular research) เพื่อการพัฒนาตนเอง หรือการศึกษาที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหานั้นมีอยู่อย่างจำกัด คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า งานวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง น่าจะเป็นงานวิจัยที่นักวิจัยจากองค์กรและภาคส่วนต่างๆ ในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรประชาชนร่วมมือกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนค้นหาคำตอบต่อโจทย์การพัฒนาด้วยตนเอง และเพื่อกระตุ้นให้

เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีคิด วิธีการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชน การวิจัยเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงสังคม (Transformative Action Learning Research) หรือ TALR ให้ความสำคัญต่อการสร้างความรู้ ควบคู่กับการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ โดยประชาชน ด้วยเป้าหมายการเสริมพลังวัฒนธรรมชุมชน ด้วยกระบวนการวางแผนปฏิบัติอย่างเป็นขั้นตอน

การวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง แบบ TALR ตั้งอยู่บนฐานคิดทางทฤษฎี ดังนี้

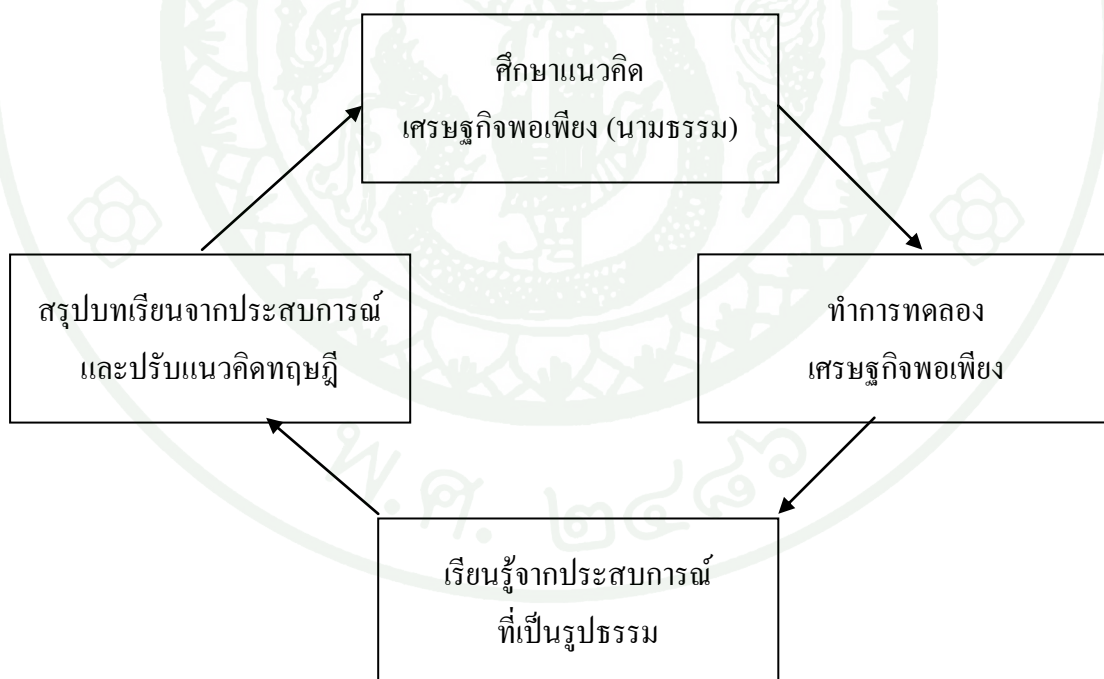
1. ปัญหาเศรษฐกิจสังคมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ดังนั้น จึงต้องแก้ไขโดยชุมชน
2. แผนงานหลักของการวิจัยการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์หรือการตระหนักชัดถึงพลังของเศรษฐกิจพอเพียง และอาจหมายถึงการปรับโครงสร้าง
3. เศรษฐกิจสังคมของชุมชน โดยชุมชนเอง
4. จุดมุ่งหมายของการวิจัย คือ ปลูกจิตสำนึกชุมชน (collective consciousness) เพื่อการดำรงอยู่ด้วยวิถีเศรษฐกิจพอเพียงหรือสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยเศรษฐกิจสองระบบ
5. ชาวชุมชน คือ นักวิจัยเช่นเดียวกันกับทีมงานวิจัยอาชีพที่จะต้องร่วมกระบวนการเรียนรู้และการสร้างสำนึกการเปลี่ยนแปลงสังคม
6. กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ สมาชิกที่ทำการผลิตในระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้
7. การวิจัยโดยชุมชน มีพลังกระตุ้นให้ชาวชุมชนตื่นตัวและมีความเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของตนเองในการดำรงชีวิต
8. การวิจัยตอบสนองและสอดคล้องกับความต้องการความนึกคิด ความใฝ่ฝัน ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชน

ภาพที่ 3 การวางแผนการวิจัยเพื่อปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน

การวิจัยและการสร้างกระบวนการเรียนรู้

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ให้ข้อสรุปที่สำคัญข้อหนึ่งว่าการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้นำไปประยุกต์ได้นั้นจำเป็นต้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างเข้มข้น แต่ ศสช. ยังไม่มีแนวคิดชัดเจนว่าจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างไร กระบวนการเรียนรู้ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องทำกันอย่างไร มีขั้นตอนอะไรบ้างเกี่ยวกับเรื่องนี้ ฝ่ายงานวิชาการและการวิจัยที่มีหน้าที่เสนอองค์ความรู้ใหม่ ควรจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการแสวงหาค้นหาคำตอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการวิจัยแบบ Transformative Action and Learning Research ปัจจัยที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งก็คือ การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ระดับชุมชน ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ กระบวนทัศน์และค่านิยมเกี่ยวกับวิถีการผลิต วิถีคิด และวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน ในการนำเอาทฤษฎีที่เรียกว่า Theory of Experimental Learning มาประยุกต์ใช้ มีแผนผัง “วัฏจักรของการเรียนรู้ท่ามกลางประสบการณ์” ดังนี้

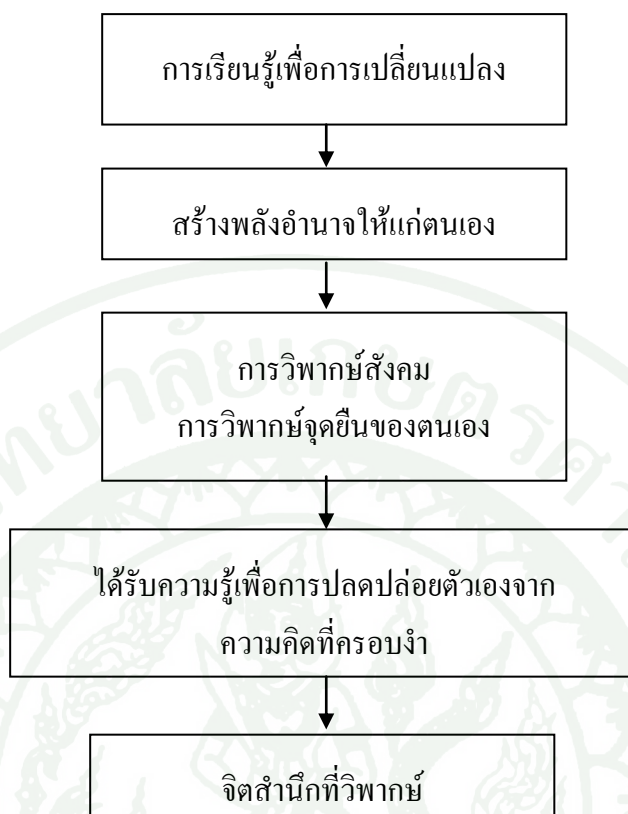
ภาพที่ 4 วัฏจักรของการเรียนรู้ท่ามกลางประสบการณ์

ในภาพนี้ สมาชิกชุมชนจะเข้าร่วมในทีมงานวิจัย สมาชิกเหล่านี้จะเป็นทั้งนักคิคนักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นนักปฏิบัติเรียนรู้และประเมินประสบการณ์เศรษฐกิจพอเพียงไปในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตามแบบจำลองนี้มีจุดอ่อนอยู่บางประการ ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมจากสำนักคิดการศึกษาแนววิพากษ์ (critical pedagogy)

ภายใต้แนวคิดนี้ การวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์พื้นฐานดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมจิตสำนึกแบบวิพากษ์ เพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้ตระหนักถึงภัยอันตรายจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่คุกคามวิถีชีวิตของคนในชุมชน
2. สร้างสถาบันใหม่ที่สนับสนุนการพัฒนาจิตสำนึกที่วิพากษ์และเป็นเวทีเพื่อแพร่กระจายความคิดเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน
3. พัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้านและโลกทัศน์ดั้งเดิมที่เน้นความพอเพียงทางนิเวศ
4. ยึดมั่นในหลักการวิจัยเพื่อการเปลี่ยนแปลงและเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน

การเรียนรู้ดังกล่าว ไม่ใช่เป็นการแสวงหาความรู้เพื่อรักษาระบบเก่า หากแต่เป็นความรู้เพื่อสร้างระบบใหม่ที่อยู่บนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการวิจัยเพื่อเปลี่ยนแปลงนี้ กระบวนการเรียนรู้ เป็นกลไกสำคัญในการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และจิตสำนึกของผู้คนในชุมชน

ภาพที่ 5 กระบวนการเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และจิตสำนึก

ผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้จะปรากฏให้เห็นในรูปร่างของการปฏิเสธความคิดแบบทุนนิยมและหันมารับเอาความคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียงพร้อมกับแสวงหาแนวทางเพื่อนำเอาความคิดนี้ไปปฏิบัติท่ามกลางเรียนรู้จากประสบการณ์ (อภิชัย พันธเสน, 2549: 155-161)

แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความหมายของกระบวนการมีส่วนร่วม

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมของสหประชาชาติ (United Nations Research Institute for Social Development) หรือใช้ชื่อย่อว่า UNRISD ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดนโยบายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและด้านการปฏิบัติตามแผนหรือโครงการต่างๆ โดยสมัครใจ Lisk (1985) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมในมุมกว้างว่า เป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจในทุกระดับ และทุกรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะในบริบทของกระบวนการการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบแนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือก การบริหาร และการประเมินผลของแผนงานและโครงการต่าง ๆ ที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น

นอกจากนี้ Lisk (1985) เพิ่มเติมความหมายของการมีส่วนร่วม 3 ประการ คือ

1. อิทธิพลของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ประโยชน์ ของทรัพยากรเพื่อการผลิต
2. เกี่ยวข้องกับความจำเป็นที่การเข้าร่วมของประชาชนในการวางแผน และดำเนินการ กิจกรรมต่าง ๆ จะสร้างโอกาสด้านสังคม เศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้และการจ้างแรงงานและเพิ่มการกินดีอยู่ดี
3. การมีส่วนร่วมที่สนองต่อสิ่งที่จะเข้าถึงซึ่งการปรับปรุงให้คนจนได้รับประโยชน์ เพื่อการผลิตหลัก ๆ การบริหาร และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย ฉะนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองนำมา ซึ่งการกระจายอำนาจทางการบริหารและทรัพยากรไปสู่ระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อยืนยัน การตัดสินใจของประชาชนจะมีได้และได้รับการปฏิบัติตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

WHO/UNICEF (1978) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ก่อให้เกิดการแสดงออกซึ่งความต้องการของตนของประชาชนในชนบท การจัดอันดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาว่า เป็นการให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

จากการให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมของนักวิชาการทั้งหลายข้างต้น สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนสามารถรวมกลุ่มกันเอง และผลจากการรวมกลุ่มประชาชนสามารถบ่งบอกถึงปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหา และมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริงและประเมินโครงการ ทั้งนี้จะต้องเป็นผลสืบเนื่องมาจากการมีโอกาสได้รับทรัพยากรและการบริหารที่อยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือและสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรเอกชน

กระบวนการการมีส่วนร่วม

กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท จะต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล และบุคคลภายนอก เพื่อให้ประชาชนได้แก้ไขปัญหา วางแผน ตัดสินในดำเนินการใช้ผลประโยชน์ และประเมินผลโครงการ โดยให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของการพัฒนาทุกๆ ขั้นตอน ดังที่ ดิเรก ฤกษ์สำราญ (2527) ชี้ให้เห็นกระบวนการของการมีส่วนร่วม ซึ่งมีขอบเขตที่สำคัญ 6 แบบ คือ การวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนหรือของกลุ่มการกำหนดแนวทางการดำเนินการให้บรรลุผลในการแก้ปัญหาหรือบรรลุเป้าหมายการระดมทรัพยากร ทั้งในและนอกชุมชน การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้การควบคุมติดตามและประเมินผล และการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างยุติธรรม

Shadid *et al.* (1981 cited in Cohen and Uphoff, 1997) เห็นว่าเป็นแนวคิดการมีส่วนร่วมที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากที่สุด คือ แนวคิดของ Cohen และ Uphoff ซึ่งได้จำแนกกระบวนการมีส่วนร่วม หรือประเภทของการมีส่วนร่วม ออกเป็น 1) การตัดสินใจ 2) การดำเนินการ 3) ผลประโยชน์ และ 4)การประเมินผล ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกต้องกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆ ตั้งแต่การตัดสินใจช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงาน โครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว และพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มย่อย ทั้งในทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบหรือที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (views) ความชอบ (preferences) และความคาดหวัง (expectations) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

บัญญัติ แก้วส่ง (2531) ได้ทำการศึกษารูปแบบทางสังคมจิตวิทยาสำหรับอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา ได้จำแนกกระบวนการในการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้นๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน และกำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดจากโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการ หรือมีส่วนในการรับผลเสียที่อาจจะเกิดจากโครงการ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านวัตถุหรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือบุคคลก็ได้

ขั้นที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการพัฒนาที่ดำเนินนั้น บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะๆ หรือประเมินผลรวมซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดของโครงการทั้งหมด

อคิน รพีพัฒน์ และเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2528) ได้เสนอกระบวนการของการมีส่วนร่วมจากประสบการณ์ภาคสนามในประเทศไทยว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้น ควรมี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท ขั้นตอนนี้เป็นส่วนแรกที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าชาวชนบทยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและค้นหาสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเอง กิจกรรมต่างๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งที่น่าอนที่สุุดก็คือ ชาวชนบทเป็นผู้อยู่กับปัญหาและ

รู้จักปัญหาของตนเองมากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์อาจจะยังมองปัญหาของตนเองไม่ชัดเจน จนกว่าจะมีคนมาช่วยให้เขาวิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาของเขาได้เด่นชัดยิ่งขึ้น เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาจึงมีหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นกระจกเงาผู้คอยสะท้อนภาพหรือเป็นจิตแพทย์ ผู้คอยชักให้ให้ชาวชนบทมองเห็นภาพปัญหาและวิเคราะห์ด้วยตัวเอง

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การวางแผนการดำเนินกิจกรรมเป็น ขั้นตอนที่สำคัญ เพราะหากเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องการแต่ผลงานการพัฒนาให้เสร็จสิ้น โดย จับใจ ดำเนินการวางแผนงานด้วยตนเอง ผลที่ตามมาก็คือ เมื่อเจ้าหน้าที่ชาวชนบทไม่สามารถ ดำเนินการวางแผนงานได้ด้วยตนเอง อาจมีความยากลำบากที่จะผลักดันให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาทำหน้าที่เป็นแค่เพียงเพื่อนของชาวชนบทในการช่วยกันวางแผน เพราะชาวชนบท โดยทั่วไปไปมีการศึกษาน้อย แต่ถ้าเราไม่ให้ชาวชนบทได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้โอกาสที่ชาวชนบท จะได้รับการศึกษาและพัฒนาตนเองในการวางแผนดำเนินงานก็จะหมดไป เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนา ต้องทำให้ได้ว่าการศึกษาคือตาม ต้องเริ่มความยากง่ายเร็วช้าจากระดับของผู้จะรับการศึกษามิใช่ จากระดับความรู้ความสามารถของผู้ให้การศึกษา

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทจะยากจนขาดแคลน ทรัพยากร แต่ชาวชนบทก็มีทรัพยากรที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงานได้ เพราะชาวชนบทมีแรงงานของตนเองที่จะเข้าร่วมได้ และในหลาย ๆ แห่ง ชาวชนบทมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ จึงทำให้ชาวชนบทคิดต้นทุนให้กับตัวเองในการดำเนินงาน และจะระมัดระวัง รักษากิจกรรมที่สร้างขึ้น ซึ่งต่างไปจากสภาพที่การลงทุนและปฏิบัติงานทั้งหมดมาจากปัจจัยภายนอก ที่หากจะมีความเสียหายบุคคลหรือองค์กรจากภายนอกก็ไม่เดือดร้อนมากนักและการบำรุงรักษาจะไม่เกิดขึ้น เพราะเมื่อไม่ใช้ของเขา เขาจะไม่บำรุงรักษา ไม่รักและหวงแหน นอกจากนั้นการร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิดและเมื่อเห็นประโยชน์สามารถ จะดำเนินกิจกรรมชนิดนั้นด้วยตนเองต่อไปได้

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญ อย่างยิ่งอีกเช่นกัน เพราะถ้าหากการติดตามและการประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมของชาวชนบท แต่ดำเนินการโดยบุคคลภายนอก ชาวชนบทย่อมไม่ได้ประเมินด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้น ได้รับ ผลดี หรือได้รับประโยชน์อย่างไรหรือไม่ การดำเนินกิจกรรมอย่างงานเดียวกันในโอกาสต่อไป จึงอาจประสบความลำบาก

นอกจากนี้ WHO/UNICEF (1978) ได้เสนอรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตามประเมินผลและประการสำคัญ คือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน

3. การใช้ประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

4. การได้รับประโยชน์ โดยประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่าเทียมกัน

ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วม สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา เป็นกระบวนการที่ประชาชนเป็นผู้ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาคด้วยตัวของเขาเอง นอกจากนี้ประชาชนยังเป็นผู้ตัดสินใจ กำหนดความต้องการ ตลอดจนการจัดอันดับความสำคัญของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการพัฒนา เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชาวชนบทได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางในการดำเนินงานและทรัพยากรที่ต้องใช้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา เป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการได้รับการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เป็นกระบวนการที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินผลการพัฒนาว่าได้ เป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ หรือมีปัญหาอุปสรรคที่จะต้องแก้ไขอย่างไร เพื่อให้การดำเนินงานครั้งต่อไปบรรลุผล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศไทย

สำออง สืบสาน และคณะ (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่อง: ความพอเพียงทางสังคมชนบทไทย: กรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ พบว่า สภาพทางการศึกษาและความต้องการการศึกษาที่เป็นความพอเพียงของชุมชนชนบทไทยในภาพรวมของการศึกษา จะเห็นว่า ระดับการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน ระดับการศึกษาที่เป็นจริงของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา ส่วนความคิดเห็นระดับการศึกษาของหัวหน้าครอบครัวพอเพียงที่สามารถทำให้การดำรงชีวิตในสังคมรอดได้อย่างน้อย ควรจะจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับการศึกษาของบุตรหลานส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ควรจะจบระดับปริญญาตรี ความพอเพียงทางการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการพึ่งตนเอง เพื่อการพัฒนาการศึกษาที่จะนำคุณภาพชีวิตของคนเราให้ดีขึ้น ต้องอาศัยคุณสมบัติต่างๆ เช่น การรู้จักพึ่งตนเอง การรู้จักอยู่อย่างพอเพียง การรู้จักแก้ปัญหา การรู้จักแสวงหาความรู้ และนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเด็ก ในวัยเรียนควรมุ่งปลูกฝังสิ่งต่างๆดังกล่าวก่อให้เกิดขึ้น การเพิ่มแหล่งการเรียนรู้ที่จำเป็นครัวเรือน เห็นว่า ควรเพิ่มแหล่งการเรียนรู้ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะแหล่งที่เป็นศูนย์ฝึกอาชีพ และห้องสมุดหรือแหล่งความรู้หมู่บ้าน ซึ่งแหล่งการเรียนรู้ที่ระบุนี้เป็นสถานที่ที่กลุ่มตัวอย่างจะเข้าไปใช้บริการได้โดยสะดวก ขึ้นกับความพร้อมของตนเองเป็นสำคัญ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระดับความต้องการที่เป็นความพอเพียงในด้านการศึกษาของชุมชนในสังคมชนบทไทย ประกอบด้วย

1. ความต้องการแรงงานของสถานประกอบการ เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความพอเพียงของการศึกษาขั้นต่ำที่ทุกคนในชนบทพึงได้รับ ซึ่งสถานประกอบการส่วนใหญ่ กำหนดคุณวุฒิขั้นต่ำของแรงงานที่จะเข้าทำงานต้องจบมัธยมศึกษาปีที่ 3

2. ความเชื่อและประสบการณ์ตรงของชีวิตที่ว่า การประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความยากลำบากและยากจน คนจึงหันไปประกอบอาชีพที่คิดว่าดีกว่าโดยการทำงานในโรงงาน หรือสถานประกอบการ ดังนั้น จึงส่งเสริมให้ลูกเรียนต่อ เพื่อให้หลุดพ้นจากการเป็นเกษตรกรออกมาทำงานมีรายได้ที่เป็นเงินเดือน เพื่อส่งกลับไปจุนเจือครอบครัวต่อไป

3. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้ทุกคนต้องได้รับการศึกษาระดับพื้นฐาน 12 ปี ในจำนวนนี้มีการกำหนดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี และอีก 3 ปี เป็นการศึกษาทั่วไปที่รัฐจัดบริการการศึกษาให้ฟรี

4. ความจำเป็นที่คนวัยแรงงานไปทำงานในเมือง มีลูกให้ปู่ย่าตายายเลี้ยง เพื่อเป็นแบ่งเบาภาระของผู้สูงอายุ จึงเกิดความจำเป็นต้องมีศูนย์รับเลี้ยงเด็ก เพื่อรองรับหน้าที่อบรมเด็กชดเชยจากสิ่งที่พ่อแม่ไม่อาจให้ได้

สมศรี จินะวงษ์ (2544) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ในชุมชน ที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำการศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยรูปแบบการผสานวิธี ทั้งในระดับแนวคิดปรัชญา คือ การมีการศึกษาความเป็นมาของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การตีความหมาย พัฒนาการของเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาความเหมือนความต่างเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและปัจจุบัน และการประยุกต์การศึกษากระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ของชุมชน 2 ชุมชน ที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างชาวบ้านในชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ และกลุ่มตัวอย่างชาวบ้านชุมชนพอเพียง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นการศึกษาถึงกระบวนการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกและการสังเกตการณ์ในพื้นที่ ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของ

ชุมชนทั้งสองต่างใช้ศรัทธาเป็นฐานในการเรียนรู้ แต่ในกลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พัฒนาไปสู่การใช้ปัญญาเป็นฐานในการเรียนรู้และชุมชนทั้งสองมีสถาบันศาสนาเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ นอกจากนี้ชุมชนทั้งสองมีระบบเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียงแบบระดับรากหญ้านั้น ไม่ได้อยู่อย่างเป็นอิสระ เป็นเอกเทศ แต่มีเศรษฐกิจแบบทุนนิยมครอบทับอยู่อีกชั้นหนึ่ง ส่วนการกระจายรายได้ในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง

กังสดาล อยู่เย็น (2544) ทำการศึกษา พลวัตรชุมชนบ้านเปรี๊ตในภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ โดยศึกษาลักษณะและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์และแนวการสังเกต เป็นเครื่องมือในการศึกษา กลุ่มตัวอย่างจำนวน 39 ครั้วเรือน ซึ่งประกอบอาชีพหลายประเภท ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านเปรี๊ต มีพัฒนาด้านเศรษฐกิจ จากระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่ผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน โดยเห็นได้จากการมีชีวิตที่เรียบง่าย มีการปลูกข้าวไว้กินเอง มีการหาอาหารได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูล มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จากนั้นเริ่มมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและรูปแบบการผลิต เป็นการผลิตเพื่อขาย เริ่มจากปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา เงาะ ทุเรียน ที่เป็นลักษณะพืชเชิงเดี่ยว เป็นผลให้วิถีชีวิตแบบการพึ่งพาตนเองหมดไป เป็นการพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกชุมชนทั้งสิ้น นอกจากนี้การเข้ามาของนายทุนเพื่อทำสัมปทานป่าไม้และการปรับเปลี่ยนการทำนาข้าวมาเป็นนาถั่ว ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนทั้งด้านระบบนิเวศของป่าชายเลน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในชุมชน แหล่งอาหารที่เคยอุดมสมบูรณ์ และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน จนกระทั่งชาวบ้านในชุมชนตระหนักผลเสียและหาหนทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ โดยมีความพยายามที่ปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิต และรูปแบบการผลิตให้ดำเนินรอยตามตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่าง เพื่อกลับคืนสู่ธรรมชาติกลับไปใช้วิถีชีวิตแบบเดิมๆ เช่น การใช้ปุ๋ยจุลินทรีย์ การใช้สมุนไพรแทนยาฆ่าแมลง จุดเริ่มต้นของการหันมาทำเกษตรอินทรีย์ คือ ชุมชนส่งตัวแทนไปเข้ารับการอบรมเรื่อง ปุ๋ยจุลินทรีย์ หลังจากนั้นจึงทดลองนำมาปฏิบัติและเผยแพร่ความรู้แก่ชาวบ้านที่สนใจมีการใช้สมุนไพรชนิดต่างๆ เพื่อลดปริมาณของแมลงศัตรูพืช เช่น การปลูกสะเดา ตะไคร้หอม และผักที่มีกลิ่นแรงๆ เช่น ผักชีปลูกแซมต้นไม้ยืนต้นเพื่อไม่ให้แมลงมากิน ผลการศึกษาของผู้วิจัยแสดงให้เห็นว่า ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้านเปรี๊ต คือ รูปแบบการผลิตที่

นำแนวทางเกษตรทางเลือกมาปฏิบัติ มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าและระมัดระวัง การบริโภคมีความเรียบง่าย ประหยัด ใส่ใจสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 1) ผู้นำ ต้องเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดีในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงชุมชน มีบทบาทในการกระตุ้นและจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 2) กระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน ทักษะศึกษา สื่อมวลชน ค่านิยม ทักษะคิด เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3) กลุ่ม องค์กร และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นองค์กรที่ออกกฎและข้อกำหนดที่จะต้องให้กระบวนการผลิตและรวมถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน 4) สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เทคโนโลยีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะต้องบนพื้นฐานความคิดที่จะพึ่งตนเอง ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นโดยการใช้ชีวิตอย่างมีสติมีเหตุผลและใส่ใจในการกระทำที่จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิต การเคารพกฎข้อบังคับที่ชุมชนมีการเลือกใช้เทคโนโลยีที่ไม่เป็นอันตราย การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน 5) เศรษฐกิจและภาวะหนี้สิน ต้องดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผลในเรื่องของการใช้จ่ายอย่างประหยัด บริโภคเท่าที่จำเป็นให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ มีการออมเงินไว้เป็นทุน ประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เป็นที่เดือดร้อนของเพื่อนบ้านและชุมชน 6) หน่วยงานจากภายนอกชุมชน เป็นหน่วยงานจากราชการที่เข้ามาส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาอาชีพแก่ประชาชนตาม นโยบายที่รับมาและอีกส่วนหนึ่งมาจากเอกชนที่มีวัตถุประสงค์ทางธุรกิจกับชาวบ้าน

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งใน 3 ด้าน คือ ด้านขั้นตอน ด้านองค์ประกอบและด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ การรับรู้และตระหนักในปัญหา การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา การร่วมกันแสวงหาทางเลือก การร่วมกันดำเนินการ การร่วมกันประเมินผล และการร่วมกันปรับปรุง ด้านองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ การศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการปฏิบัติจริง สถานการเรียนรู้ ได้แก่ สถานการเรียนรู้ภายในชุมชน และสถานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน และเนื้อหา ได้แก่ ปัญหาและความต้องการและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ ปัจจัยภายใน คือ ผู้นำ สมาชิกและความสัมพันธ์ในชุมชน ปัจจัยภายนอก คือ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอก การสนับสนุนและแหล่งทรัพยากรภายนอกและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

คมพล สุวรรณภู (2544) ได้ศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการดูแลสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุขของชุมชน พบว่า ชาวบ้านมีศักยภาพและทางเลือกที่หลากหลายในการดูแลสุขภาพตนเอง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชนเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยเล็กน้อยๆ สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการดูแลกันเองในครัวเรือนหากไม่สามารถรักษาเองได้ก็จะพึ่งพาผู้ชำนาญการในชุมชนหรือสถานบริการสาธารณสุขของรัฐที่อยู่ใกล้เคียง โดยชาวบ้านสามารถประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน โดยปัจจัยที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแสวงหาแนวทางในการดูแลสุขภาพได้อย่างหลากหลาย และเหมาะสม ได้แก่ ความสามารถในการเรียนรู้เชิงรุก ความสามารถในการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง และวิธีคิดแบบพึ่งตนเองภายใต้บริบทสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้การพัฒนาสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนจำเป็นต้องสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญ คือ การมีผู้รู้ท้องถิ่น การมีองค์ความรู้พื้นบ้าน ความเป็นครอบครัวและเครือญาติในชุมชนระดับการยอมรับองค์ความรู้ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม ความหลากหลายทางชีวภาพ และระดับความสำเร็จของระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ

สุพจน์ แสงเงิน (2546) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน พบว่า ชุมชนมีเป้าหมายหลักในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมาชิกในชุมชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยมีปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ 5 ประการ คือ จิตสำนึกร่วมภายในชุมชน ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต แรงผลักดันจากผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายชุมชน และการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ สำหรับกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเป็นการเรียนรู้ โดยผ่านการปฏิบัติงานตามโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่จัดทำขึ้นภายใต้กรอบแนวคิด “รู้อดีต คิดปัจจุบัน ทันทอนาคต” ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่าง ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนนำมาผนวกกับความรู้ใหม่ที่มาจากภายนอกชุมชนจนก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

พจนา เอื้องไพบูลย์ (2546) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: การศึกษาแบบพหุภาคี พบว่า กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการคิดและปฏิบัติ เพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ การทบทวนความยากลำบากในชีวิต การตรวจสอบถึงสาเหตุวิกฤตของกลุ่มแกนนำชุมชน การกระตุ้นคนในชุมชนได้ความตระหนักในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชน การหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา การปฏิบัติตามทางเลือก การประเมินผลย้อนกลับ การพัฒนาความเชื่อมั่นให้

เกิดขึ้นและการบูรณาการเข้าสู่ชีวิต ผลที่ได้จากการคิดและปฏิบัติของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้นิเวศของชุมชนสมบูรณ์ขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นและมีความมั่นคงขึ้น และสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการพัฒนานิเวศและเศรษฐกิจของชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การสนทนาการพบปะหารือ การประชุม การสังเกตผลของกิจกรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน การฝึกอบรม และดูงานในพื้นที่จริง การเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ และการเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้ผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ

สมหมาย สาททรัพย์ (2542) ได้วิจัย ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวพุทธ : ศึกษากรณีชุมชนศิระหอโสภ อําเภอกันตลัดกษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวพุทธ ณ ชุมชนศิระหอโสภ และศึกษาแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวพุทธ และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ณ ชุมชนศิระหอโสภ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนศิระหอโสภมีระดับความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ในระดับสูง โดยมีความเข้มแข็งทางปัจจัยเศรษฐกิจชุมชน ปัจจัยด้านการศึกษาเรียนรู้ และปัจจัยด้านศาสนา วัฒนธรรม มีความเข้มแข็งในระดับสูง และเป็นปัจจัยที่เข้มแข็งมาที่สุด ใน 3 ปัจจัยที่ศึกษา เพราะในปัจจุบันนี้ความศรัทธาทางพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชนสอดคล้องกับการศึกษาการก่อเกิดของชุมชนแห่งนี้ อย่างมีนัยสำคัญ

สมคิด พรหมจ้อย และคณะ (2545) ได้วิจัยเรื่อง ความพอเพียงกับการอยู่รอดของสังคมชนบทไทย: กรณีหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาด้านความพอเพียงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชนตัวอย่าง พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ต่างมีหนี้สินและดิ้นรน เพื่อหารายได้ให้พอเพียงกับรายจ่าย ส่วนครัวเรือนที่มีระดับรายได้พอเพียงจะมีลักษณะการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกเกษตร ซึ่งในส่วนครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้พอเพียงก็จะเป็นเกษตรกรแบบผสมผสาน มีปัจจัยการผลิตที่สำคัญเป็นของตนเองโดยเฉพาะที่ดินและแรงงานที่พอเพียง จากการศึกษพบว่า ขนาดที่ดินที่พอเพียงของครัวเรือน โดยเฉลี่ยเท่ากับ 16.20 ไร่ ต้องการทุนเงินสดเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมประมาณปีละ 15,002-20,000 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งจำนวนเงินดังกล่าวนี้สอดคล้องกับระดับเงินออมในรูปเงินสดที่ครัวเรือนคิดว่าพอเพียง นอกจากนั้นยังพบว่าครัวเรือนในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงมักจะมีรายจ่ายสูงตามไปด้วย การออมของครัวเรือนที่ศึกษาอยู่ในระดับต่ำมาก ด้านความพอเพียงทางสังคมครัวเรือนที่ศึกษา มีจำนวนสมาชิกเฉลี่ยต่อ

ครัวเรือน 5 คน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 82.50 จบการศึกษาประถมศึกษา อาชีพหลักของครัวเรือนร้อยละ 84.31 ประกอบอาชีพทางการเกษตร ผลการศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ในครอบครัวพบว่า การมีลูกเป็นหลักประกันของชีวิตส่วนใหญ่เห็นว่า มีความจำเป็นเพื่อช่วยเหลือยามแก่เฒ่าและควรมีญาติผู้ใหญ่อาศัยอยู่ด้วย เพราะช่วยดูแลบ้านและดูแลลูกหลาน การผลิตอาหารร้อยละ 71.60 มีข้าวพอกินตลอดปีปริมาณข้าวที่เก็บไว้เพื่อการบริโภคและเหลือขายเฉลี่ย 2,252.70 กิโลกรัมต่อปี แหล่งที่มาของอาหารอื่น นอกจากข้าวส่วนใหญ่ร้อยละ 88.80 ซื้อจากร้านค้าหรือรถเร่ ร้อยละ 78.00 ยังมีการแลกเปลี่ยนอาหารกัน ทั้งนี้ร้อยละ 72.80 มีความพอใจในชีวิตปัจจุบันแล้ว ครัวเรือนที่มีความพอใจในความเป็นอยู่ของตนเอง ครัวเรือนที่มีข้าวบริโภคพอเพียงตลอดปี มีรายได้เฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มที่มีข้าวบริโภคไม่พอเพียงตลอดปี กลุ่มครัวเรือนที่มีความพอใจในความเป็นอยู่ปัจจุบันกับครัวเรือนที่ไม่พอใจในความเป็นอยู่ในปัจจุบัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน เรื่อง ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน การช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนบ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ชุมชน และในชุมชนมีคนที่มีคุณธรรม

ชลิตดา สุขสวัสดิ์ (2547) ได้วิจัยเรื่อง การสื่อสารกับการสร้างระบบเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างชุมชนเข้มแข็งในชุมชนบ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภออุบลราชธานี จังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อศึกษาภูมิหลังเกี่ยวกับประวัติชุมชน การสื่อสารในชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับความเติบโตของเศรษฐกิจแบบพอเพียงและการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ทักษะของชาวบ้านนาทะเลที่ได้ให้ความหมา “เศรษฐกิจพอเพียง” และ “ชุมชนเข้มแข็ง” เหมือนหรือแตกต่างจากกลุ่มผู้นำและบุคคลภายนอก ความขัดแย้งและวิธีการอ้อมชอม และบทบาทหน้าที่ในการสื่อสาร เพื่อสร้างชุมชนแบบเศรษฐกิจพอเพียงและเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งของชาวบ้าน ผู้นำ และบุคคลภายนอก ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพพื้นฐานของชุมชน การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและภูมิปัญญาและการสื่อสารในชุมชน ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อระบบเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชาวบ้านมีวิถีคิดและภูมิปัญญาของตนเองในการสร้างกระแสเศรษฐกิจชุมชน เมื่อเงินทุนเติบโตและมีทั้งทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของคนในชุมชนสามารถใช้ทุนมาพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ จึงทำให้เกิดพลังและเป็นชุมชนที่เข้มแข็งมีการดำเนินชีวิตภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง 2) ชาวบ้านให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงว่า การพึ่งตนเอง การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ การพออยู่พอกิน การไม่ผลิตและบริโภคเกินกำลัง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการชวนหาความรู้ โดยอาศัยภูมิปัญญาและความขยัน อดทน 3) ชาวบ้านให้ความหมายชุมชนเข้มแข็งว่า คนในชุมชนสามารถทำกิจกรรมร่วมกัน ความสามัคคี กลมเกลียว การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สภาพสังคมดี มีผู้นำชุมชนที่ดี คนใน

ชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วม มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นและอนุรักษ์ไว้และมีสภาพเศรษฐกิจที่ดี จากการให้ความหมายทัศนคติของชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเข้าใจในความหมายอย่างชัดเจน ซึ่งอาจเป็นการรับรู้ได้ด้วยตนเอง ส่วนหนึ่งผนวกกับที่ชาวบ้านได้ไปรับวาทกรรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและไม่พบความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้าน 4) บทบาทหน้าที่ในการสื่อสารของบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ ชาวบ้าน ผู้นำ และบุคคลภายนอก สื่อที่ใช้มาก คือ สื่อบุคคล หอกระจายข่าว ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน คือ หอกระจายเสียงทรุดโทรมเสียงไม่ค่อยดัง แก้ไขได้โดยติดตั้งลำโพงกระจายเสียงเพิ่ม และชาวบ้านใช้อินเตอร์เน็ตไม่เป็น จึงจัดตั้งศูนย์คอมพิวเตอร์และอินเตอร์เน็ตภายในหมู่บ้านและการอธิบายให้เข้าใจ

อภิสิทธิ์ ขอมณี (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่องการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงอยู่บนแนวคิดพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1) แนวคิดการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า 2) แนวคิดเชิงรับ 3) แนวคิดเชิงรุก ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนไม้เรียงดำเนินการผ่านกระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ 1) การปรับเปลี่ยนแนวคิด 2) การสรุปปัญหา 3) การวางแผน 4) การดำเนินงาน 5) การประเมินผลงาน ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนไม้เรียงพึ่งตนเองได้ คือ 1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน อัตลักษณ์สังคมที่เอื้อต่อการพัฒนารักการเรียนรู้ โครงสร้างการดำเนินงานที่เหมาะสม เครือข่ายภายในชุมชนที่เข้มแข็งและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน 2) ปัจจัยภายนอก คือ องค์การภาครัฐและเอกชน การยอมรับจากภายนอก เครือข่ายภายนอก และกลไกตลาด ส่วนเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนไม้เรียงพึ่งตนเองได้ คือ ระดับความสามัคคี ระดับความรุนแรงของเหตุการณ์ต่างๆ ระดับความรู้ความสามารถของบุคลากรในชุมชน และระดับความพร้อมของกลุ่มแกนนำ อุปสรรคสำคัญในการพึ่งตนเอง คือ 1) อุปสรรคภายใน ได้แก่ ความไม่พร้อมของบุคลากรในชุมชน การทำสวนยางเป็นอาชีพหลัก หน่วยงานรัฐในท้องถิ่น และสมาชิกบางกลุ่มให้ความสำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมไม่มากนัก 2) อุปสรรคภายนอก ได้แก่ การที่พ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคาขาย กลไกตลาดโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและนโยบายของรัฐบาลที่ไม่มีความชัดเจนในการพัฒนาอาชีพสวนยางพารา

จากงานวิจัยของนักวิชาการและนักการศึกษา จะเห็นได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อระบบเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ สภาพพื้นฐานของชุมชน การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและภูมิปัญญา การสื่อสารในชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ ปัจจัยภายใน คือ ผู้นำ สมาชิก และความสัมพันธ์ในชุมชน ปัจจัยภายนอก คือ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอก การสนับสนุนและแหล่งทรัพยากรภายนอก และปัจจัย

ด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เป็นการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติ งานตามโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ เป็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน นำมาผนวกกับความรู้ใหม่ที่มาจากภายนอกชุมชนจนก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนที่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การสนทนา การพบปะ การประชุม การสังเกตผลของกิจกรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน การฝึกอบรม และดูงานในพื้นที่จริง การเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ และการเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้ผ่านประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ดังนั้น การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ในครั้งนี้ จึงได้นำผลการศึกษาวิจัย มาประกอบในการพัฒนางานวิจัย เพื่อให้ได้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

ในการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสามารถสรุปแนวคิด ได้ดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แล้วนำผลการวิจัยดังกล่าวร่วมพัฒนากับประชาชนเป็นรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนเอง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีเชิงคุณภาพ และสรุปผลการศึกษาวิจัยด้วยการพรรณนา มีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ซึ่งเป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อนำไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาจัดทำเป็นรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอกงหรา จังหวัดพะเยา ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ขั้นตอนที่ 3 การใช้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการดำเนินการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ทั้งนี้ ได้กำหนดให้มีการนำไปใช้ตามบริบทและศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่แล้ว

ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาติดตามและประเมินผล เป็นการศึกษาและติดตามผลจากการใช้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย และการจัดกิจกรรม และติดตามประเมินผลกิจกรรม การนำ

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชุมชนการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย บุคคลในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏาามยาว จังหวัดพะเยา มีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านม่วงคำใต้ จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน นักวิชาการ/วิทยากรท้องถิ่น ผู้อำนวยการโรงเรียน และประชาชนในชุมชน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากรซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้ใช้ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งได้แก่

1. ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 15 คน
2. นักวิชาการ/วิทยากรท้องถิ่น ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 6 คน
3. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านม่วงคำ
4. ประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏาามยาว จังหวัดพะเยา โดยการเลือกแบบเจาะจง ใช้วิธีการเยี่ยมบ้าน จำนวน 63 ครัวเรือน

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

ซึ่งเป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการศึกษาและวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อนำไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร

เป็นการศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎี โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล จากหนังสือ เอกสาร วิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

1.1 แนวคิดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของ กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และองค์ประกอบที่สำคัญ ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชน

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ ลักษณะของชุมชน เข้มแข็ง กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง และแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

1.3 แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ แนวคิดหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อการดำเนินชีวิตในทุกระดับ ลักษณะของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง

1.4 แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ เครื่องมือ การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ขั้นตอนการทำการกิจกรรมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน

2. การศึกษาภาคสนาม

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเลือกชุมชนที่ประสบความสำเร็จ (successful cases) เป็นตัวแทนของการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวิธีการเลือกพื้นที่ที่สามารถตอบปัญหาที่ต้องการได้ มีความเป็นไปได้ที่จะเข้าไปศึกษา โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกชุมชน เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้

2.1 พื้นที่ศึกษา การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาเพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จบนพื้นฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการเลือกพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ (successful case) เป็นตัวแทนของการศึกษาและพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ เป็นชุมชนที่มีลักษณะ ดังนี้

2.1.1 ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ สามารถร่วมกันตัดสินใจในการบริหารจัดการเรื่องต่างๆ ในชุมชน

2.1.2 ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน สมาชิกมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน

2.1.3 สมาชิกของชุมชนมีความผูกพัน รักใคร่ เอื้ออาทร สามัคคี

2.1.4 ชุมชนมีการนำแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมานำมาปรับใช้
ในชุมชน

2.1.5 เป็นชุมชนที่มีกระบวนการสร้างการเรียนรู้ชุมชน กล่าวคือ มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ มีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2.1.6 เป็นชุมชนที่มีแนวคิดหลักปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม สามารถดำเนินชีวิตได้บนพื้นฐานของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากเกณฑ์ข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จ 7 ชุมชน เป็นกรณีศึกษา เพื่อให้มาซึ่งรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

- 1) ชุมชนไม้เรียง ตำบลไม้เรียง อำเภอดง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2) เกษตรประณีต บ้านโนนรัง ตำบลตลาดโพธิ์ อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
- 3) วนเกษตร ตำบลลาดกระโทง อำเภอสวนชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 4) สถาบันพัฒนาการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ตำบลวังห้ว อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
- 5) ศูนย์ศรียวง ตำบลราษฎร์นิยม อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
- 6) ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม ตำบลหนองทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
- 7) เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ชุมชนทั้ง 7 กรณีศึกษา เป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนบนพื้นฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นชุมชนที่คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีผู้นำหรือแกนนำชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นแบบอย่างและกระตุ้นให้คนในชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย

3.1 แนวการสัมภาษณ์ เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ เกี่ยวกับรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ประวัติ ครอบครัวยุทธศาสตร์ชีวิต จุดเปลี่ยนและแรงบันดาลใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ลักษณะของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะของกิจกรรมที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ขั้นตอนสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ข้อคิดเห็นต่อกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 แนวการสังเกต ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการสังเกตเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยมีประเด็นการสังเกต ดังนี้ สภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ สิ่งที่ทำให้ส่งเสริมเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สามารถใช้เสริมและเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกให้มีความสมบูรณ์ สำหรับการวิเคราะห์ต่อไป

4. การตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำแนวการสัมภาษณ์ และแนวการสังเกต ให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาความเหมาะสมและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และนำเครื่องมือที่ได้รับการปรับปรุงแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน การพัฒนาชุมชน หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

จากการตรวจสอบเครื่องมือของผู้เชี่ยวชาญ ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ที่สำคัญ สรุปได้ ดังนี้

1) การสัมภาษณ์ควรถามในประเด็นหลักๆ ก่อน และจากประเด็นที่กว้างแล้วจึงสรุปจากข้อมูลที่ได้ในประเด็นย่อยๆ ต่อไป

2) ควรทำการศึกษาแบบแผนชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจน

3) ควรเน้นกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการว่ามีวิธีการดำเนินการอย่างไร เหมาะสมกับชุมชนอย่างไร

4) การสัมภาษณ์ ต้องเน้นผู้รู้ในเนื้อหาสาระที่ต้องการศึกษา และมีประสบการณ์จริงในการปฏิบัติ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

มีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลมากที่สุด ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญว่า เป็นบุคคลที่เป็นผู้นำคนสำคัญในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชน เป็นผู้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเป็นอย่างดี และสามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนเป็นประโยชน์กับการวิจัย โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงตามเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ จำนวน 7 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนไม้เรียง ตำบลไม้เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) ชุมชนเกษตรประณีต บ้านโนนรัง ตำบลลาดไทร อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา 3) วนเกษตร ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา 4) สถาบันพัฒนาการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ตำบลวังห้ว อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี 5) ศูนย์ศรีขวง ตำบลราษฎร์นิยม อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี 6) ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม ตำบลหนองทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ 7) เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

5.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลอื่นๆ โดยการพบปะสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ และการสังเกตปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นในกิจกรรมต่างๆ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์เนื้อหา โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์สาระสำคัญ ซึ่งจะนำไปสู่รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการพรรณนา (descriptive) และนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ผู้เชี่ยวชาญที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้พิจารณาความถูกต้องและปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำจากข้อมูลที่ได้ข้างต้นนำไปสู่รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาจัดทำเป็นรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัย แกนนำของชุมชน และประชาชนในชุมชน โดยมีการกำหนดความชัดเจนในวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และความคาดหวัง เพื่อก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหา และหาวิธีการในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกัน ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหา แนวทางแก้ปัญหา การพัฒนาตนเอง และความต้องการของตนเอง โดยมีนักวิจัย นักพัฒนา หรือผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ร่วมกันศึกษาและกำหนดปัญหา เพื่อตัดสินใจและหาแนวทางแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งการเรียนรู้ทั้งกระบวนการเป็นต้องอาศัยการถอดประสบการณ์ออกมาเป็นระบบ ทั้งผลสำเร็จและล้มเหลว ทำให้เกิดกิจกรรมชุมชนที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่ชะงักงัน ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนและเกิดการนำทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิชาการ และคนในชุมชนอย่างแท้จริง (สิทธิณัฐ ประพุทธานิธสาร, 2546; ณัฐพฤทธิ์ แก้วพิบูลย์, 2547)

1. พื้นที่ศึกษา

การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา เพื่อเป็นการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เป็นการคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจง ซึ่งมีความเป็นไปได้

ที่จะเข้าไปศึกษา ชุมชนมีความสมัครใจและให้ความร่วมมือในการวิจัยครั้งนี้ และอยู่ในความช่วยเหลือและสนับสนุนของสถานีวิจัยแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยในการวิจัยครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ บ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏยยาว จังหวัดพะเยา เป็นกรณีศึกษา

2. วิธีการวิจัย

2.1 การเตรียมชุมชน โดยการสร้างความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ และพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้

2.2 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรม ด้วยวิธีการสำรวจเอกสารเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับชุมชน การสำรวจข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน การสังเกตและการสนทนอย่างไม่เป็นทางการ

2.3 การนำเสนอรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จบนพื้นฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสร่วมกันวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการนำไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองและชุมชน

2.4 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ จำนวน 6 คน โดยกำหนดเกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญว่า เป็นบุคคลที่เป็นผู้นำสำคัญในชุมชน และเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นความเหมาะสมของความต้องการเรียนรู้ของคนในชุมชน กระบวนการเรียนรู้ ความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนตนเอง แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนของตนเอง

2.5 การสนทนากลุ่ม โดยกำหนดบุคคลที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม คือ บุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และเป็นที่ยอมรับจากชุมชน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในด้านความเป็นไปได้ในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับ

ชุมชนตนเอง ปัญหาและความต้องการเรียนรู้ของชุมชน ความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้ชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จำนวน 15 คน

2.6 การทำเวทีชุมชน ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ และองค์ประกอบที่สำคัญในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ประสบความสำเร็จ และเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ชุมชนของตนเอง โดยการจัดเวทีชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน เพื่อการศึกษาชุมชน เริ่มจากการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (need assessment) โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลด้านปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของสมาชิกในชุมชนวางแผนการแก้ไขปัญหาดำเนินการพัฒนาและประเมินผล ซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้

ภาพที่ 6 แสดงขั้นตอนและกระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนและกระบวนการที่ได้มาซึ่งปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนนั้นได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. วิทยากรชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการของกิจกรรมให้ผู้ร่วมเวทีชุมชนได้ทราบ
2. วิทยากรเชิญชวนให้ผู้ร่วมเวที กล่าวถึง ปัญหาและแนวทางแก้ไขตามประเภทของ ปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยใช้เครื่องมือการเขียนแผนที่ความคิด (Mind map) มาเป็น เครื่องมือที่ใช้บันทึกความคิดเห็นของผู้ร่วมเวทีชุมชน ทำให้เห็นภาพความคิดที่หลากหลายมุมมอง ที่กว้างและชัดเจน สามารถแสดงความเชื่อมโยงของประเด็นความคิดต่างๆ ได้อย่างดี เพื่อแสดง ปัญหาสภาพของปัญหาแนวทางแก้ไขที่ชุมชนต้องการให้เกิดขึ้นด้วย
3. เมื่อได้ปัญหาและแนวทางแก้ไขครบถ้วนทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษาและด้านสาธารณสุข วิทยากรเชิญชวนให้ ผู้ร่วมเวทีให้คะแนนเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกัน เพื่อให้ทราบว่าชุมชนให้ความสำคัญกับเรื่องอะไรเป็นเรื่องแรก และรองลงมา และสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายใต้ทรัพยากร ที่มีอยู่ โดยเลือกทำในเรื่องที่ชุมชนจัดลำดับไว้เป็นอันดับแรกก่อน
4. หลังจากได้รับข้อมูลจากชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลดังกล่าวไปร่วมกันวิเคราะห์และ จัดทำใหม่ให้เรียบร้อย และเป็นขั้นตอนเพื่อง่ายต่อการนำเสนอและการทำความเข้าใจ
5. จากนั้นนำข้อมูลที่จัดทำใหม่นั้นไปนำเสนอให้ที่ประชุมได้ตรวจสอบอีกครั้ง ได้ พยายามเชิญชวนให้สมาชิกในชุมชนช่วยกันตรวจสอบ เพื่อร่วม แก้ไขปรับปรุง หรือเพิ่มเติมให้ ดำเนินการแก้ไขให้ถูกต้องและจัดทำให้เรียบร้อยส่งมอบข้อมูลต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นให้ชุมชน บ้านม่วงคำใต้ ได้ใช้ประโยชน์ของข้อมูลนั้นต่อไป

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย

- 3.1 แนวการสัมภาษณ์ เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป สภาพทั่วไปของชุมชน ความต้องการเรียนรู้ของคนใน ชุมชน กระบวนการเรียนรู้ ความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชุมชน

ตนเอง แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนของตนเอง และข้อคิดเห็นเพื่อพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

3.2 แนวการสนทนากลุ่ม เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป สภาพทั่วไปของชุมชน ลักษณะกายภาพ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม ปัญหาและความต้องการเรียนรู้ของคนในชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนตนเอง แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนของตนเอง และข้อคิดเห็นเพื่อพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

3.3 แนวการสังเกต ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการสังเกต ได้แก่ สภาพแวดล้อมของชุมชน ลักษณะและบริบทของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้

3.4 แบบสอบถามความต้องการเรียนรู้ภายในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแบบสอบถามเพื่อรวบรวมความต้องการเรียนรู้ภายในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็น 8 ด้าน (ด้านเกษตรกรรม ด้านการจัดการ ด้านปศุสัตว์และประมง ด้านคหกรรม ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านเศรษฐกิจพอเพียง และด้านอื่นๆ) เพื่อเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และความต้องการเรียนรู้สู่การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้แบบสอบถามความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

4. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

4.1 แบบสำรวจข้อมูลทั่วไปของชุมชน เป็นแบบสำรวจทั่วไปของชุมชนที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงทั้งลักษณะกายภาพ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งมีวิธีการสร้างดังต่อไปนี้

4.1.1 ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลการศึกษาพื้นที่จากแนวทางการศึกษาพื้นที่ชุมชนจากหนังสือ รายงานการวิจัย ตลอดจนตำราต่างๆที่เกี่ยวข้อง

4.1.2 จัดทำกรอบประเด็นการศึกษาสำรวจชุมชน เช่น ลักษณะทางประชากร สังคม ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น

4.1.3 นำกรอบประเด็นการสำรวจข้อมูล ปรัชญาและรับข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

4.1.4 ปรับปรุงแบบสำรวจโดยเพิ่มเติมในส่วนของการคิดเห็นหรือทัศนะของประชาชนต่อแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากนั้นผู้วิจัยนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน

4.2 แบบสอบถามความต้องการเรียนรู้ภายในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเครื่องมือเพื่อรวบรวมความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชนภายในชุมชน มีขั้นตอนในการดำเนินการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

4.2.1 วิเคราะห์ลักษณะของข้อมูลที่ต้องการ กำหนดโครงสร้างเนื้อหาแบบสอบถาม ประกอบด้วย ความต้องการในการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนตามประเด็นต่อไปนี้ ด้านเกษตรกรรม ด้านการจัดการ ด้านปศุสัตว์และประมง ด้านคหกรรม ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านเศรษฐกิจพอเพียง และด้านอื่นๆ

4.2.2 กำหนดรูปแบบของคำถาม โดยศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามจากตำราต่างๆ ศึกษาหลักในการสร้างแบบสอบถามให้มีลักษณะที่ดี (บุญชม ศรีสะอาด, 2545) ศึกษาแบบสอบถามจากงานวิจัยในเรื่องลักษณะเดียวกัน และกำหนดรูปแบบของแบบสอบถาม ซึ่งมีส่วนประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คำชี้แจงในการตอบ โดยระบุวัตถุประสงค์ในการให้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 สถานภาพส่วนตัวผู้ตอบ โดยให้ตอบเกี่ยวกับรายละเอียดส่วนตัว ได้แก่ ชื่อ-สกุล ที่อยู่

ส่วนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและความคิดเห็น ประกอบด้วย ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชน แบบให้เลือกคำตอบที่ตรงกับความเป็นจริงหรือความคิดเห็นของตนเพียงคำตอบเดียว โดยกำหนดความต้องการใน 3 ระดับความต้องการ คือ ต้องการมาก หมายถึง มีความต้องการและรวมถึงความสนใจที่จะได้รับการเรียนรู้ในเศรษฐกิจพอเพียงนั้นๆ มาก ต้องการน้อย หมายถึง มีความต้องการและรวมถึงความสนใจที่จะได้รับการเรียนรู้ในเศรษฐกิจพอเพียงนั้นๆ น้อย ไม่ต้องการ หมายถึง ไม่มีความต้องการและรวมถึงไม่สนใจที่จะได้รับการเรียนรู้ในเศรษฐกิจพอเพียงนั้นๆ

4.2.3 เขียนแบบสอบถามฉบับร่าง ตามโครงสร้างเนื้อหาของแบบสอบถาม และตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถามก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา

4.2.4 ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา โดยนำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลการพิจารณาความถูกต้องและนำข้อวิจารณ์มาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

4.2.5 พิมพ์แบบสอบถามฉบับจริง โดยคำนึงถึงความชัดเจนในการอธิบายจุดประสงค์และวิธีการตอบพิจารณาความถูกต้อง จากนั้นจึงนำไปใช้กับประชาชนบ้านม่วงคำใต้ตอบแบบสอบถามความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชน

5. การตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำแนวการสัมภาษณ์ แนวการสนทนากลุ่ม และแนวการสังเกต ให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาความเหมาะสมและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และนำเครื่องมือที่ได้รับการปรับปรุงแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน การพัฒนาชุมชน หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและจำแนกข้อมูลและนำเสนอข้อมูลสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ร่วมกับวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ดังนี้

6.1 ศึกษาการวิเคราะห์ชุมชน การประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (need assessment) โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ประกอบด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ร่วมกับวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

6.2 ศึกษาความต้องการเรียนรู้สู่การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้แบบสอบถามความต้องการเรียนรู้ภายในชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ของประชาชนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ประกอบด้วยค่าร้อยละ

6.3 ศึกษาการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยนำข้อมูลเหล่านั้นมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ขั้นตอนที่ 3 การใช้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นการดำเนินการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ทั้งนี้ได้กำหนดให้มีการนำไปใช้ตามบริบทและศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่แล้ว

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย

1.1 แนวการสนทนากลุ่ม เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ประกอบด้วย ความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ กิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน แนวทาง การสร้างหรือนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปปฏิบัติ ตัวอย่างกิจกรรมที่ต้องการเรียนรู้ในชุมชน

1.2 แนวการสัมภาษณ์ เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ กิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน แนวทางการสร้าง

หรือนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็น ข้อเสนอแนะในขั้นตอนพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน ความรู้ความเข้าใจที่มีต่อหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวทางการสร้างหรือนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในชุมชนแห่งการเรียนรู้จากการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาติดตามและประเมินผล

เป็นการศึกษาและติดตามผลจากการใช้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยและการจัดกิจกรรม และติดตามประเมินผลกิจกรรม ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น จากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชุมชนการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย

1.1 แนวการสนทนากลุ่ม เป็นแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ ประกอบด้วย ความคิดเห็นที่มีต่อการใช้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น จากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในชุมชน

1.2 แบบสอบถามความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการเรียนรู้

2. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

2.1 แบบสอบถามความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือเพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการชุมชน และระดับการปฏิบัติในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต มีขั้นตอนในการดำเนินการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

2.1.1 วิเคราะห์ลักษณะของข้อมูลที่ต้องการกำหนดโครงสร้างเนื้อหาแบบสอบถาม ประกอบด้วย ความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการชุมชน และระดับการปฏิบัติในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

2.2.2 กำหนดรูปแบบของคำถามโดยศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามจากตำราต่างๆ ศึกษาหลักในการสร้างแบบสอบถาม (บุญชม ศรีสะอาด, 2545) ศึกษาแบบ สอบถามจากงานวิจัยในเรื่องลักษณะเดียวกัน และกำหนดรูปแบบของแบบสอบถาม ซึ่งมีส่วนประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คำชี้แจงในการตอบ โดยระบุวัตถุประสงค์ในการให้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 สถานภาพส่วนตัวผู้ตอบ โดยให้ตอบเกี่ยวกับรายละเอียดส่วนตัว ได้แก่ ชื่อ-สกุล ที่อยู่ ส่วนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการชุมชน และระดับการปฏิบัติในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

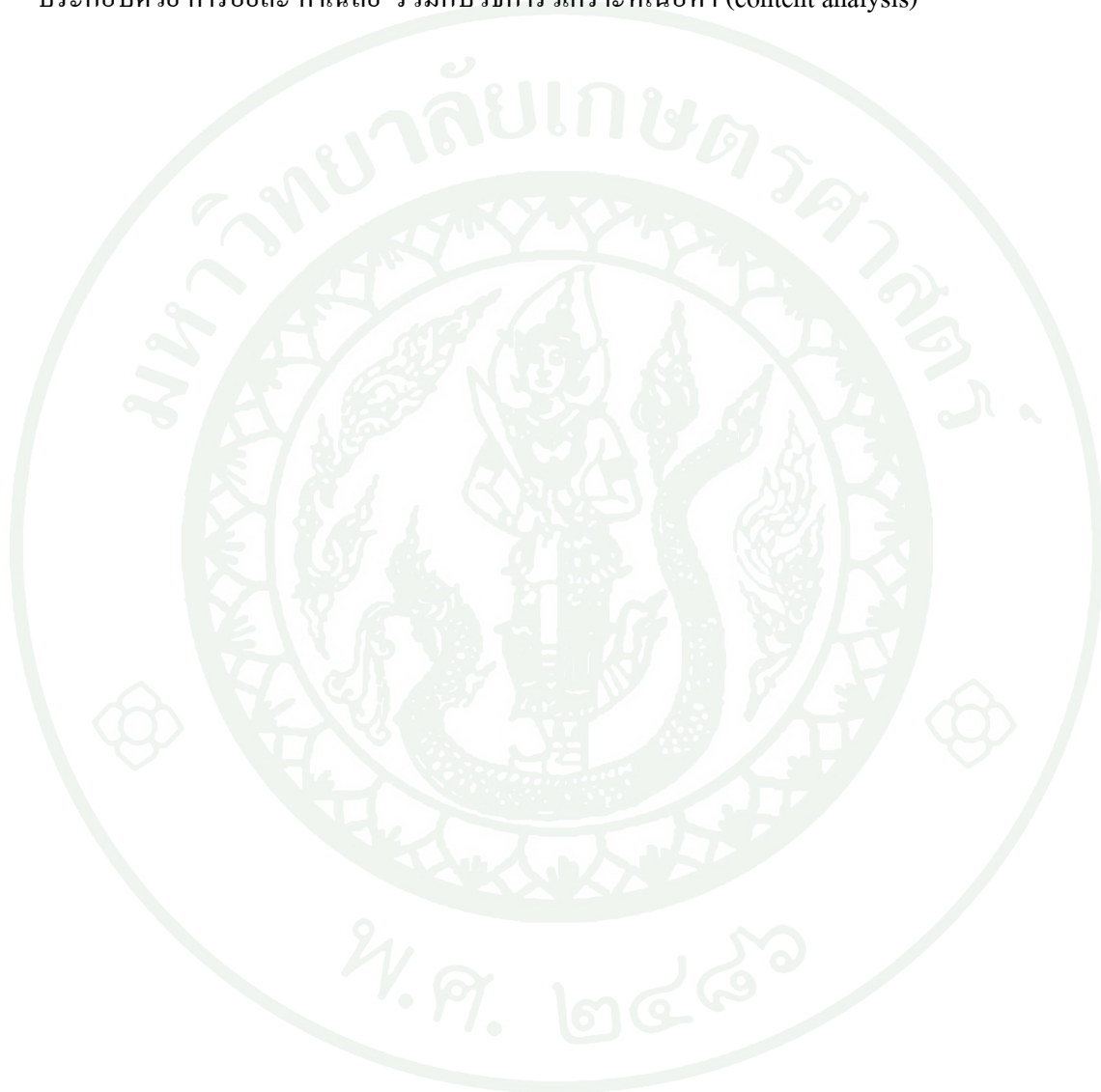
2.2.3 เขียนแบบสอบถามฉบับร่าง ตามโครงสร้างเนื้อหาของแบบสอบถาม และตรวจสอบความถูกต้องของแบบสอบถามก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา

2.2.4 ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา โดยนำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลการพิจารณาความถูกต้องและนำข้อวิจารณ์มาพิจารณาปรับปรุง แก้ไขให้เหมาะสม

2.2.5 นำไปใช้กับประชาชนบ้านม่วงคำได้ตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการชุมชน และระดับการปฏิบัติในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการศึกษาและติดตามผลจากการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในชุมชน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

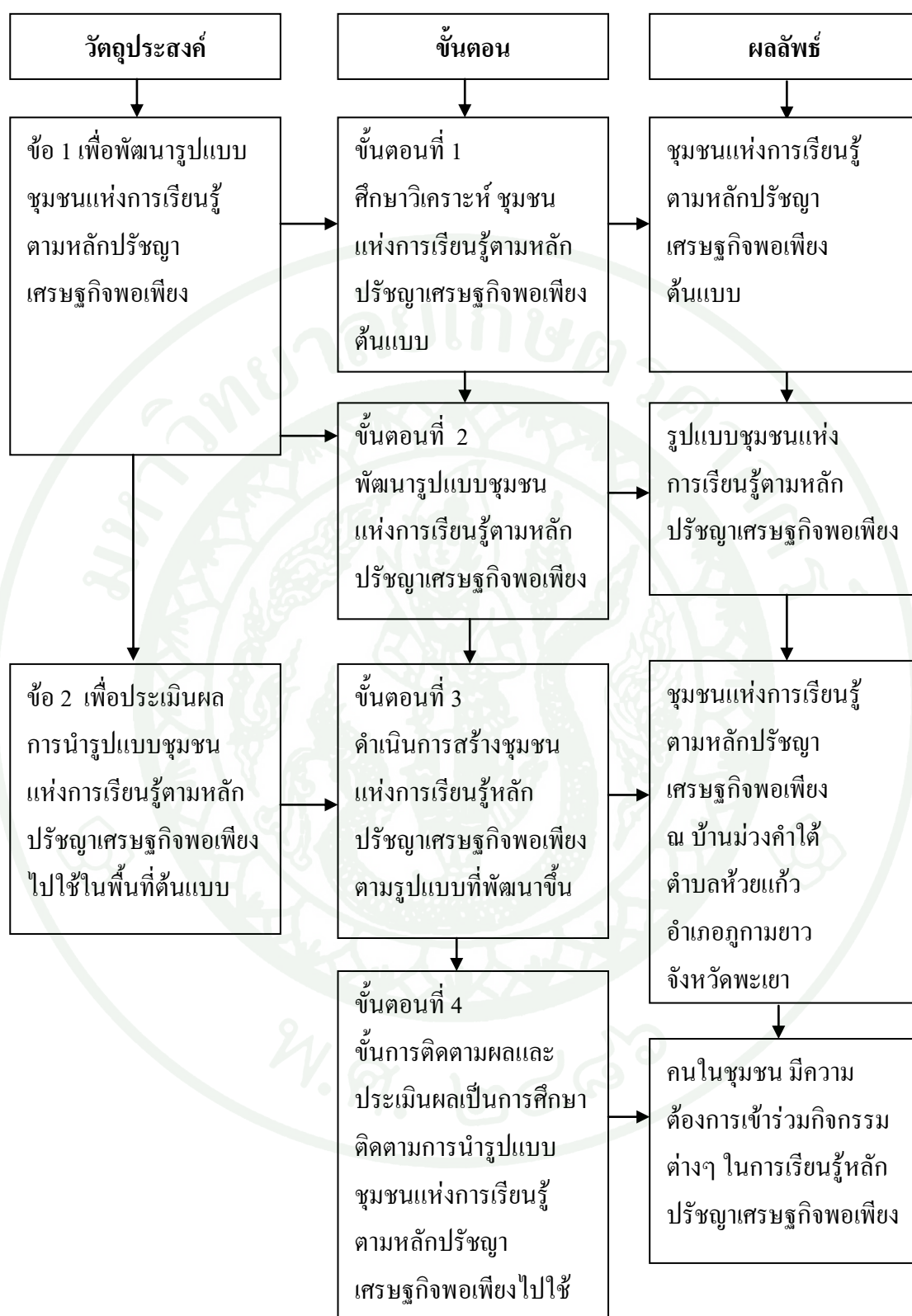

บทที่ 4

ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) กล่าวคือ ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ประสบความสำเร็จ โดยใช้สัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือ จากนั้นจึงนำรูปแบบที่ได้มาร่วมแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชนขึ้น และนำไปใช้ในการสร้างให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเครื่องมือต่างๆ มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (analytic induction) แล้วนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนา (descriptive) ตามวัตถุประสงค์และขั้นตอนดำเนินการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ ขั้นตอน และผลลัพธ์การวิจัย

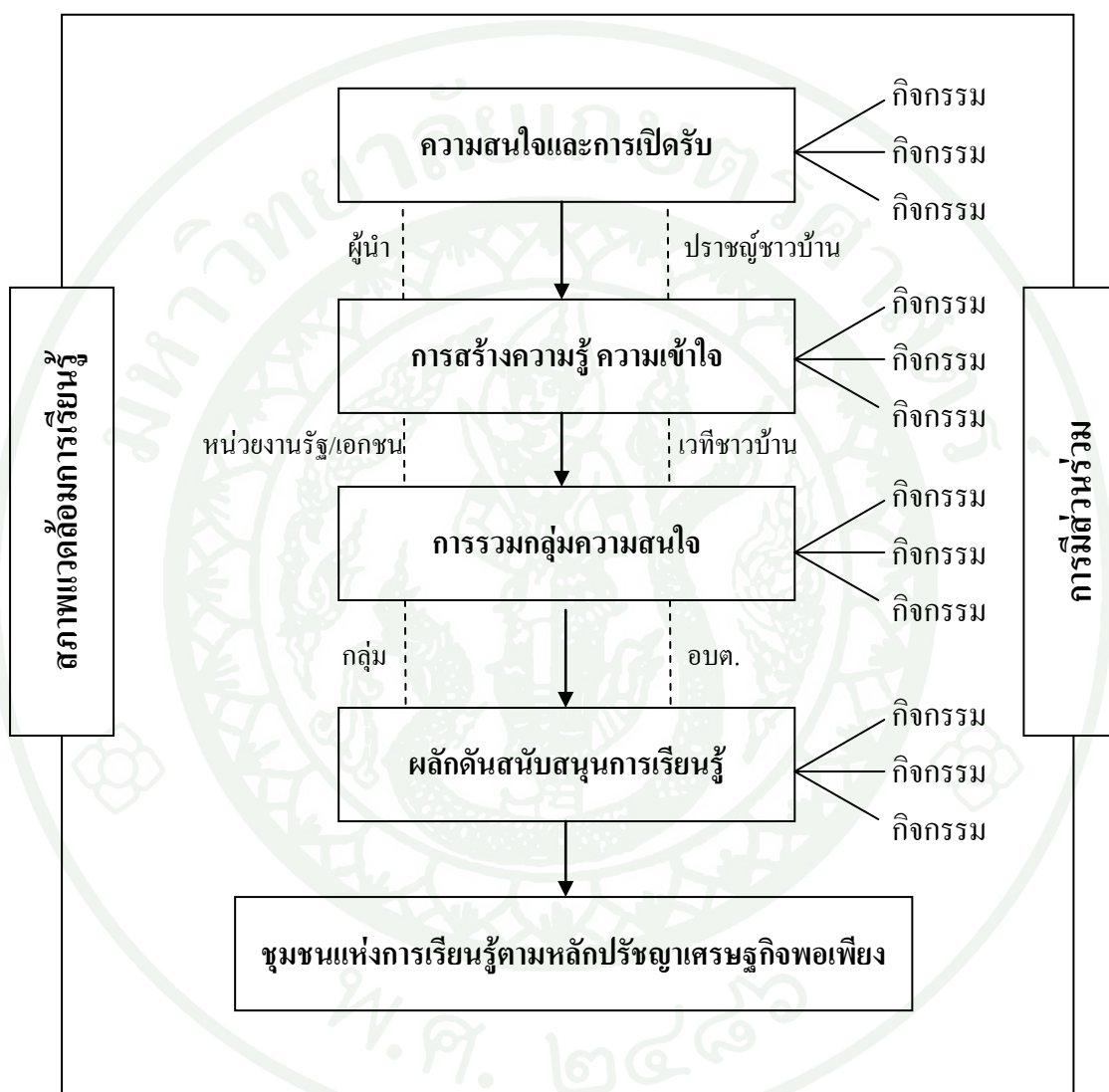
รายละเอียดของผลการศึกษาในแต่ละขั้นตอน สามารถเสนอได้ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบ

ผลจากการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ซึ่งเป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ เป็นชุมชนที่มีกระบวนการจัดการตนเอง เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองก่อนพึ่งพาผู้อื่น โดยใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก คนในชุมชนจะต้องเปิดรับและพร้อมที่จะเรียนรู้และเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม อย่างมีเหตุผลด้วยความรอบคอบระมัดระวัง มีการวางแผนในการดำเนินชีวิต โดยยึดทางสายกลางและมีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และพร้อมที่จะรับต่อผลกระทบอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก โดยจะต้องอาศัยความรู้ มาใช้ในการวางแผนดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ควบคู่กับการมีคุณธรรมในการดำรงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ความมีระเบียบวินัย มีสติสัมปชัญญะ ความอดทน ความเพียร ความกตัญญูกตเวที ความเสียสละ ความสามัคคี รับผิดชอบต่อสังคม และรู้จักแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คือ เกิดความสมดุลและการเชื่อมโยงของเศรษฐกิจ สังคมและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี พออยู่ พอกิน และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มั่นคง ยั่งยืน

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติภูมิต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 7 แห่ง ประกอบด้วย 1) ชุมชนไม้เรียง ตำบลไม้เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) เกษตรประณีตบ้านโนนรัง ตำบลตลาดโพธิ์ อำเภอลำปาง จังหวัดนครราชสีมา 3) วนเกษตร ตำบลลาดกระโทง อำเภอสวนชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา 4) สถาบันพัฒนาการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ตำบลวังหว้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี 5) ศูนย์ศรียาง ตำบลราษฎร์นิยม อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี 6) ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม ตำบลหนองทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ 7) เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ผลจากการศึกษา พบว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ มีขั้นตอนหรือกระบวนการในการนำพาชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีรายละเอียดของการศึกษาในแต่ละขั้น ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 8 รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

จุดเริ่มต้นของชุมชนในการหันเหชุมชนสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจาก ชุมชนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวเองและจากภายในชุมชน ตั้งแต่ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาการประกอบอาชีพ ปัญหารายได้ต่ำ ปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อน และปัญหาสุขภาพอนามัย จึงเป็นความพยายามของผู้นำชุมชน และคนในชุมชน ที่จะพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว และชุมชน คนในชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งส่งผลต่อความร่วมมือ ร่วมใจกันในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหาช่องทางแนวทางต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนหรือผลักดันให้ชุมชนสามารถเดินหน้าและการมีคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน กอปรกับกระแสการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้สร้างให้ประชาชนได้ตื่นตัวและให้ความสนใจเป็นทุนเดิม จึงพร้อมที่เปิดรับการพัฒนาภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งผู้นำและแกนนำบางส่วนเห็นว่า เป็นโอกาสหรือช่องทางที่ปรับเปลี่ยนและสร้างมุมมองในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน โดยส่งผลให้ผู้นำ แกนนำ และประชาชนผู้สนใจเหล่านั้น ได้สร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับตนเองมากขึ้น โดยชุมชนอาศัยความพยายามในการขับเคลื่อน เริ่มจากการกระตุ้นคนในชุมชนให้ตระหนักคิด และมีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการเปลี่ยนแปลงตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตน ต้องให้มีความรู้ และความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ว่ามีสาระอย่างไร สามารถนำมาประยุกต์กับตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้อย่างไร และต้องทำการศึกษาเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ

โดยมีขั้นตอนและกระบวนการ ดังต่อไปนี้

1. ความสนใจและการเปิดรับ คนในชุมชนต้องมีความสนใจและการเปิดใจ ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนแรกของการเรียนรู้ เนื่องจาก การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อคนในชุมชนนั้นมีความสนใจ และเปิดรับหรือมีความต้องการที่จะเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้วิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ และเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน เป็นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยคนในชุมชนเข้ามารวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ วิเคราะห์ทางเลือกของการแก้ปัญหาวางแผนเพื่อดำเนินการแก้ปัญหา และประเมินผลพร้อมสรุปบทเรียนของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาค้นและสังคมไปสู่ความยั่งยืน

กระบวนการสร้างการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วยขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1.1 การสำรวจและกำหนดสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่กำหนดปัญหาหรือความต้องการของคนในชุมชนว่า มีความต้องการหรือความสนใจที่จะเรียนรู้อะไรบ้าง เพื่อการวางแผน เช่น ใช้แบบสอบถามความต้องการเรียนรู้ โดยทำการสำรวจและเก็บข้อมูลของแต่ละครัวเรือนถึงความต้องการเรียนรู้ของคนในชุมชนในทุกครัวเรือน เพื่อทราบถึงปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนในการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ

1.2 การเตรียมการหรือวางแผน เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการและแนวทางการดำเนินงานผ่านกิจกรรมต่างๆ โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ เพื่อชุมชนจะได้ร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรมตามความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ของคนในชุมชน

1.3 การดำเนินงาน เป็นการดำเนินกิจกรรมตามแผนที่กำหนดไว้ในขั้นของการวางแผน ผ่านการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตามความสนใจ โดยคนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนตามความสนใจหรือตามความต้องการของแต่ละบุคคลและนำไปฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อมีปัญหาจะนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการฝึกปฏิบัติมาพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

1.4 การประเมินผล เป็นการประเมินผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมตามแผน เพื่อตรวจสอบว่า ผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อหาข้อสรุปของกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำความรู้และทักษะที่ได้เรียนรู้นำไปปฏิบัติในครอบครัวและถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนอื่นต่อไป

องค์ประกอบที่สำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

1.1 ผู้นำชุมชน ต้องเป็นผู้นำทางความคิดและการเปลี่ยนแปลงชุมชน เป็นผู้ที่มีความรู้ มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความเข้าใจในปัญหาความต้องการของชุมชน กิจกรรมของชุมชน และมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ การสื่อสาร การบริหารจัดการชุมชน และเป็นผู้นำที่มีการพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถเรียนรู้ได้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้นำชุมชนต้องเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน เป็นแกนนำเพื่อเชื่อมประสาน

กระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมทางความคิด การวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีบทบาทในการนำการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ชุมชน ตลอดจนสามารถถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้อย่างเป็นรูปธรรม มีความสามารถในการ ค้นหาศักยภาพของชุมชน นำทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ หรือเป็นอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการวิเคราะห์ชุมชน ประสานความร่วมมือกับทรัพยากรภายนอกและสร้างการมีส่วนร่วม โดยการ นำข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้จากชุมชนอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมา ยกตัวอย่างชุมชนที่มีอยู่จริงให้สมาชิกในชุมชนได้ฟัง ชักชวนให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรม และได้ ลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งการได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดการ เรียนรู้ไปด้วย

1.2 สมาชิกในชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความสำคัญยิ่งต้องมีความกระตือรือร้น สนใจ ในการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มีการรวมกลุ่ม การติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข่าวสาร ประสบการณ์ ความรู้และทัศนคติ อันนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน และความร่วมมือกัน เพื่อให้เกิด กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์และบรรยากาศในชุมชน คนในชุมชนหันหน้ามาพูดคุยกันด้วยเหตุและผล เกี่ยวกับปัญหาชุมชนและปัญหาสังคม มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิดเห็น ปรึกษาหารือกัน เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกัน ทำให้เกิดความ สามัคคี และช่วยเหลือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

1.4 การมีเป้าหมายร่วมกัน โดยคนในชุมชนมีเป้าหมายร่วมกัน ต้องกระตุ้นให้คนใน ชุมชนเกิดความตระหนักในปัญหาของชุมชน เพื่อแก้ไขพัฒนาเศรษฐกิจ มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และพัฒนาชุมชนสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง มีการพัฒนาจากพื้นฐานของความเป็นอยู่ของคนในชุมชน พร้อมๆกับการทำความเข้าใจ และเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน รวมทั้ง การประกอบอาชีพของคนในชุมชนเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพูดคุย แสดงความ คิดเห็นในการจัดเวทีชุมชน กระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาสนใจในการทำกิจกรรมร่วมกันและปลูก จิตสำนึกความเป็นชุมชน การดำเนินงานและกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ผ่านการร่วมคิด ร่วม วิเคราะห์กันเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการเรียนรู้ของคนในชุมชน จะทำให้คนในชุมชนมีค่านิยมทัศนคติของตัวเอง โดยการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมตามความสนใจของตนเองร่วมกัน เป็นแนวทางหนึ่งในการหาทางออกแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชน ผ่านการพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ถ่ายทอดประสบการณ์ตรงกับความต้องการของตนเองและชุมชน เช่น การแก้ไขปัญหาารายรับ-รายจ่ายไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพโดยเริ่มจากร่วมกันคิด ร่วมกัน วิเคราะห์ปัญหาของตนเองและชุมชน ร่วมกันหาทางเลือกร่วมกันดำเนินการผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ โดยทุกคนในชุมชนจะต้องมีการทำข้อมูลบัญชีรายรับ-รายจ่ายหนี้สินของตนเอง มีการวิเคราะห์ตนเอง มีการค้นหาข้อมูลจากประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้การจัดการข้อมูลที่เป็นระบบ จากนั้นร่วมกันประเมินผล และร่วมกันปรับปรุงแก้ไขและนำข้อมูลมาจัดทำแผนชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน เกิดแผนการลดรายจ่าย-เพิ่มรายได้ในกับครอบครัวและชุมชน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการเรียนรู้ของชุมชน มีหลักการ ดังต่อไปนี้

1. คนในชุมชนมีความพร้อมและสนใจต้องการจะเรียนรู้
 2. คนในชุมชนเป็นผู้กำหนดกิจกรรมขึ้นเอง
 3. กิจกรรมการเรียนรู้ต้องสอดคล้องและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
 4. กิจกรรมนั้นสามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชนได้
 5. คนในชุมชนมีอิสระในการเลือกเรียนตามความสนใจและความต้องการ
 6. กิจกรรมการเรียนรู้มีบูรณาการระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่
 7. มีกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอ
 8. มีการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
 9. ต้องอาศัยความอดทน เพราะต้องใช้เวลาและประสบการณ์จากการเรียนรู้ร่วมกัน
- เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของคนในชุมชน
10. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันกับภายนอกชุมชน องค์กร ภาครัฐ และภาคเอกชน และองค์กรเครือข่ายอื่นๆ

2. การสร้างความรู้ ความเข้าใจ เป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน ซึ่งการสร้างความรู้และความเข้าใจ โดยการนำความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่อยู่ภายในชุมชนหรือความรู้ที่แสวงหาจากภายนอกชุมชน มากำหนดรูปแบบ กระบวนการ เนื้อหาสาระ องค์ความรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ของชุมชน จะต้องสอดคล้องและสัมพันธ์กับวิถีของคนในชุมชนเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้อย่างแท้จริง ควรเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ให้โอกาสคนในชุมชนได้เข้าร่วมประชุมหรือจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน โดยนำใช้กิจกรรมการเรียนรู้เป็นตัวกำหนด โดยให้คนในชุมชนปรึกษาหารือร่วมกัน เพื่อกำหนดกิจกรรมต่างๆ เป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนร่วมกันคิด วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติร่วมกัน เมื่อนำความรู้นำมาปฏิบัติแล้ว สรุปเป็นบทเรียน เป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน และเน้นการจัดการให้เกิดองค์ความรู้เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจาก สภาพปัญหาและความต้องการของคนและชุมชน ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมที่จะนำไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนและเป็นความรู้ที่สามารถขยายผลถ่ายทอดความรู้ไปสู่คนอื่นๆ ได้ ซึ่งเป็นรากฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

รูปแบบของการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1) การเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ของชุมชนตามความสนใจและความต้องการของแต่ละบุคคล เป็นการเรียนรู้แบบตามใจชอบ เพื่อตอบสนองปัญหาและความต้องการของตนเอง โดยผู้เรียนเป็นผู้กำหนดเลือกวิธีการเรียนเอง ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีสถานที่แน่นอน สามารถเรียนได้ตลอดเวลา เรียนที่ไหนก็ได้ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บุคคลมีโอกาสแสวงหาและรับความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ทศนคติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยการหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น คู่มืออย่างจากบุคคลอื่น แล้วนำมาคิด วิเคราะห์ และปรับใช้กับตนเองให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร ผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมีอยู่โดยไม่รู้ตัว เป็นการสังสรรค์ที่ละเล็กละน้อย ไม่อาจคาดหวังได้ว่าผลการเรียนรู้เป็นอย่างไรจนกว่าจะนำมาใช้ในชีวิตจริง การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง เป็นกระบวนการหนึ่งของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถเรียนรู้จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาความรู้และความคิดของตนเอง

2) การเรียนรู้นอกระบบ (Non-formal Learning) เป็นการเรียนรู้ที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจากผู้รู้จริง ซึ่งองค์กรหรือหน่วยงานภายนอก เข้ามามีบทบาทในการจัดหรือร่วมกับชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้นอกระบบด้านทักษะอาชีพ ประกอบด้วย การฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น การฝึกอบรมอาชีพระยะยาว การฝึกอบรมแบบกลุ่มสนใจ การฝึกอบรมในลักษณะต่างๆ ที่ได้ใช้ประโยชน์ การเรียนรู้นอกระบบด้านการให้ข้อมูลและความรู้ทั่วไป เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การเรียนรู้ประเภทนี้ ได้แก่ การเชิญวิทยากรจากภายในหรือภายนอกชุมชนมาให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เช่น ด้านสุขภาพ ด้านกฎหมาย เป็นต้น

3) การเรียนรู้ในระบบ (Formal Learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ตามระบบการศึกษา ซึ่งมีหลักสูตรต่างๆ เปิดให้ชุมชนได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาท้องถิ่น เช่น วิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัยชีวิต เป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์การทำงาน ที่เน้นการจัดการความรู้ โดยการนำประสบการณ์มาเรียนรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนกับบุคคลอื่น แล้วนำกลับไปใช้ในชีวิตและหน้าที่การงานและแต่ละคน ซึ่งหลักสูตรนี้เป็นความร่วมมือระหว่างมูลนิธิส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ โดยทำการเปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้มหาวิทยาลัยชีวิต โดยมีคณะกรรมการของชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมดำเนินการ

กิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจของชุมชน ได้แก่

1) การทัศนศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้จากพื้นที่จริงของชุมชนที่ประสบความสำเร็จและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ทำให้เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ กระบวนการแก้ปัญหา และสร้างความเชื่อมั่นให้กับตัวเอง และนำกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตัวเองและชุมชนต่อไป

2) การจัดเวทีการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้พบปะพูดคุยกัน สร้างความเข้าใจร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ต่างๆ ทั้งประสบการณ์ ทักษะ และทัศนคติ ซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ซึ่งนำไปสู่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

3) การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกัน ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม เครือข่าย ซึ่งอาจได้รับ

การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการจัดฝึกอบรม สัมมนาต่างๆ ทำให้เกิดการ เรียนรู้ที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การเรียนรู้สู่การพึ่งพาตนเอง การทำเกษตรแบบยั่งยืน การทำ เกษตรผสมผสาน การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ การทำเกษตรอินทรีย์

4) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเป็นระบบ ทำให้คนในชุมชนเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นและ สามารถเชื่อมโยงกับการทำกิจกรรมในด้านต่างๆ เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ช่วยให้ผู้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับตนเองได้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทำหน้าที่สร้างความรู้ ความเข้าใจ ถ่ายทอดความรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นที่การ รวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเป็นระบบ มีการบริหารจัดการและการพัฒนา เพื่อนำไปสู่ การปฏิบัติ และเป็นประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนต่อไป

ดังนั้น ชุมชนควรมีบทบาทในการจัดการเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น โดยยึด หลักการเรียนรู้และการจัดการความรู้จากประสบการณ์ที่ปฏิบัติได้จริง เน้นให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ระหว่างการผสมผสานการเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกระบบ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดย ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และตอบสนองความต้องการ ของชุมชน เพื่อให้ได้รับความรู้ที่หลากหลายและเหมาะสม โดยนำความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ภูมิปัญญาชาวบ้านและความรู้สมัยใหม่ ทั้งความรู้จากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนมาประยุกต์ ใช้ได้อย่างเท่าทัน โดยมุ่งให้คนในชุมชนเป็นผู้มีความรอบรู้ (มีความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องทุกๆ ด้าน รวมทั้งมีความรอบคอบที่จะนำความรู้มาเชื่อมโยง เพื่อการวางแผนและรู้จัก ความระมัดระวังในการปฏิบัติ) มีคุณธรรม (โดยมีสติปัญญาในการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ โดยยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร และอดทน เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนิน ชีวิต) และให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับและเกิดจากการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและ วิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สามารถคนใน ชุมชนดำรงชีวิตเพื่อการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ในการสร้างความรู้ ความเข้าใจในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง ต้องอาศัยกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้ โดยควรมีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น มาผสมผสานความรู้ สมัยใหม่

การสร้างความรู้และความเข้าใจในชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

- 1) ชุมชนมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต
- 2) จัดกิจกรรมการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
- 3) การเรียนรู้ควรมีความหลากหลายและเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
- 4) คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอน
- 5) การเรียนรู้เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง
- 6) เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผ่านเวทีชาวบ้าน หรือเวทีการเรียนรู้ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

3. การรวมกลุ่ม โดยการสร้างกิจกรรมต่างๆ เป็นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ และระหว่างกลุ่มกิจกรรมตามความสนใจ โดยรวมพลังกันเป็นกลุ่มและเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน การวิเคราะห์แก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันแล้วยังช่วยแก้ปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเอง ทำให้ชุมชนกล้าคิด กล้าทำสิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป การลงมือปฏิบัติงานร่วมกันผ่านกิจกรรมกลุ่ม ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้จากคนที่รู้ไปสู่คนอื่นๆ ซึ่งเป็นความรู้ที่แตกต่างของแต่ละบุคคล คนในชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พุดคุยกัน จะทำให้เกิดความรู้ที่หลากหลาย ตัวอย่างการรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มปฎิชีวนภาพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มอาชีพแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและอาหาร กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน การรวมกลุ่ม เป็นการเชื่อมประสานกลุ่มต่างๆ ตามความสนใจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน ผ่านกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมเรียนรู้ และร่วมดำเนินการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบทั้งชุมชน

เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความเป็นเจ้าของธุรกิจร่วมกัน โดยใช้เวทีชาวบ้านหรือเวทีประชุม เพื่อร่วมกันคิดวิเคราะห์และสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็น การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้พบปะพูดคุยกันสร้างความเข้าใจกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ปัญหาาร่วมกันและหาแนวทางร่วมกันในการทำงาน ทำให้รู้จักตัวเอง รู้จักปัญหาและมองเห็นสภาพปัญหาของตัวเอง

ชุมชนควรจัดให้มีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยน ปรึกษาหารือกันอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นการเชื่อมประสานกลุ่มต่างๆ เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงไปสู่กิจกรรมต่างๆของชุมชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ โดยมีหลักการที่สำคัญ ได้แก่ สมาชิกกลุ่มต่างๆของชุมชน มีหน้าที่รับผิดชอบในการร่วมคิด ร่วมกันกำหนด ร่วมดำเนินการ ร่วมกันแก้ไขปัญหาและร่วมติดตามประเมินผล ร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การบริหารจัดการร่วมกัน เป็นศูนย์กลางรวบรวมผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เพื่อจำหน่ายร่วมกัน มีการจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์และทรัพยากรที่เป็นธรรมเกิดประโยชน์ โดยใช้หลักการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเอง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การพัฒนากลุ่มที่เข้มแข็งให้ดำเนินกิจกรรมกลุ่ม สร้างรายได้ สร้างอาชีพให้คนในชุมชน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

สรุปได้ว่า กระบวนการรวมกลุ่มของชุมชนตามแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะเอากิจกรรมเป็นตัวตั้ง โดยให้คนมาหารือร่วมกัน หรือรวมกลุ่ม เพื่อกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน ความสนใจและความสอดคล้องกับลักษณะงานอาชีพ กลุ่มอาชีพที่ตนเองดำเนินการอยู่ โดยศึกษาจากสภาพพื้นที่ชุมชนเป็นหลักและเน้นการจัดการให้เกิดองค์ความรู้เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากสภาพความเป็นจริงของสมาชิกและชุมชน ซึ่งออกมาในรูปของข้อมูล มีการประสานความร่วมมือกับส่วนราชการ ภาคเอกชน นักวิชาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง รูปแบบและกิจกรรมต่างๆ ผ่านการถ่ายทอดและเรียนรู้จากประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ให้โอกาสคนมาประชุม จัดเวทีเพื่อการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน อบรมในหลักสูตรต่างๆ ทั้งนี้สาระสำคัญ คือ การเรียนรู้และการปรับใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างบูรณาการ เพื่อให้ยกระดับปรับตัวให้มีความรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง

4. สร้างกิจกรรมเพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างโอกาสให้ชุมชนได้มาร่วมกันคิด วิเคราะห์สภาพชุมชน ตระหนักและเข้าใจในปัญหาของชุมชนร่วมกัน การวางแผนการปฏิบัติ สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน

ร่วมกัน และสร้างความเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ต้องอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประเพณีและสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งสามารถแก้ปัญหาชุมชนที่สอดคล้อง เหมาะสม และตรงกับความต้องการของชุมชน โดยกระบวนการวิเคราะห์ชุมชน และลงมือปฏิบัติจริงผ่านกิจกรรมต่างๆ ทำให้ชุมชนเกิดความมั่นใจ กล้าคิด กล้าทำสิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง เป็นการดำเนินการตามกิจกรรมหรืองานต่างๆ ของแต่ละกลุ่มที่ได้รวมตัวกันภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมและผลักดันกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เพื่อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ และหรือยอมรับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน โดยดำเนินการดังต่อไปนี้

4.1 กิจกรรมการพัฒนาศึกษาดูงาน จัดให้มีการไปทัศนศึกษาดูงานเพื่อเรียนรู้ชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งมีกิจกรรมการพัฒนาที่ใกล้เคียงกับกิจกรรมของตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้จากของจริง เห็นตัวอย่าง การปฏิบัติจริงและนำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เพื่อวางแผนการดำเนินการของตนเองและชุมชน กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกิจกรรมการพัฒนาตนเองและชุมชน โดยในการทัศนศึกษาดูงานแต่ละครั้ง ควรจะต้องกำหนดประเด็นในการศึกษาดูงาน เช่น ศึกษาประวัติความเป็นมา วัตถุประสงค์ เป้าหมายของการดำเนินงาน โครงสร้างการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของสมาชิก จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน เพื่อให้ได้รับประโยชน์มากที่สุด

4.2 การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา จัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของตนเอง และมีโอกาสในการพัฒนาความรู้ความคิดใหม่ๆ ทั้งจากภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นต่างๆ ที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ถือว่าเป็นการพัฒนาศักยภาพตนเอง ซึ่งการเข้าร่วมฝึกอบรม ประชุมและสัมมนา ทำให้ได้ข้อมูล ความรู้ และได้แลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆ ได้เห็นตัวอย่างชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาชุมชน ได้ข้อมูลในการวิเคราะห์กับชุมชนตนเอง ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาชุมชน เพื่อนำไปสู่ชุมชนพึ่งพาตนเอง

4.3 การเรียนรู้ผ่านสื่อภายในชุมชน ชุมชนควรเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ รับรู้ และเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน ทั้งในเรื่องของความรู้ กิจกรรม และเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนผ่านระบบการสื่อสารภายในชุมชน ทั้งสื่อเทคโนโลยี สื่อพื้นบ้าน และสื่อบุคคล เช่น หอกระจายข่าว ป้ายประกาศ ป้ายประชาสัมพันธ์ เอกสาร แผ่นพับ และวิทยุชุมชน ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชน

4.4 การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยการเรียนรู้ผ่านการนำเอา ภูมิปัญญา องค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งได้เรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ใน ท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน การประกอบ อาชีพ มาใช้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทำมาหากิน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านยารักษาโรค ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการกินอยู่ ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านศิลปกรรม ภูมิปัญญา ชาวบ้านด้านภาษาและวรรณกรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม มาเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ มีการผสมผสานความรู้ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนต่อไป

4.5 การจัดเวทีการเรียนรู้ในชุมชน เวทีการเรียนรู้ชุมชน ซึ่งเป็นเวทีเพื่อการพบปะ พุดคุยหรือนัดคนมาชุมนุม เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์และความคิดเห็น โดยผู้นำ ชุมชน ต้องมีการเตรียมการก่อนการประชุม มีการกำหนดประเด็นในการประชุม หรือเสวนา ทุกครั้ง มีการจัดการประชุมและการจัดบันทึกการประชุมหรือจัดเสวนาอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็น เวทีย่อยอย่างต่อเนื่องหลังการประชุม มีการเชื่อมโยงประเด็นเนื้อหาที่สำคัญในการเรียนรู้ อย่าง ต่อเนื่องกัน ซึ่งข้อมูลแต่ละประเด็นได้จากแบบสำรวจ หรือแบบบันทึกฐานข้อมูลของการเรียนรู้ เพื่อให้การวิเคราะห์และ สังเคราะห์ ซึ่งวางอยู่บนฐานความเป็นจริงของชุมชน ข้อมูลต้องเชื่อมโยง ประเด็นเข้าด้วยกัน ทั้งนี้โดยทั่วไปประเด็นพื้นฐานของกระบวนการจะเป็นเรื่องใกล้ตัวของคน ในชุมชน ซึ่งเป็นรูปธรรมที่เข้าใจง่ายที่สุด เช่น ประเด็นสุขภาพของชุมชนและเศรษฐกิจของ ชุมชน ผลผลิตของชุมชนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน กำหนดประเด็นจาก สภาพความเป็นจริงของชุมชนและท้องถิ่น กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการจัดเวทีการเรียนรู้ของ ชุมชน จะต้อง มี (1) การเตรียมข้อมูล (2) มีการกำหนดประเด็นเนื้อหาที่จะพุดคุยในแต่ละครั้ง หรือแต่ละเวที ซึ่งต้องมีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน (3) มีการบันทึกข้อสรุปการประชุม (4) มีการ วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล (5) มีการติดตามผลกิจกรรมก่อนการประชุมครั้งต่อไป

4.6 การจัดทำแผนชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ร่วมกันกำหนด แนวทางในการทำงานร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน มีการพุดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูล ปัญหาของชุมชนและ แนวทางในการแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นแผนที่รวบรวมปัญหาและความต้องการของทุกกลุ่มกิจกรรม ในชุมชน เป็นกิจกรรมหลักที่ก่อให้เกิดการขยายผลไปสู่กิจกรรมอื่นๆ เกิดกระบวนการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้คนในชุมชนได้ร่วมกันคิด ร่วมกัน ตัดสินใจ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันตรวจสอบ และร่วมกันรับประโยชน์ ได้เรียนรู้

ร่วมกัน เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง รู้จักการวางแผนชีวิต การวางแผนระบบการบริหารจัดการชุมชน เพื่อสร้างแนวทางการพึ่งตนเอง และเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แผนชุมชน มีเป้าหมายเพื่อให้คนในชุมชนได้รับรู้ถึง ข้อมูลตนเอง ข้อมูลครัวเรือน และข้อมูลชุมชน ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง ครัวเรือน และชุมชน โดยคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหาชุมชน และหาวิธีการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชน และมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ ถือเป็นการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการการจัดทำแผนชุมชน โดยเริ่มจากการสร้างแกนนำ โดยการรวบรวมคนในชุมชน เพื่อจุดประกายความคิดโดยการพูดคุยและสร้างความเข้าใจร่วมกัน เกี่ยวกับแผนชุมชนและทำการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำการสำรวจข้อมูลชุมชน โดยคนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเอง โดยการสำรวจข้อมูลจัดเก็บข้อมูลเป็นหมวดหมู่ในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน นำมาสรุปเป็นข้อมูลชุมชน จากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันโดยการนำเสนอข้อมูลของชุมชนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูล ร่วมกันวิเคราะห์ ค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ความต้องการและแนวทางแก้ไข จากนั้นยกร่างแผนชุมชน โดยจัดทำเป็นแผนแก้ไขปัญหายภายในชุมชน และจัดทำเวทีชาวบ้าน เพื่อให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นทำประชาพิจารณ์ร่วมกัน นำข้อสรุปจากการทำเวทีชาวบ้านไปสู่แผนการปฏิบัติ โดยจัดทำเป็นโครงการต่างๆ จากนั้นทำการปรับปรุงให้ข้อเสนอแนะ ปรับแนวคิด และทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ แล้วสรุปบทเรียน

แผนชุมชน สามารถแก้ปัญหามุมชนได้ โดยคนในชุมชนได้เรียนรู้แผนชีวิตของตัวเอง ทำให้ได้คิด ได้เรียนรู้การออกแบบการเก็บข้อมูล ทั้งรายรับ รายจ่าย หนี้สิน ตลอดจนได้ค้นหาปัญหาของตนเอง สำรวจข้อมูลของตนเอง แล้วสรุปเป็นภาพรวมของชุมชน ต้นเหตุแห่งปัญหาเกิดจากสาเหตุใด ร่วมกันคิดหาทางแก้ไขปัญหา และวางแผนร่วมกัน นำมาสู่การแก้ไข แล้วทำกิจกรรมร่วมกัน ในการจัดทำแผนชุมชนควรมีการดำเนินอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง เพื่อเป็นการประเมินผลและติดตามผล จัดทำแผนและปรับแผนชุมชนให้เหมาะสม ทันตามสถานการณ์ปัจจุบัน

สรุปแนวคิดได้ว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ กลุ่มคนที่อยู่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ใดที่หนึ่ง ที่มีความรู้สึกรักใคร่ และสนใจในปฏิบัติการดำเนินชีวิตบนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกัน ที่เป็นวิธีการที่จะสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชีวิต ครอบครัว ชุมชนให้สามารถอยู่รอดท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นชุมชนที่มีกระบวนการจัดการตนเองเพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองก่อนพึ่งพาผู้อื่น โดยใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก สมาชิกของชุมชนจะต้องเปิดรับและพร้อมที่จะเรียนรู้ เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ต่างๆ อย่างมีเหตุผลด้วยความรอบคอบระมัดระวัง มีการวางแผนในการดำเนินชีวิตโดยยึดทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพร้อมรับต่อผลกระทบ โดยจะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวังในการนำความรู้ต่างๆ มาใช้ในการวางแผนดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ควบคู่กับการมีคุณธรรมในการดำรงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย มีสติสัมปชัญญะ ความอดทน ความเพียร ความกตัญญูกตเวที ความไม่ประมาท ความเสียสละ ความสามัคคี รับผิดชอบต่อสังคม และรู้จักแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เป็นแหล่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาอาชีพหลัก การสร้างอาชีพเสริม โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดคล้องตามความต้องการของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้และพัฒนาแบบพึ่งตนเอง รวมทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่างๆ เช่น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรมการถ่ายทอด ค่านิยมและเอกลักษณ์ของชุมชน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน เกิดความสมดุลและเชื่อมโยงของเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี พออยู่ พอกิน และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มั่นคง และยั่งยืนตลอดไป

กิจกรรมในชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1. เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก
2. ส่งเสริมให้มีการผลิตที่หลากหลาย
3. เน้นการรวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ของคนในชุมชน
4. เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด
5. ส่งเสริมการพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม

ลักษณะของการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

1. ต้องพึ่งตัวเองให้มากที่สุด
2. ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดผลคุ้มค่าที่สุด
3. ไม่ผลิตหรือบริโภคเกินกำลัง แสวงหาความพอเหมาะพอดีที่ได้สมดุล
4. มีส่วนร่วม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ลักษณะชุมชนแห่งความประมาณ คือ ชุมชนมีดำเนินชีวิตโดยการพึ่งพาตนเองก่อนพึ่งพาผู้อื่น และไม่เบียดเบียนผู้อื่นมากเกินไป การรู้จักประมาณตนเองในการประกอบอาชีพตามความรู้ความสามารถและความถนัด รู้จักประมาณในการบริโภคและการใช้จ่ายไม่ให้ฟุ่มเฟือย แต่ไม่ฝืดเคืองจนเกินไป มีความสามารถแสวงหารายได้ให้เพียงพอ มีการผลิต การบริโภค การออม หรือการลงทุนที่ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ทำตามอัตภาพและความสามารถของชุมชนมีแผนและการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่างๆ สอดคล้องกับปริมาณที่มีอยู่ในชุมชน โดยชุมชนมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในทุกครัวเรือน มีกิจกรรมการลดรายจ่ายในครัวเรือน เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค และชุมชนมีกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนการผลิตในการประกอบอาชีพ เช่น ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ การใช้สมุนไพรกำจัดศัตรูพืช

ตัวชี้วัด ความพอประมาณ

1. ชุมชนมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในทุกครัวเรือน
2. ชุมชนมีกิจกรรมการลดรายจ่ายในครัวเรือน เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว มีการเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค
3. ชุมชนมีกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนการผลิตในการประกอบอาชีพ เช่น ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ การใช้สมุนไพรกำจัดศัตรูพืช

ลักษณะของชุมชนแห่งความมีเหตุผล คือ ชุมชนที่มีการจัดการชุมชนโดยมีสมาชิกในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทุกขั้นตอน อยู่บนพื้นฐานของระบบคุณธรรมในการคิด ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติอย่างมีเหตุและผล สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกกิจกรรมของ

ชุมชน มีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ และนำมาประยุกต์ใช้สอดคล้องกับระบบชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี กฎหมาย และกฎเกณฑ์ของชุมชน ตลอดจนชุมชนมีการใช้ทรัพยากร ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และมีเหตุผลที่ยอมรับในการตัดสินใจทุกขั้นตอน ด้วยความรอบคอบระมัดระวัง เช่น ชุมชนมีการลดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต มีการลด ละ เลิก อบายมุข และมีกิจกรรมเพิ่มรายได้ เช่น มีการทำอาชีพเสริม

ตัวชี้วัด ความมีเหตุผล

1. ชุมชนมีการลดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต
2. ชุมชนมีการลด ละ เลิก อบายมุข
3. ชุมชนมีกิจกรรมเพิ่มรายได้ เช่น มีการทำอาชีพเสริม

ลักษณะของชุมชนแห่งการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ ชุมชนที่มีการรวมกลุ่ม เครือข่ายตามความต้องการของชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนเพื่อผลประโยชน์ที่มีผลต่อส่วนรวม เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มพ่อบ้าน เป็นต้น มีการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับตนเองด้วยการพึ่งพาตนเองและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ต่างๆ มีระบบสวัสดิการออมทรัพย์ ระบบเสริมสร้างสุขภาพ ระบบประกันชีวิต ระบบประกันสังคม ให้ครอบคลุมทุกมิติในคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนทั้งระยะสั้นและระยะยาว

ตัวชี้วัด การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

1. ชุมชนมีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ กลุ่มทางสังคม เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
2. ชุมชนมีระบบการประกันสุขภาพ ระบบสวัสดิการออมทรัพย์
3. ชุมชนมีการวางแผนการใช้จ่าย มีวินัยในการออมทรัพย์

ลักษณะของชุมชนแห่งความรู้ คือ ชุมชนดำเนินการจัดตั้งกลุ่มหรือคณะทำงานเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ประเด็นปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการเรียนรู้ของคนในชุมชน และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมใน 4 ด้าน คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบ ในการระดมความคิด ความรู้ การปฏิบัติจากสมาชิกในชุมชน มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน ส่งเสริมแนวทางการเรียนรู้ตลอด

ชีวิตผ่านการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ 1) การเรียนรู้ในระบบ คือ การจัดการเรียนรู้ตามระบบการศึกษา ซึ่งมีหลักสูตรต่างๆ ที่เปิดให้ชุมชนได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และพัฒนาชุมชน เช่น วิทยาลัยชุมชน 2) การเรียนรู้นอกระบบ เป็นการเรียนรู้ที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ตามความสนใจของแต่ละคน เพื่อตอบสนองปัญหาและความต้องการของตนเอง โดยศึกษาข้อมูลจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เช่น จากหนังสือพิมพ์ หนังสือ รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ อินเทอร์เน็ต และการเดินทางไปศึกษาดูงาน แล้วนำมาปรับใช้กับตนเองอย่างเหมาะสม

ตัวชี้วัด ความรู้

1. ชุมชนมีกิจกรรมจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
2. ชุมชนมีการเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน
3. ชุมชนมีอัตราการรู้หนังสือของผู้ใหญ่ในชุมชน
4. ชุมชนได้รับการฝึกอบรม ฝึกทักษะต่างๆ
5. ชุมชนมีการศึกษาดูงานระหว่างสมาชิกในชุมชน และชุมชนอื่นๆ อย่างสม่ำเสมอ

ลักษณะชุมชนแห่งคุณธรรม เป็นชุมชนมีการส่งเสริมระบบคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสมาชิกของชุมชน ส่งเสริมการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีการเรียนรู้ธรรมะเกี่ยวกับสติ สติล สมาธิ ปัญญา เน้นความขยันทำมาหากิน ซื่อสัตย์สุจริต อดทนต่อความยากลำบาก ความเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การรู้จักเอื้อเฟื้อแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คิดดี ทำดี เกรงกลัว และละลายต่อการทำชั่ว ทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง รู้จักตนเองอยู่เสมอ สามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง มีความเพียรพยายาม รู้จักความรักสามัคคีปรองดองกันภายในชุมชน ความเอื้ออาทรของสมาชิกในชุมชน มีการรณรงค์ให้ประหยัดและลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย ส่งเสริมให้ลดละเลิกอบายมุข ส่งเสริมตัวอย่างบุคคล คราวเรือน หรือกิจกรรมในชุมชนที่ก่อปรไปด้วยคุณธรรมมองเห็นได้ เข้าใจได้ง่าย เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสมาชิกในชุมชนกระทำตาม รวมทั้งมีผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการศึกษา ที่สามารถเป็นแบบอย่างบุคคลแห่งคุณธรรมได้อย่างชัดเจน พร้อมกับมีระบบการจัดการบริหารชุมชนที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้

ตัวชี้วัด คุณธรรม

1. ชุมชนมีความสามัคคี ประองคอง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
2. สมาชิกในชุมชนมีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความเพียรพยายาม และอดทนต่อความยากลำบาก ปฏิบัติตัวเป็นคนดี
3. ชุมชนมีการปฏิบัติตามหลักศาสนกิจ ประเพณี วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านม่วงคำใต้

เป็นผลการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้จาก สัมภาษณ์เชิงลึกของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมา พัฒนาเป็นรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏายาว จังหวัดพะเยา ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

1. ผลการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏายาว จังหวัดพะเยา ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ชุมชน โดยการสนทนากลุ่ม (focus group) เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน การประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (need assessment) โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ในประเด็นต่อไปนี้ โดยแบ่งประเด็นการนำเสนอ ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ส่วนที่ 2 ปัญหาและความต้องการของชุมชน

ส่วนที่ 3 ความต้องการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของบ้านม่วงคำใต้ หมู่ที่ 14 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏมยาว จังหวัดพะเยา
ในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านม่วงคำใต้

ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ หมู่ที่ 14 ตำบลห้วยแก้ว แยกออกมาจากบ้านม่วงคำ หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยแก้ว เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2542 ซึ่งแต่ก่อนบ้านม่วงคำ เป็นพื้นที่ภูเขาเตี้ยๆ ลูกเดียว ล้อมรอบด้วยพื้นที่ราบเชิงเขา เดิมเรียกกันว่า หุ่นสันป่าสัก อยู่ในเขตของบ้านห้วยบง ถือว่าเป็น เขตพื้นที่ป่า พื้นที่บริเวณนี้มีสัตว์ป่าชุกชุมมาก มีทั้งกึ่ง กวาง หมูป่า เสือ และสัตว์อื่นๆ พื้นที่ โดยรวมแบ่งเป็น 2 แบบ คือ บริเวณที่เป็นต้นมะม่วง (เป็นพื้นที่ของหมู่ที่ 1 ปัจจุบัน) ซึ่งมะม่วง ที่กล่าวถึงนี้ เมื่อผลสุกจะมีสีเหลืองทอง สวยงามมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า มะม่วงคำ (คำ แปลว่า ทองคำ) พื้นที่ด้านล่างต้นมะม่วงคำ จะเต็มไปด้วยหญ้าสาบเสือ และบริเวณนี้ก็เรียกกันต่อมาว่า ดงเสือ เนื่องจาก มีเสืออาศัยอยู่ในบริเวณนี้ชุกชุมนั่นเอง พื้นที่อีกส่วนหนึ่งจะเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วย ไร่ (คือพื้นที่หมู่ที่ 14 ปัจจุบัน) เป็นบริเวณไหล่เขา

เริ่มมีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านม่วงคำ เนื่องจากเกิดน้ำท่วมในบริเวณพื้นที่ราบ (บ้านห้วย บง) ชาวบ้านบางส่วนจึงย้ายขึ้นมาสร้างบ้าน บริเวณที่เป็นไร่ โดยเริ่มแรกมีอยู่ก่อนแล้วการ ระบายน้ำค่อนข้างดี แต่ก็มีปัญหาเรื่องน้ำกินน้ำใช้ ต้องไปตักน้ำจากหมู่บ้านอื่นมาใช้ ต่อมาจึงได้มีการ ขุดบ่อน้ำขึ้นมาใช้เอง โดยการหาแหล่งที่จะขุดบ่อน้ำ จะสังเกตจากบริเวณที่มีหญ้าเขียวช่อ มตลอดปี การดำรงชีวิตของชาวบ้านม่วงคำใต้ในช่วงแรกๆ เรียกได้ว่า เป็นช่วงที่บุกเบิกจริงๆ เพราะ ต้องทำการแผ้วถางป่าบริเวณไหล่เขา เพื่อเป็นพื้นที่หมู่บ้านและพื้นที่ทำกินบริเวณที่ราบโดยรอบ ดำรงชีวิตตามวิถีชาวบ้านพื้นบ้าน โดยการหาปลา หาของป่า ทำการเกษตร ใครมีอะไร ก็จะนำมา แลกกันมาแบ่งปันกัน ใครมีปลาก็นำมาแลกข้าวได้ ใครหาของป่าหาหน่อไม้ได้ก็นำมาแบ่งปันกัน เรียกได้ว่า อยู่กันอย่างธรรมชาติจริงๆ

2. ลักษณะทั่วไปของทุนในชุมชน ได้แก่

2.1 ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่

2.1.1 ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นที่ราบติดเชิงเขา มีพื้นที่รวมทั้งหมด 1,440 ไร่ เป็นพื้นที่ทำเกษตร 900 ไร่ สภาพดินโดยทั่วไปของบ้านม่วงคำใต้ เป็นดินร่วน มีการระบายน้ำได้ดี มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติค่อนข้างต่ำ มีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับการทำนา ปลูกพืชไร่และทำสวนผลไม้ต่างๆ

2.1.2 แหล่งน้ำและการจัดการแหล่งน้ำ บ้านม่วงคำใต้ใช้แหล่งน้ำทางการเกษตร ใช้น้ำจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติ คือ น้ำฝนเป็นหลัก มีแม่น้ำอิงไหลผ่าน มีการขุดสระขนาดเล็ก เหมาะสมในบางพื้นที่ เพื่อนำมาใช้ในการเพาะปลูก การทำนาของชุมชนต้องรอน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งมีการสูบน้ำเข้ามาในช่วงฤดูการทำนา สำหรับน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชุมชน บ้านม่วงคำใต้ มีระบบประปาหมู่บ้าน และมีการจัดการในคณะกรรมการชุมชนกลุ่มใช้น้ำประปา ดูแลรับผิดชอบร่วมกัน

2.1.3 การใช้ทรัพยากรป่าไม้ บ้านม่วงคำใต้มีพื้นที่ป่าไม้ไม่มากนัก เป็นป่าชุมชนสาธารณะประโยชน์ที่ใช้เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ และนำเศษไม้มาเป็นเชื้อเพลิงในครัวเรือน ในด้านการอนุรักษ์ชุมชนร่วมกันกำหนดกฎระเบียบเพื่อการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้

2.1.4 สภาพนิเวศน์ของชุมชน ภูมิอากาศมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน อากาศค่อนข้างร้อน อยู่ในช่วงระหว่าง เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนอยู่ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน มีปริมาณฝนตกชุก ในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม ฤดูหนาวอยู่ในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศค่อนข้างเย็น การคมนาคมในการเดินทางจากตัวจังหวัดพะเยา ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1202 เป็นถนนลาดยาง สภาพถนนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต มีบริการสาธารณะและระบบสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนนลาดยาง ไฟฟ้า ระบบน้ำประปาหมู่บ้าน โรงเรียนบ้านม่วงคำ หอกระจายข่าว ศูนย์อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน วัดม่วงคำและมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นองค์กรประชาชนในหมู่บ้าน รวมถึงกลุ่มพัฒนาอาชีพต่างๆ ไม่ต่ำกว่า 10 กลุ่ม

2.2 ทูทางเศรษฐกิจ ได้แก่

2.2.1 กิจกรรมการผลิตทางการเกษตร กิจกรรมในภาคการเกษตรที่สำคัญของชุมชน คือ การทำนาปลูกข้าว ซึ่งเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อชุมชน ข้าวที่ปลูกมีทั้งข้าวเจ้าและ

ข้าวเหนียว เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและที่เหลือจะนำไปขายสร้างรายได้ สำหรับการปลูกสัตว์ส่วนใหญ่เน้นการเลี้ยงวัวพันธุ์พื้นบ้านและกระบือเป็นอาชีพเสริม และมีการรวมกลุ่มการเลี้ยงวัวในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการออมทรัพย์ในระยะยาว

2.2.2 กิจกรรมนอกภาคการเกษตร ได้แก่ การรับจ้าง การรับราชการ และค้าขาย เกษตรกรทำนาภายหลังจากฤดูการทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่หารายได้เสริมจากการรับจ้างทั่วไป ในต่างจังหวัดหรือหมู่บ้านใกล้เคียง ภายในชุมชนมีการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน ซึ่งได้แก่ กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มไม้กวาดดอกหญ้า กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กิจกรรมการรับจ้างเย็บผ้า ซึ่งสมาชิกในชุมชนให้ความสนใจและเข้าร่วมดำเนินกิจกรรม เนื่องจากเป็นแนวทางที่ทำให้ชาวบ้านบางส่วนไม่ต้องออกจากชุมชน เพื่อไปรับจ้างที่ต่างจังหวัด

2.3 ทูทางสังคม ได้แก่ กลุ่มองค์กร/ทุนในชุมชน ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านม่วงคำใต้ มีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ได้ทั้งสิ้น 10 กลุ่ม คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต, กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพทำไม้กวาดดอกหญ้า กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชนม่วงคำใต้ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มใช้น้ำประปา กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์

2.3.1 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีกิจกรรมในของกลุ่ม คือ การฝากเงินสัจจะสะสม และการให้สมาชิกกู้ยืมเงินไปประกอบอาชีพ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อ การออมเงินของสมาชิกเป็นพื้นฐานและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2.3.2 กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพในระดับหมู่บ้าน การกู้ยืมเงินไปประกอบอาชีพ

2.3.3 กลุ่มทำไม้กวาดดอกหญ้า เพื่อหาแนวทางในการหาอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้จากอาชีพหลักในการทำนา เนื่องจาก ไม้กวาดดอกหญ้า เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกบ้านและความต้องการของตลาดก็มีอย่างต่อเนื่อง จึงได้จัดตั้งกลุ่มนี้ขึ้นมาเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือน

2.3.4 กลุ่มเลี้ยงวัว การเริ่มต้นของกลุ่มเลี้ยงโคเนื้อ เป็นการเริ่มต้นด้วยทุนของสมาชิกเอง คือ สมาชิกร่วมกันลงหุ้นเอง โดยการนำแม่โคพันธุ์พื้นเมืองเข้าร่วม รายละเอียด 3 ตัว มีจำนวนสมาชิกในกลุ่ม 10 ครัวเรือน

2.3.5 กลุ่มสตรี เป็นกลุ่มที่ผู้หญิงรวมตัวกัน มีการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน ในด้านการช่วยเหลือและให้สวัสดิการต่างๆ เช่น เวลามีงานบุญประเพณี กลุ่มสตรีจะไปช่วยกันทำอาหารเลี้ยงคนมาร่วมกิจกรรม

2.3.6 กลุ่มเยาวชนม่วงคำใต้ เป็นกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลานที่รวมกลุ่มกัน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนได้เรียนรู้ รักและสำนึกความเป็นเกษตรกร

2.3.7 กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) เป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่บริการสาธารณสุขแก่คนในชุมชน โดยผ่านการฝึกอบรม อสม. เป็นสื่อกลางข่าวสารสาธารณสุขระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนในหมู่บ้านให้การส่งเสริมสุขภาพ การควบคุมและป้องกันโรค โดยให้คำแนะนำถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนบ้าน เป็นแกนนำชุมชนในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับ การสร้างเสริมสุขภาพพลานามัย ให้แข็งแรงให้บริการสาธารณสุขแก่ประชาชน เช่น การรักษาพยาบาลเบื้องต้น การปฐมพยาบาลเบื้องต้น จัดกิจกรรมเฝ้าระวังและป้องกันปัญหาสาธารณสุขในหมู่บ้าน บริหารจัดการวางแผน แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ชักชวนเพื่อนบ้านเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ดูแลสิทธิประโยชน์ด้านหลักประกันสุขภาพและสาธารณสุขของประชาชนในหมู่บ้าน

2.3.8 กลุ่มธนาคารข้าว จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยืมข้าวได้ไม่เกิน 100 ถังต่อคนและสมาชิกต้องบรรลุนิติภาวะ มีผู้ค้ำประกัน จำนวน 2 คน

2.3.9 กลุ่มร้านค้าชุมชนบ้านม่วงคำใต้ เป็นกลุ่มการผลิตและบริการของสมาชิก เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ที่สามารถซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคได้ในราคาถูกโดยไม่ต้องเดินทางเข้าไปซื้อในเมือง เป็นเสมือนสวัสดิการในชุมชน ซึ่งมีสมาชิกเป็นคนในชุมชนและเป็นการสร้างโอกาสการเรียนรู้การบริหารจัดการกลุ่ม

2.3.10 กลุ่มใช้น้ำประปา ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีระบบประปาหมู่บ้าน โดย
ทุกครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่ม

2.3.11 กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ จัดตั้งขึ้นมาจากการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชน
เพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้ที่เสียชีวิต

3. ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน บ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏาามขาว จังหวัด
พะเยา มีจำนวนครัวเรือน 63 ครัวเรือน แบ่งเป็นประชากรชาย 107 คน จำนวนประชากรหญิง
110 คน รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น 217 คน ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีการกระจายการปกครอง
โดยแบ่งเป็นคุ้ม จำนวนรวม 8 คุ้ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสะดวกในการกระจายข่าวสารการ
ประชาสัมพันธ์ เพื่อความสามัคคีของคนในคุ้มและทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปกครองชุมชน
ของตนเองด้านความเป็นอยู่ในครอบครัวและในหมู่บ้าน มีความรักสามัคคีปรองดองและเอื้ออาทร
ต่อกันดี เพราะส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติเป็นพี่น้องกัน รู้จักสนิทสนมกันทั้งหมู่บ้าน มีความ
เกื้อกูลกัน มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนสิ่งของ พืชผัก ปลา อาหารกันอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน
จะเป็นที่เคารพนับถือของลูกหลานหรือผู้อาวุโสน้อยกว่า

4. การสืบสานประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาในหมู่บ้าน บ้านม่วงคำใต้ มีวิถีการอยู่
ร่วมกันแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดม่วงคำ
เป็นแหล่งประกอบศาสนกิจ และเป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ ชาวบ้าน
นิยมทำบุญทุกวันพระ วันสำคัญต่างๆ ได้แก่

4.1 ประเพณีเข้าพรรษา ชาวบ้านจะหยุดงาน เพื่อไปทำบุญเข้าพรรษา มีการแห่เทียน
พรรษา และช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน ทุกวันพระ ชาวบ้านจะเข้าวัดเพื่อทำบุญถือศีล มีการอนุรักษ์
สืบสานศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน

4.2 ประเพณีวันสงกรานต์ หรือประเพณีปีใหม่เมือง ในเดือนเมษายน ลูกหลานที่ไป
ทำงานต่างจังหวัดก็จะกลับบ้าน เพื่อมาทำบุญการะเวรน้ำคำหัวของพรจากผู้สูงอายุในหมู่บ้าน

4.3 ประเพณีทานสลากภัตหรือ “ตานก๋วยสลาก” นับเป็นประเพณีทำบุญกลางบ้าน
ที่ยิ่งใหญ่ซึ่งเมื่อถึงเทศกาลออกพรรษา ก่อนวันเพ็ญ 1 วัน เรียกว่า วันดาสลาก ผู้หญิงจะจัดเตรียม

สิ่งของปัจจัยเครื่องไทยทาน เพื่อบรรจุในถ้วย (ตะกร้าไม้ไผ่) ซึ่งผู้ขายสานเตรียมไว้แล้วด้านหน้าถ้วยสลาก จะมี "เส้นสลาก" หรือข้อความจารึกชื่อผู้ถวายพร้อมระบุด้วยว่าเพื่ออะไร สำหรับผู้ใดในวันทานสลากพระภิกษุจะได้รับนิมนต์ให้มาร่วมรับการถวายทาน ชาวบ้านที่เป็นศรัทธาวัดก็จะนำถ้วยสลากด้วย กรรมการวัดมีหน้าที่จัดเตรียมสลากอีกชุดหนึ่งเท่ากับจำนวนถ้วยสลากที่ชาวบ้านจะถวาย เมื่อถึงเวลาที่นิมนต์พระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีทุกรูปจับสลากได้เบอร์ใดก็จะออกเดินค้นหาถ้วยสลากที่วางไว้ เมื่อพบแล้วชาวบ้านก็จะถวายทานต้นสลาก หรือบางทีพระสงฆ์ก็อาจอ่านชื่อศรัทธาตามเส้นสลาก เพื่อเรียกให้ศรัทธานำเอาถ้วยสลากไปถวาย พระสงฆ์จะให้พรเป็นอันเสร็จพิธี เป็นประเพณีที่ดีงามควรที่จะได้ช่วยรักษาและอนุรักษ์ไว้ เป็นการสั่งสอนใจคนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ สอนให้สร้างคุณงามความดีในชาตินี้เพื่อผลบุญในชาติหน้า สอนให้ลูกหลานมีความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อพ่อแม่ปู่ย่าตายายผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย

4.4 ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นประเพณีที่จัดทำขึ้น เพื่อทำพิธีขอน้ำขอฝนให้กับหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านมีน้ำกินน้ำใช้อุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี ประเพณีนี้จะจัดทำพิธีขึ้นทุกๆ 3 ปี ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนพฤศจิกายน สิ่งที่จะต้องเตรียมเพื่อใช้ในการทำพิธีประกอบไปด้วย หมู 1 ตัว ทุเรียน เหล้า หมาก พลุ และแป้งหมักสุรา หมูที่ใช้ในการทำพิธีนั้นชาวบ้านจะเก็บเงินกันซื้อ มา ประเพณีนี้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่รู้เรื่องพิธีกรรมจะเป็นผู้ดำเนินการทำพิธี นอกจากนี้คนที่จะไปเข้าร่วมทำพิธีได้นั้นจะต้องเป็นผู้ชายในหมู่บ้านเท่านั้น ผู้หญิงในหมู่บ้านไม่สามารถเข้าร่วมพิธีได้

4.5 ประเพณีเลี้ยงผีเรือน เป็นประเพณีที่เลี้ยงกันเฉพาะในครอบครัวของผู้ที่ต้องการเลี้ยงเท่านั้น ไม่ได้เลี้ยงกันทั้งหมู่บ้านเหมือนประเพณีอื่น ประเพณีเลี้ยงผีเรือนจะจัดทำกันในหลายกรณี ยกตัวอย่างเช่น ถ้าครอบครัวใดลูกชายหรือลูกสาวจะแต่งงาน พ่อแม่ก็ต้องทำพิธีเลี้ยงผีเรือนก่อนหรือกรณีที่ครอบครัวใด มีลูกหลานเกิดใหม่และอายุได้ประมาณ 8-9 เดือน ปู่ย่าตายายของเด็กคนนั้นก็จะต้องเลี้ยงผีเรือน หรือในอีกกรณีหนึ่งถ้ามีใครบางคนในครอบครัวไม่สบาย บ้านหลังนั้นก็จะต้องเลี้ยงผีเรือนด้วยเหมือนกัน คนที่ทำพิธีก็คือ พ่อแม่ ส่วนลูกทุกคนก็ต้องเข้าร่วมทำพิธีด้วยกันเช่นกัน จะมีกฎไว้ว่าลูกสาวของพ่อแม่เอาหลานไปร่วมพิธีได้ แต่ลูกชายของพ่อแม่ไม่สามารถเอาหลานเข้าร่วมได้ พิธีเลี้ยงผีเรือนนี้จะทำกันบนเรือนในหอนอนของพ่อแม่เท่านั้น

5. การบริหารจัดการชุมชน การปกครองหมู่บ้าน จะมีการแบ่งเป็นคุ้ม แต่ละคุ้มจะมีหัวหน้าคุ้ม ซึ่งมีหน้าที่รับแจ้งข่าวสารต่างๆ ประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน การพูดคุยร่วมกันเป็นประจำ หากมีปัญหาชาวบ้านจะมาแจ้งที่หัวหน้าคุ้มและมีการปรึกษากัน ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม

มีความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกในชุมชน มีความรับผิดชอบและเป็นแบบอย่างที่ดีกับคนในชุมชน มีความโปร่งใส ซื่อสัตย์ สามารถตรวจสอบได้ มีความเข้มแข็ง เสียสละ ขยัน อดทน สมาชิกในชุมชนสนใจเข้าร่วมการประชุม อีกทั้งมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนในชุมชน

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ หมู่ที่ 14 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูพาน จังหวัดพะเยา จากการทำเวทีชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีปัญหาด้านต่างๆที่ สมาชิกในชุมชนจะต้องร่วมกันแก้ไขทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่

1. ด้านเศรษฐกิจ
2. ด้านสังคม
3. ด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. ด้านการศึกษาและการเรียนรู้
5. ด้านสาธารณสุข

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว
อำเภอภูเกตุ จังหวัดพะเยา

ปัญหา	สภาพของปัญหา	แนวทางการแก้ไข
1. ด้านเศรษฐกิจ	ผลผลิตทางการเกษตรต่ำไม่คุ้มกับ การลงทุน	ปรับเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ
	ราคาปุ๋ยเคมีแพง	ส่งเสริมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมัก ไว้ใช้เอง
	ไม่มีตลาดรองรับผลผลิตทาง การเกษตร	พัฒนาคุณภาพผลผลิตทางการเกษตร ติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน ภายนอก เพื่อนำเสนอผลผลิตเกษตร
	ขาดการประกอบอาชีพเสริมหลัง การประกอบอาชีพหลัก	ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมด้าน ต่างๆ ตามความถนัดและศักยภาพ
	รายได้ไม่พอกับรายจ่าย	ส่งเสริมให้มีการใช้จ่ายอย่างประหยัด ตาม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. ด้านสังคม	ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ ผู้สูงอายุ คนชรา มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการ ดำรงชีพ	ส่งเสริมการประกอบอาชีพที่ เหมาะสมแก่ผู้ด้อยโอกาส
	ปัญหาพ่อแม่ทอดทิ้งและ แม่ตายจาก	สนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็ก ผู้ด้อยโอกาส
3. ด้าน ทรัพยากร ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	แหล่งน้ำในหมู่บ้านดินเงิน	ขุดลอกดินตะกอนออก เพื่อให้กัก เก็บน้ำได้มาก และแก้ไขปัญหาน้ำ ท่วมในฤดูน้ำหลาก
	เขตที่สาธารณะขาดการปลูกต้นไม้ เสริม	ปลูกต้นไม้ที่สาธารณะและริมถนน พื้นที่ในหมู่บ้าน
	ดินในพื้นที่การเกษตรเสื่อมโทรม	รณรงค์ลดการใช้ปุ๋ยเคมีและหันมาใช้ ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยหมักแทน
	ทิ้งขยะมูลฝอยในพื้นที่สาธารณะ	จัดหาถังขยะให้เพียงพอในหมู่บ้าน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปัญหา	สภาพของปัญหา	แนวทางการแก้ไข
4. ด้านการศึกษาและการเรียนรู้	เกษตรกรขาดความรู้ในการเพิ่มมูลค่า	จัดฝึกอบรมในเรื่องการเพิ่มมูลค่า
	ผลผลิตทางการเกษตรและด้านตลาด	ผลผลิตทางการเกษตรและการตลาด
	ไม่มีแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน	สร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน
5. ด้านสาธารณสุข	สุขภาพอนามัยผู้ติดเชื้อ HIV ในหมู่บ้าน	ให้ความรู้ ความเข้าใจในการดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง รณรงค์วิธีป้องกันความเสี่ยงการติดเชื้อ HIV
	การแพร่กระจายของยุงลาย	รณรงค์ให้ความรู้ ความเข้าใจ วิธีป้องกันอันตรายจากการระบาดของยุงลาย
	ขาดการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชน	รณรงค์ให้เห็นความสำคัญของการออกกำลังกาย และจัดหาอุปกรณ์ออกกำลังกายประจำหมู่บ้าน

จากวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนบ้านม่วงคำได้จากการทำเวทีชุมชน พบว่าบ้านม่วงคำได้ มีปัญหาด้านต่างๆที่ สมาชิกในชุมชนจะต้องร่วมกันแก้ไขทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรต่ำไม่คุ้มกับการลงทุน ราคาปุ๋ยเคมีแพง ไม่มีตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร ขาดการประกอบอาชีพเสริมหลังการประกอบอาชีพหลัก รายได้ไม่พอกับรายจ่าย (2) ด้านสังคม ได้แก่ ปัญหาผู้ด้อยโอกาส คนพิการ ผู้สูงอายุ คนชรา มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ปัญหาพ่อแม่ทอดทิ้งและแม่ตายจาก (3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาแหล่งน้ำในหมู่บ้านตื้นเขิน เขตที่สาธารณะขาดการปลูกต้นไม้เสริมดินในพื้นที่การเกษตรเสื่อมโทรม ทิ้งขยะมูลฝอยในพื้นที่สาธารณะหมู่บ้าน (4) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ได้แก่ เกษตรกรขาดความรู้ในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรและด้านการตลาด และไม่มีแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน (5) ด้านสาธารณสุข ได้แก่ สุขภาพอนามัยผู้ติดเชื้อ HIV ในหมู่บ้าน การแพร่กระจายของยุงลาย ขาดการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชน จากนั้นวิทยากรให้ผู้ร่วมเวทีชุมชนจัดลำดับโดยการให้คะแนนรายชื่อ โดยให้ทุกคนมีคะแนนเท่ากับครึ่งหนึ่งของ

รายการปัญหาและความต้องการของชุมชนในครั้งนี้ มีจำนวนรายการปัญหา 16 ปัญหา ให้ทุกคนได้รับสิทธิในการลงคะแนน 8 คะแนน โดยให้คะแนนที่ปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่ตนเองเห็นว่ามีความสำคัญ จากนั้นรวบรวมคะแนนและแจ้งผลให้เวทีทราบ ดังตารางที่

ตารางที่ 3 แสดงการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยการให้คะแนนรายชื่อ

รายการ	คะแนน	อันดับ
ไม่มีแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน	53	1
ขาดการประกอบอาชีพเสริมหลังการประกอบอาชีพหลัก	50	2
ขาดการดูแลสุขภาพของประชาชน	45	3
ขาดความรู้ในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรและด้านการตลาด	43	4
รายได้ไม่พอกับรายจ่าย	38	5
ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ ผู้สูงอายุ คนชรา รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ	37	6
แหล่งน้ำในหมู่บ้านตื้นเขิน	35	7
ราคาปุ๋ยเคมีแพง	34	8
ทิ้งขยะมูลฝอยในพื้นที่ สาธารณะหมู่บ้าน	33	9
สุขภาพอนามัยผู้ติดเชื้อ HIV ในหมู่บ้าน	24	10
ดินในพื้นที่การเกษตรเสื่อมโทรม	23	11
การแพร่กระจายของยุงลาย	21	12
ปัญหาพ่อแม่ทอดทิ้งและแม่ตายจาก	20	13
เขตที่สาธารณะขาดการปลูกต้นไม้เสริม	19	14
ผลผลิตทางการเกษตรต่ำไม่คุ้มกับการลงทุน	18	15
ไม่มีตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตร	11	16

จากตารางที่ 3 แสดงปัญหาและความต้องการของชุมชนจากข้อมูลเวทีชุมชน พบว่า การจัดลำดับโดยการให้คะแนนรายชื่อของสมาชิกของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอกงหรา จังหวัดพะเยา ได้ลงความคิดเห็นและตัดสินใจเลือกความสำคัญของปัญหาและความต้องการของชุมชน เรื่องที่ชุมชนให้ความสำคัญ และจะต้องร่วมกันแก้ไขเป็นอันดับที่ 1 ได้แก่ ไม่มีแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน อันดับที่ 2 ขาดการประกอบอาชีพเสริมหลังการประกอบอาชีพหลัก และอันดับที่ 3 ขาดการดูแลสุขภาพของประชาชนตามลำดับ ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ได้

เสนอแนวทางแก้ไขปัญหา การไม่มีแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน โดยให้การจัดสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน

ส่วนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏายาว จังหวัดพะเยา โดยประชาชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏายาว จังหวัดพะเยา ได้ตอบแบบสอบถามความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏายาว จังหวัดพะเยา มีประชาชนตอบแบบสอบถาม จำนวน 63 คน สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ความต้องการเข้าร่วมเรียนรู้การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน (N=63)

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต้องการเข้าร่วม	60	95.24
ไม่ต้องการเข้าร่วม	3	4.76
รวม	63	100

จากตารางที่ 4 พบว่า ประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ จำนวน 63 คน ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการเรียนรู้เข้าร่วมดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ร้อยละ 95.24 และมีความเห็นว่าไม่ต้องการเข้าร่วม ร้อยละ 4.76 จากการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมถึงสาเหตุการไม่เข้าร่วมกิจกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ของทั้ง 3 ครัวเรือน คือเป็นครัวเรือนที่ไม่ได้พักอาศัยอยู่เป็นประจำในชุมชนบ้านม่วงคำใต้

ตารางที่ 5 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนด้านเกษตรกรรม

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
การเพาะเห็ดชนิดต่างๆ	87.30	7.96	4.76
การปลูกพืชปลอดสารพิษ	84.12	12.69	3.17
การทำเกษตรผสมผสานแบบพึ่งพาตนเอง	79.36	15.87	4.76
การทำน้ำสกัดจากชีวภาพ	76.19	11.11	12.69
การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์	63.49	23.80	12.69
การทำปุ๋ยหมัก	57.14	22.22	20.63
การขยายพันธุ์พืช	55.55	28.57	15.87
การปลูกพืชสมุนไพร	53.96	31.74	14.28
การทำน้ำส้มควันไม้	47.61	39.68	12.69
การปลูกป่าเศรษฐกิจ	31.74	47.61	20.63

จากตารางที่ 5 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนด้านเกษตรกรรม พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ มีความต้องการเรียนรู้ในระดับต้องการมาก ได้แก่ การเพาะเห็ดชนิดต่างๆ (87.30) การปลูกพืชปลอดสารพิษ (84.12) การทำเกษตรผสมผสานแบบพึ่งพาตนเอง (79.36) การทำน้ำสกัดจากชีวภาพ (76.19) การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ (63.49) ตามลำดับ ซึ่งเป็นความต้องการการเรียนรู้ด้านการทำเกษตรของชุมชน ซึ่งประชาชนมีความสนใจต้องการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

ตารางที่ 6 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนด้านการจัดการ

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
การจัดการสุขภาพ	87.30	4.76	7.93
การจัดการตนเอง	85.71	7.93	6.34
การจัดการชุมชน	79.36	15.87	4.76
การจัดการน้ำ	63.49	20.63	15.87

ตารางที่ 6 (ต่อ)

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
การจัดการดิน	53.96	31.74	14.28
การจัดการตลาด	39.68	39.68	20.63

จากตารางที่ 6 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านการจัดการ พบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการเรียนรู้ในระดับต้องการมาก ได้แก่ การจัดการสุขภาพ (87.30) การจัดการตนเอง (85.71) การจัดการชุมชน (79.36) และการจัดการน้ำ (63.49) ตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องจาก ประชาชนให้ความสำคัญกับการจัดการสุขภาพเป็นอันดับแรก เพราะคนในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีปัญหาด้านขาดการดูแลสุขภาพของตนเอง และของคนในชุมชน ซึ่งเป็นปัญหาและความต้องการพัฒนาเพื่อการมีชีวิตที่ดี และสุขภาพแข็งแรง

ตารางที่ 7 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านปศุสัตว์และประมง

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
การเลี้ยงปลาอุก	82.53	11.11	6.34
การเลี้ยงกบ	66.66	23.80	9.52
การเลี้ยงปลาในข้าว	63.49	23.80	12.69
การเลี้ยงเป็ด	60.31	31.74	7.93
การเลี้ยงไก่	55.55	31.74	12.69
การเลี้ยงวัว ควาย	47.61	36.50	15.87
การเลี้ยงหมูหลุม	41.26	23.80	34.92
การเลี้ยงปลานิล	39.68	42.85	17.46

จากตารางที่ 7 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนด้านปศุสัตว์และประมง พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการเรียนรู้ในระดับต้องการมาก ได้แก่ การเลี้ยงปลาอุก (82.53) การเลี้ยงกบ (66.66) การเลี้ยงปลาในนาข้าว (63.49) การเลี้ยงไก่ (55.55) ทั้งนี้วิเคราะห์

ได้ว่า ประชาชนในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ เคยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐให้มีการเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ จึงเป็นความต้องการเรียนรู้ของประชาชนเป็นอันดับแรก

ตารางที่ 8 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านคหกรรม

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
การแปรรูปอาหาร	79.36	7.93	12.69
การแปรรูปผลไม้	66.66	15.87	17.46
การถนอมอาหาร	39.68	39.68	20.63
การจัดดอกไม้สด	31.74	15.87	52.38
การทำขนมไทย	15.87	31.74	52.38

จากตารางที่ 8 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านคหกรรม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ มีความต้องการเรียนรู้ในระดับต้องการมาก ได้แก่ การแปรรูปอาหาร (79.36) การแปรรูปผลไม้ (66.66) การถนอมอาหาร (39.68) เนื่องจาก การแปรรูปอาหารและผลไม้ เป็น กิจกรรมหนึ่งที่สามารถทำให้ประชาชนของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ สามารถทำเป็นอาชีพและสร้างรายได้จากการเรียนรู้วิธีการแปรรูปอาหารและผลไม้ต่างๆ

ตารางที่ 9 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
การทำไม้กวาดดอกหญ้า	28.57	47.61	23.80
การจักสานตะกร้า	25.39	42.85	31.74
การทำบายศรี	23.80	55.55	20.63
การทำน้ำพริกโง้ง	15.87	49.20	34.92

จากตารางที่ 9 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการเรียนรู้ในระดับต้องการมาก ได้แก่ การทำไม้กวาดดอกหญ้า (28.57) การจัดสวนตะกร้า (25.39) เนื่องจาก การทำไม้กวาดดอกหญ้า มีการทำในชุมชน บ้านม่วงคำใต้ เพียงไม่กี่ครัวเรือน จึงมีความต้องการเรียนรู้ในการทำไม้กวาดดอกหญ้า เพื่อใช้เองในครัวเรือน เพื่อเป็นการลดรายจ่าย และฝึกทำเป็นอาชีพเสริม เพื่อพัฒนาเป็นสินค้าของชุมชน

ตารางที่ 10 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านเศรษฐกิจพอเพียง

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	87.30	7.93	4.76
การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน	87.30	7.93	4.76
การทำบัญชีครัวเรือน	71.42	15.87	12.69

จากตารางที่ 10 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการเรียนรู้ในระดับต้องการมาก ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (87.30) ซึ่งเท่ากับการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน (87.30) และการทำบัญชีครัวเรือน (71.42) ตามลำดับ เนื่องจาก ประชาชนมีความต้องการนำความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตปัจจุบันได้

ตารางที่ 11 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านอื่นๆ

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
การทำน้ายาล้างจาน	71.42	12.69	15.87
การทำแชมพูสมุนไพร	66.66	12.69	14.28
การทำน้ายาซักผ้า	55.55	31.74	12.69
การผลิตสิ่งของจากวัสดุเหลือใช้	36.50	31.74	31.74
การฝึมือเย็บปักถักร้อย	31.74	15.87	52.38
การวางแผนไทย	23.80	47.61	28.57

จากตารางที่ 11 ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน ด้านอื่นๆ พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ มีความต้องการเรียนรู้ในระดับต้องการมาก ได้แก่ การทำน้ายาล้างจาน (71.42) การทำแชมพูสมุนไพร (66.66) การทำน้ายาซักผ้า (55.55) เนื่องจาก หลังจากการเรียนรู้แล้วประชาชนสามารถนำความรู้ที่ได้ นำไปทดลองทำใช้ให้เกิดประโยชน์ในครัวเรือน

2. ผลศึกษาและพัฒนาารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ โดยกำหนดกิจกรรมเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ตามหลักดำเนินชีวิตในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัย นักวิชาการ แกนนำและประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันสร้างรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามความต้องการและบริบทของชุมชนเอง และในครั้งนี้ ได้นำผลความต้องการเรียนรู้ต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ร่วม เพื่อให้เห็นภาพความต้องการโดยรวมของประชาชนในชุมชน การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้นำกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพที่ 9 ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นที่ 1 ขั้นตอนเล่าประสบการณ์ เป็นการเล่าและหรือสะท้อนประสบการณ์ของประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ต่อการรับรู้และหรือได้รับประสบการณ์จากที่ได้พบเห็น หรือปฏิบัติในความรู้ ความเข้าใจ และหรือกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในบริบทหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านมา โดยผลการศึกษา พบว่า

ประเด็นที่ 1 การรับรู้ และรู้จักและเข้าใจถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นอย่างไร โดยประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้เล่าประสบการณ์ของตนเองต่อการรับรู้และเข้าใจว่า ดังตัวอย่างนิยามความหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงคำใต้

...เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอมี พอกิน พอประมาณ คำว่า พอกิน ก็คือ มีเท่าไรก็กินเท่านั้น พอประมาณก็คือ กินพอประมาณ พอดี ไม่มากเกินไป ไม่ว่าจะทำอะไรก็ทำ พอประมาณที่จะใช้และจะกิน มีเหตุมีผล คือ อยู่รวมกันก็ต้องมีเหตุมีผล ทำอะไรก็เหตุผล มากุยกัณฑ์อยู่กันได้... (นางบัวผัด มีทอง สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2553)

...เศรษฐกิจพอเพียง คือ การใช้ชีวิตแบบพอเพียง พึ่งตนเอง ชุมชนมีความพอเพียง ดูได้จาก การใช้ชีวิตในประจำวันว่า พึ่งพาตนเอง... (นายส่ง ก้อนคำ. สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2553)

...เศรษฐกิจพอเพียงอยู่ได้อย่างไม่ต้องรวย อยู่อย่างพอดี มีใช้มีกิน คือ การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ใช้จ่ายอย่างประหยัด มีการทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้รู้ถึงรายรับ รายจ่าย... (นายจรัส บุญเรือง สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2553)

...เศรษฐกิจพอเพียง คือ การรู้จักประหยัด เก็บออมต่างๆ ใช้จ่ายในสิ่งจำเป็น ทำให้รู้จัก การวางแผนการใช้จ่ายต่างๆ มีความพอเพียง สามารถดูได้จากการดำเนินชีวิตประจำวัน... (นายเซฟ สวดย ด้วย สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2553)

...เศรษฐกิจพอเพียง คือ มีความพอเพียง ดูได้จากแต่ละครัวเรือนมีบัญชีครัวเรือน รู้จัก ใช้จ่ายอย่างประหยัด และปลูกพืชผักสวนครัวทั้งในบ้าน และชุมชนร่วมกัน... (นายประเสริฐ วงษ์สม สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2553)

...เศรษฐกิจพอเพียง คือ ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง พออยู่ พอกิน พอใช้ และมีคุณธรรมในการ ดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต... (นายลาน พูแสง สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2553)

...เศรษฐกิจพอเพียง คือ ความไม่ใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอบายมุขต่างๆ เหล้า บุหรี่ และการพนันทุกชนิด ที่สำคัญ ครอบครัวมีความรัก ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ถึงจะยากจน แต่ก็มีความสุข... (นางสุชาดา ะดวงสอน สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2553)

...เศรษฐกิจพอเพียง เริ่มปฏิบัติที่ตัวเองและครอบครัวก่อน ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง พัฒนาตัวเองให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอกินพอใช้ ตัวเราเอง และครอบครัวจะอยู่อย่างมีความสุข... (นายคำ พูแสง สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2553)

...เศรษฐกิจพอเพียง กินของใช้ ของที่มีในบ้าน ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อการบริโภค ในครัวเรือน แปรรูปอาหารเพื่อบริโภค นำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคมาแปรรูป เพื่อจำหน่าย สร้างรายได้ เช่น พืชผัก เลี้ยงสัตว์ การเพาะเห็ด น้ำยาล้างจาน แชมพูสระผม ... (นายจันทร์ บุญเรือง สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2553)

สรุปได้ว่า ประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้มีการรับรู้และเข้าใจถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่มุ่งสู่ความอยู่ดีมีสุขมากกว่าความมั่งคั่ง เริ่มปฏิบัติที่ตัวเองและครอบครัวก่อน ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง พออยู่ พอกิน พอใช้ ไม่ฟุ้งเฟ้อ รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้รายรับ รายจ่ายของครอบครัวจากการทำบัญชีครัวเรือน มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตด้วยด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน มีความรักสามัคคีกันในชุมชน ทำที่สุดชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีความเชื่อมั่นว่า หากทุกคนในชุมชนร่วมมือ ร่วมใจกัน ลงมือปฏิบัติจริง จะช่วยให้ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีความเป็นอยู่ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข

ประเด็นที่ 2 ประชาชนในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ส่วนใหญ่มีความสนใจและต้องการเรียนรู้ถึงหลักการปฏิบัติการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถเป็นแบบอย่างในการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน เพราะชาวบ้านเชื่อมั่นว่า หากมีความเข้าใจหลักการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีการพัฒนาต้องเป็นลำดับขั้นไม่ก้าวกระโดด โดยไม่ต้องลองถูก ลองผิดเอง จะช่วยให้เกิดผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น โดยต้องการผู้รู้ในชุมชนหรือภายนอกชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง มาช่วยถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อเป็นนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามวิถีชีวิตหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นที่ 3 ประชาชนในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้ร่วมสะท้อนถึงกิจกรรมการดำเนินงานต่างๆ ที่เคยพบเห็นทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การทำนาแบบอินทรีย์ การทำเกษตรผสมผสาน การทำบัญชีครัวเรือน การปลูกผักปลอดสารพิษ

...การทำบัญชีครัวเรือน หรือบัญชีรายรับ-รายจ่าย เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง เพื่อให้เราได้รับรู้ว่าแต่ละวันแต่ละเดือน เรามีรายรับอะไรบ้าง รายจ่ายอะไรบ้าง เป็นจำนวนเงินเท่าใด สิ้นเดือนนำรายรับ-รายจ่ายมาสรุป เพื่อเราจะได้ว่าเรามีรายจ่ายอะไรไปบ้าง สิ่งนั้นมีความจำเป็นหรือไม่ ถ้าไม่จำเป็นก็ตัดออกไป จะทำให้สมาชิกมีการใช้จ่ายอย่างสมเหตุสมผลกับฐานะความเป็นอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อจนเกินเหตุ โดยยึดถือหลักเศรษฐกิจพอเพียง (นายสง ก้อนคำ สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2553)

... การทำเกษตรผสมผสาน เป็นการทำการเกษตรแบบพออยู่ พอกิน พอใช้ โดยต้องหาแหล่งน้ำ คือ ขุดสระเพื่อเก็บเอาน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ให้ปลูกพืชที่เราต้องกิน หลายๆ อย่างผสมผสาน จะทำให้เรามีกินได้ตลอดปี เช่น ปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น...
(นายสาคร บุญเรือง สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2553)

...การทำนาแบบอินทรีย์ จะเลิกปุ๋ยเคมี ขำฆ่าหญ้า ฆ่าแมลงทุกชนิดหันมาใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด น้ำหมักชีวภาพ สมุนไพรไล่แมลงแทน โดยปุ๋ยคอก ต้องได้มาจากสัตว์ที่เลี้ยงแบบธรรมชาติ ปุ๋ยหมักต้องได้จากแปลงที่มีการปลูกโดยอาศัยหลักการของเกษตรอินทรีย์ ทำน้ำหมักชีวภาพใช้เอง และการไล่แมลงในแปลงนา โดยการปลูกพืชสมุนไพรต่างๆ เช่น ตะไคร้หอม ขิง ข่า กะเพรา โหระพา ดาวเรือง และสะเดา ซึ่งมีคุณสมบัติไล่แมลงปลูกแซมลงไปในแปลงปลูกพืช เป็นต้น การดีด้วยไม้เล็กๆ จึงจะมีผลไล่แมลงเป็นการกระตุ้นให้สมุนไพรเหล่านั้นปล่อยกลิ่นออกมา... (นายถาวร ก้อนคำ สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2553)

...การปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นการปลูกพืชผัก โดยลดการใช้สารเคมีในทุกขั้นตอนของการปลูก ตั้งแต่การเตรียมแปลงปลูก ก็ใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก แทนการใช้ใส่ปุ๋ยเคมี มีการป้องกันและกำจัดแมลงด้วยวิธีธรรมชาติ เช่น ใช้สารสกัดจากสะเดาหรือสมุนไพรต่างๆ ในการฉีดพ่นแมลง หรือปลูกในมุ้งตาข่ายเพื่อป้องกันแมลงทำลายพืชผัก ผู้ปลูกปลอดภัยจากการใช้ยาฆ่าแมลง ผู้บริโภคมีปลอดภัยในการบริโภคพืชผักปลอดสารพิษ...
(นางอ่อนแก้ว วงษ์ไชย สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2553)

ขั้นที่ 2 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นร่วมแสดงความคิดเห็นของประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ต่อแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความสนใจและความต้องการในการเรียนรู้ชุมชน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่สนใจและต้องการดำเนินชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีความเชื่อมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า จะช่วยให้ประชาชนในชุมชนเกิดการพัฒนาตนเองให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีความพออยู่ พอกิน พอใช้ โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยประชาชนมีความขยันหมั่นเพียร ประหยัด อดออม มีการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชน

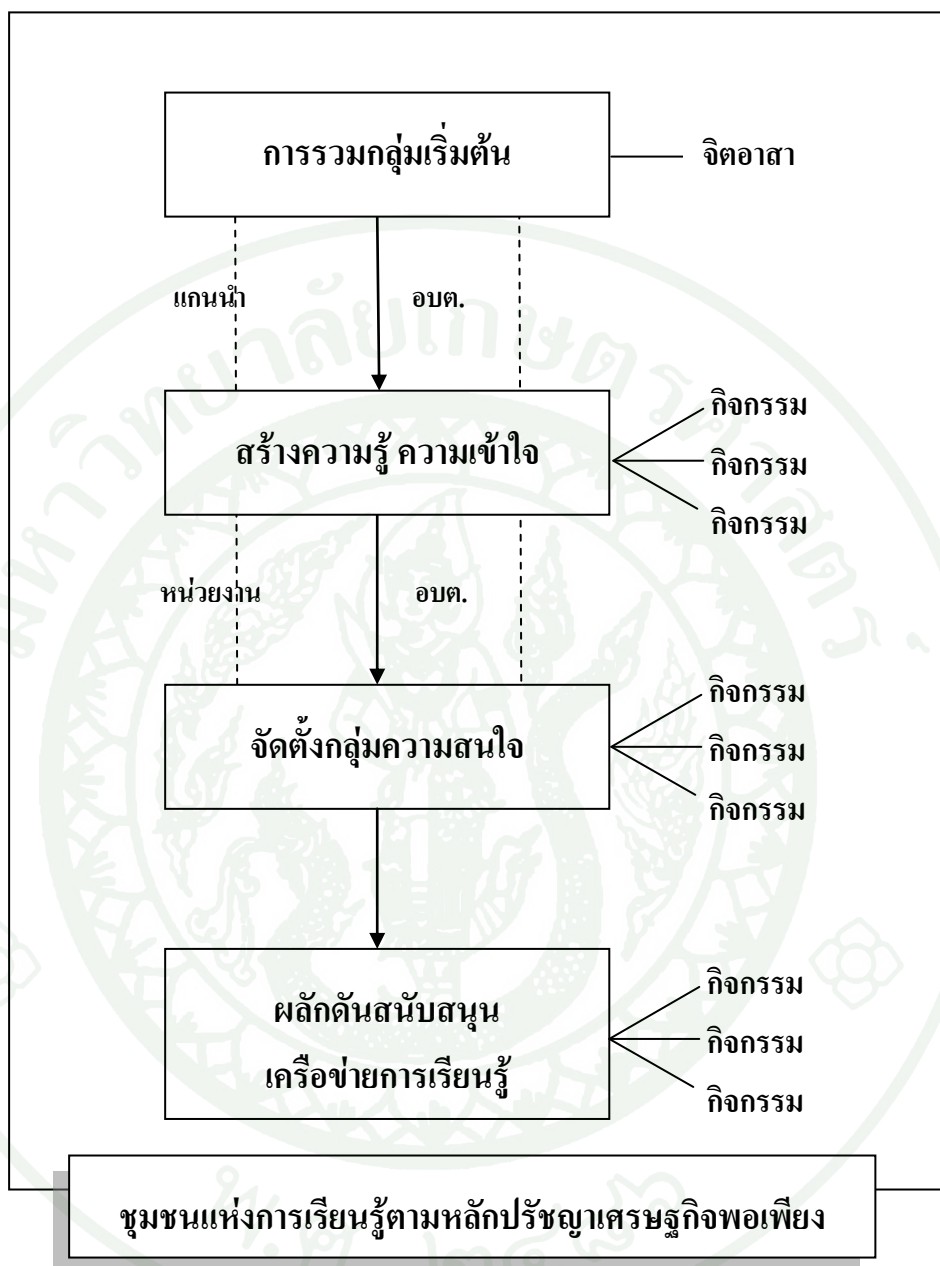
มีความรัก สามัคคี เอื้ออาทรต่อกัน มีการเตรียมตัวและพร้อมรับจากผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในทุกด้าน ตลอดจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขอย่างยั่งยืน

ประเด็นที่ 2 แนวทางในการสร้างหรือนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ พบว่าประชาชนบางคนยังความวิตกกังวลถึงความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนและแกนนำ ได้นำเสนอรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนต้นแบบ ซึ่งประสบความสำเร็จในการนำแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยนำบทเรียนความสำเร็จมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยร่วมกันคิด ร่วมกันวิเคราะห์ ร่วมกันวางแผนถึงแนวทางการดำเนินกิจกรรมต่างให้เกิดขึ้นในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ หรือการเกิดขึ้นเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นที่ 3 ประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้ร่วมกันยกตัวอย่างรูปธรรมของกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันของชุมชนเพื่อเทียบกับกิจกรรมตามรูปแบบของชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพบว่า กิจกรรมดังกล่าว ได้แก่ กิจกรรมทางการเกษตร กิจกรรมกลุ่มอาชีพ การรวมกลุ่ม การช่วยเหลือกันในชุมชน

ขั้นที่ 3 สรุปแนวคิด เป็นการสรุปถึงรูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ภายใต้บริบทสภาพแวดล้อม สังคม และความต้องการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่า รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้ยึดรูปแบบของชุมชนต้นแบบเป็นหลักในการปฏิบัติ หากแต่รายละเอียดในกิจกรรมและวิธีการดำเนินงานต่างกัน โดยเฉพาะแกนนำในการเริ่มต้นดำเนินงานชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเบื้องต้นได้ขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชนมาสนับสนุน

ขั้นที่ 4 การประยุกต์ใช้ เป็นการนำเอารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ยอมรับร่วมกันของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ไปใช้ในชุมชนจริง พบว่า ประชาชนบ้านม่วงคำใต้ มีความคิดเห็นและตกลงร่วมกันที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบในแต่ละขั้นตอน

ภาพที่ 10 รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บ้านม่วงคำใต้

ตอนที่ 3 ผลการนำไปใช้ เป็นการนำรูปแบบที่ร่วมกันตกลงของประชาชนในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ไปดำเนินกิจกรรมจริงในพื้นที่ ซึ่งมีกิจกรรมที่เห็นพ้องว่าจะต้องดำเนินการเป็น 3 ระยะ

ระยะที่ 1 เตรียมความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน

ระยะที่ 2 กระตุ้นและพัฒนากลุ่มต่างๆในชุมชน

ระยะที่ 3 สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ระยะที่ 1 เตรียมความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน ชุมชนจะต้องเรียนรู้เข้าใจและมองเห็นแนวทางการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง หลังจากที่ได้มีความมุ่งมั่น ตั้งใจจะใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนแล้ว ซึ่งการเรียนรู้เป็นการเรียนทั้งจากภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่ชุมชนอื่นๆ ได้ลงมือปฏิบัติมาแล้วการได้สรุปบทเรียนจากการปฏิบัติ โดยกล่าวได้ว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาตามศักยภาพและการพึ่งพาตนเองบนพื้นฐานของทางสายกลางที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนองค์กร และระดับประเทศได้ โดยสนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถใช้พื้นที่ตนเองให้เกิดประโยชน์มาก ที่สุดจนในที่สุดสามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีการรวมกลุ่มกันและเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนอย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และทรัพยากรด้านต่างๆ ที่มีอยู่อย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ขยันหมั่นเพียร อื้อเพื่อแบ่งปันและใช้สติปัญญาในการวางแผน การตัดสินใจ และการดำเนินชีวิตด้วยความรอบคอบ ตลอดจนใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกๆด้าน ทั้งด้านชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี นำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างยั่งยืน ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญของการปรับเปลี่ยนและสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้น ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนนั้น อาจจะมีที่มาได้ทั้งจากภายในชุมชนหรือจากภายนอกชุมชน

1. การเรียนรู้จากภายในชุมชน คือ อาจจะมาจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำความคิด ผู้อาวุโสของท้องถิ่น ที่สำคัญคือ เรียนรู้ร่วมกันจากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนเอง เพื่อทบทวนบทเรียนการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลวที่ผ่านมาของชุมชนตนเอง ร่วมกัน หรือเรียนรู้จากการศึกษาบทเรียน ชีวิตจริงของสมาชิกของชุมชน

2. การเรียนรู้จากภายนอกชุมชน คือ การเรียนรู้จากวิทยากรหรือเอกสารจากภายนอก ซึ่งจะสามารถช่วยให้ชุมชนได้ความรู้และความเข้าใจเนื้อหาสาระของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ชัดเจนมากขึ้น ประกอบกับ บทเรียนของชุมชนอื่นๆ ที่พัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน รวมทั้งองค์ความรู้ที่ได้รับจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน หรือจากการศึกษาวิจัยของสถาบันการศึกษาต่างๆ

การเรียนรู้ของชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเรียนรู้ ที่หลากหลายรูปแบบและหลายระดับ ซึ่งเริ่มจาก 1) การเรียนรู้ในระดับบุคคล คือ เป็นการเรียนรู้ ด้วยตนเองและการเรียนรู้จากผู้อื่น ผ่านกิจกรรมเพื่อให้คนในชุมชนรู้จักตนเองมากขึ้น รู้จักการ วางแผนในการดำเนินชีวิตของตนเอง พัฒนาตนเองทั้งในด้านความรู้และคุณธรรมไปสู่การพึ่งพา ตนเองในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง 2) การเรียนรู้ในระดับกลุ่ม/ ชุมชน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันเป็น กลุ่มของคนในชุมชนผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้คุณธรรม ต่างๆ เช่น การแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความอดทน ความเพียร และความสามัคคีในการดำเนินชีวิตร่วมกันในชุมชน และยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเสริมสร้าง ความรอบรู้ในตัวเอง โดยจะต้องเริ่มต้นการมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องก่อนว่า เศรษฐกิจ พอเพียงหมายถึงอะไร และมีหลักการสำคัญอะไรบ้างที่นำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติได้

จากการศึกษา พบว่า ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ พอสรุป ได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ต้องพยายามพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด ยึดหลักพึ่งพาตนเอง ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ มีการใช้จ่ายอย่าง ประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักตนเอง ต้องเริ่มปฏิบัติตัวเองและครอบครัวก่อน พัฒนาตัวเองให้มีความรู้ และคุณธรรมสามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง ปลูกไว้กินเองก่อน หากเหลือกินจึงขาย แบ่งปันให้กับ ผู้อื่น อยู่ร่วมกันด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อดทน พากเพียร มีความรักสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีสติในการดำเนินชีวิต

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงคำใต้

....เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอมี พอกิน พอประมาณ คำว่า พอกิน ก็คือ มีเท่าไรก็กินเท่านั้น พอประมาณก็คือ กินพอประมาณ พอดี ไม่มากเกินไป ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม พอประมาณที่จะใช้และจะกิน มีเหตุมีผล คือ อยู่รวมกันก็ต้องมีเหตุมีผล ทำอะไรก็เหตุผล มาคุยกันก็อยู่กันได้.... (นางบัวผัด มีทอง สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2553)

....เศรษฐกิจพอเพียง คือ การใช้ชีวิตแบบพอเพียง พึ่งตนเอง ชุมชนมีความพอเพียง ดูได้จาก การใช้ชีวิตประจำวัน ว่า พึ่งพาตนเอง (นายสง ก้อนคำ สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2553)

....เศรษฐกิจพอเพียงอยู่ได้อย่างไม่ต้องรวย อยู่อย่างพอดี มีใช้มีกิน คือ การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ใช้จ่ายอย่างประหยัด มีการทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้รู้ถึงรายรับ รายจ่าย (นายจรัส บุญเรือง สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2553)

....เศรษฐกิจพอเพียง คือ การรู้จักประหยัด เก็บออมต่างๆ ใช้จ่ายในสิ่งจำเป็น ทำให้รู้จักการวางแผนการใช้จ่ายต่างๆ มีความพอเพียง สามารถดูได้จากการดำเนินชีวิตประจำวัน (นายเซฟ สวดย สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2553)

แนวทางเตรียมความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน ในการปฏิบัติเพื่อสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนบ้านม่วงคำใต้

1. การรวมกลุ่มกิจกรรม ชุมชนต้องมีการรวมกลุ่มกัน ตามปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน มีกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการ เพื่อให้คนในชุมชนได้มีความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติที่ดีในการนำชุมชนสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและต่อเนื่อง เช่น การมีเวทีชาวบ้าน และมีกิจกรรมการเรียนรู้

2. การสร้างความรู้ ความเข้าใจร่วมกัน โดยการให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ว่า เศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบและหลักการที่สำคัญในการดำเนินชีวิตที่ว่า ต้องรู้จักการพึ่งพาตนเองได้ ทั้งทางด้านจิตใจ สังคม

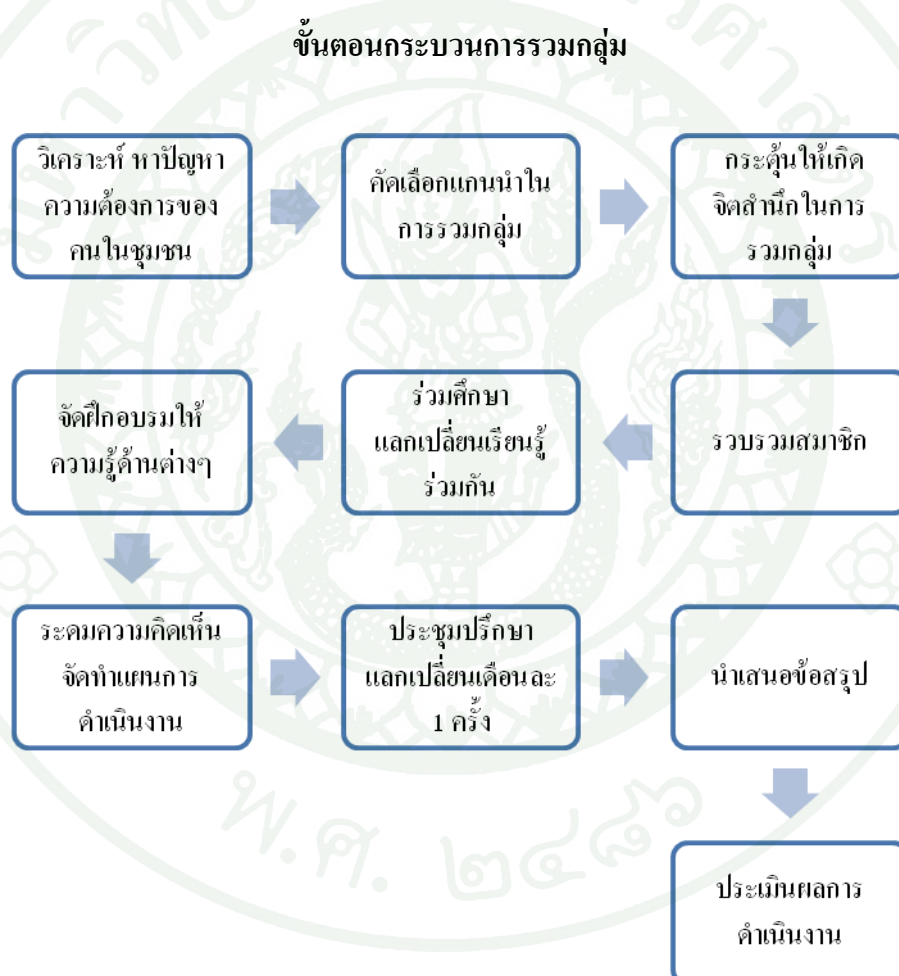
เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้ทางเดินสายกลางในการดำเนินชีวิตและการดำเนินงาน ลักษณะมีความพอดี อยู่อย่างประมาณตน ตามอัธยาศัย สร้างความมั่นคงให้กับชีวิต ให้ความสำคัญกับความพอประมาณ โดยยึดหลักความมีเหตุผล ตั้งอยู่บนพื้นฐานความไม่ประมาท ใช้สติปัญญาในการพิจารณาเรื่องต่างๆ ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจ ให้เป็นคนดี สร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับจริยธรรมและคุณธรรม ในด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน มีความเพียร ไม่โลภ แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี และมีความรอบคอบระมัดระวัง ซึ่งความรู้ที่จะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนก้าวสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น 1) การทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นการจ่ายที่ฟุ่มเฟือยควรลด และลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในครัวเรือน 2) การทำเกษตรโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ เพื่อให้ปรับเปลี่ยนจากการใช้ปุ๋ยเคมีมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทน เพื่อป้องกันปัญหาด้านสุขภาพ 3) เกษตรผสมผสาน โดยยึดประเภทปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก 4) เกษตรทฤษฎีใหม่ 5) เกษตรอินทรีย์ โดยไม่ใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลง 6) การปลูกผักปลอดสารพิษ เพื่อลดการใช้สารเคมี ลดต้นทุนการผลิต และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

....การกินอยู่อย่างประหยัด อดออม การปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ เลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์กินเองในครัวเรือน เหลือก็นำไปขาย (กินอยู่อย่างพอเพียง)...(นางสาวดารุณี แก้วประภา ชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงคำใต้)

...เศรษฐกิจพอเพียง กินของใช้ ของที่มีในบ้าน ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อการบริโภคในครัวเรือน แปรรูปอาหารเพื่อบริโภค นำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคมาแปรรูปเพื่อจำหน่าย สร้างรายได้ เช่น ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ เพาะเห็ด น้ำยาล้างจาน แชมพู ครีมนวด... (นางอ่อนแก้ว วงศ์ไชย ชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงคำใต้)

ระยะที่ 2 กระตุ้นและพัฒนากลุ่มต่างๆในชุมชน เป็นการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน โดยจัดตั้งกลุ่มตามความต้องการของสมาชิกในชุมชน มีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในกลุ่ม รวมตัวกันตามสาขาอาชีพหรือความสนใจ เป็นการรวมตัวของสมาชิกในชุมชน ไม่ต่ำกว่า 10 คน แล้วดำเนินงานร่วมกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมพัฒนาความรู้ในด้านต่างๆ และลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มให้เป็นรูปธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมและหรือเป็นสมาชิกกลุ่มมากขึ้น เช่น พัฒนากลุ่มที่มีอยู่แล้วให้เข้มแข็งพร้อมกับดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่กลุ่มสนใจให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีกำหนดช่วงเวลาใน

การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มกิจกรรมการเรียนรู้ภายในชุมชน 1 ครั้งต่อเดือน และมีประเมิณผล การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ปีละ 2 ครั้ง หรือตามความจำเป็น การกำหนดสถานที่พบปะหารือ ร่วมกัน โดยตกลงใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ซึ่งอาจมีการกำหนดเป็นครั้งๆ ไป เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆ จัดให้มีการฝึกอบรม ให้ความรู้ในด้านต่างๆ ตามความต้องการของประชาชน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ซึ่งชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้ร่วมกันคิด ร่วมสร้าง ร่วมกำหนดขั้นตอนกระบวนการรวมกลุ่มของ ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ดังแผนภาพที่ 11

ภาพที่ 11 ขั้นตอนกระบวนการรวมกลุ่ม ชุมชนบ้านม่วงคำใต้

ขั้นตอนกระบวนการรวมกลุ่ม ชุมชนบ้านม่วงคำใต้

1. วิเคราะห์ หาปัญหาความต้องการของคนในชุมชน
2. คัดเลือกแกนนำในการรวมกลุ่ม
3. กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในการรวมกลุ่ม เน้นการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในกลุ่ม
4. รวบรวมสมาชิกที่มีความต้องการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเรียนรู้
5. ร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆ
6. จัดฝึกอบรมให้ความรู้ด้านต่างๆ ตามความต้องการของกลุ่มสมาชิก
7. ระดมความคิดเห็นเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงาน
8. ประชุมปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวางแผนปฏิบัติงานของกลุ่ม อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
9. นำข้อสรุปจากการประชุมของกลุ่มนำเสนอต่อเวทีประชุมทุกเดือน เพื่อเสนอผลงานของกลุ่ม
10. ประเมินผลการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ปีละ 2 ครั้ง

ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ที่ส่งเสริมกระบวนการกลุ่ม เป็นกิจกรรมที่ต้องการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องการความต่อเนื่อง โดยกิจกรรมในชุมชนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแกนนำกับสมาชิกในชุมชนให้ทำงานร่วมกัน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้น ยึดหลักพื้นฐานที่สำคัญ คือ ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีทั้งคุณธรรมและความรู้ โดยการดำเนินกิจกรรม

การเรียนรู้ สามารถทำได้หลายรูปแบบและวิธีการ ขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชน และศักยภาพ ความเหมาะสมของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบเพื่อสู่ความยั่งยืน เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ตามแผนภาพที่ 12

ภาพที่ 12 กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆของชุมชนบ้านม่วงคำใต้

1. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเวทีพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ต่างๆ รวมทั้งทัศนคติต่อกัน มีโอกาสได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เกิดการเชื่อมโยง ความรู้ ความคิด ประสบการณ์ที่หลากหลาย โดยนำเอาปัญหาของชุมชนมาพูดคุยกัน ช่วยกันคิดหาทาง แก้ไขและกำหนดแนวทางร่วมกัน เช่น ปัญหาการทำมาหากิน ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสภาพแวดล้อม ภายในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น หาวิธีการแก้ไข ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนรู้ ร่วมกัน ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และการถ่ายทอดความรู้ภายในชุมชนบ้านม่วง คำใต้ได้ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้ร่วมกันกำหนดให้มีเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ภายในชุมชนและภายในกลุ่มกิจกรรม อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

2. การศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้จากพื้นที่จริงของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งมีกิจกรรมการพัฒนาและกระบวนการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงกับกิจกรรมของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ และเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหาแล้วนำมากระบวนการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนบ้านม่วงคำใต้ได้ ผลการศึกษาพบว่า กำหนดให้แต่ละกลุ่มกิจกรรมไปศึกษาดูงานจากกิจกรรมที่สนใจและสอดคล้องกับกิจกรรมกลุ่มของตนเองและชุมชน อย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

3. การฝึกอบรม ประชุม สัมมนา เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกัน ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับเครือข่าย ชุมชนควรจัดให้มีการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชนและมีโอกาสในการพัฒนาความรู้ ความคิดที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ประสานงานความร่วมมือทางวิชาการกับสำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ในการจัดฝึกอบรมอาชีพให้กับประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ที่สนใจเป็นอาชีพหลัก สร้างอาชีพรอง มีอาชีพเสริม โดยได้กำหนดหลักสูตรการฝึกอบรมอาชีพตามความต้องการการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชน เพื่อเป็นหลักสูตรที่ต้องการพัฒนาที่เป็นการแก้ปัญหาเบื้องต้นของชุมชนเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพและด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย หลักสูตร 7 หลักสูตร 7 กิจกรรม ได้แก่ (1) การทำบัญชีครัวเรือน (2) การปลูกพืชผักปลอดสารพิษ (3) การเพาะเห็ดชนิดต่างๆ (4) การเพาะเลี้ยงปลา (5) การแปรรูปอาหาร (6) การผลิตของใช้ในครัวเรือน (7) การจัดการดูแลสุขภาพคนในชุมชน

4. การใช้สื่อเพื่อการสื่อสาร การเปิดโอกาสเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยการจัดทำเอกสารเผยแพร่ ความรู้ ข่าวสาร ป้ายประกาศ วิดีโอซีดี ซีดีรอม เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ผ่านการดำเนินกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ หอกระจายข่าวและวิทยุชุมชน สื่อเสียงตามสายยังสามารถกระจายข่าวสารได้รวดเร็วและทั่วถึง ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลการศึกษา พบว่า ประชาชนบ้านม่วงคำใต้ มีความสนใจในพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในสื่อวีดิโอซีดีการเกษตรมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.0 รองลงมาเป็น วีดิโอซีดีอาชีพต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 31.6 และหนังสือ คิดเป็นร้อยละ 11.4

5. ศูนย์การเรียนรู้ เป็นแหล่งการเรียนรู้ รวบรวมองค์ความรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชน ทำให้ชุมชนมีโอกาสได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์มากขึ้น มีบทบาทในการถ่ายทอดและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เป็นระบบและมีทิศทางสอดคล้องเหมาะสมกับการพัฒนาชุมชนภายในศูนย์การเรียนรู้ ประกอบด้วย อุปกรณ์เครื่องฉายวิดีโอซีดี ได้แก่ เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องเล่นแผ่นดีวีดี เครื่องขยายเสียง เครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับสืบค้นข้อมูล และจัดทำเอกสารการประชุมต่างๆ ของชุมชน เครื่องพิมพ์ สื่อเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งมีเนื้อหาสาระเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความต้องการเรียนรู้ของประชาชนบ้านม่วงคำใต้ ประกอบด้วย

5.1 สื่อวิดีโอซีดีการเกษตร วิดีโอซีดีเพื่ออาชีพต่างๆ จำนวน 300 เรื่อง ซึ่งผลิตโดยส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถาบันอื่นๆ

5.2 หนังสือที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

5.3 วารสารต่างๆ เช่น วารสารเกษตรธรรมชาติ ได้แก่ ชุมชนพึ่งพาตนเอง ผักกระถาง เทคโนโลยีการจัดการน้ำเพื่อการพึ่งพาตนเอง เกษตรประณีต 1 ไร่ ร่ำรวย ลดโลกร้อนด้วยวิถีเกษตรยั่งยืน เตาแก๊สชีวมวล ผักพื้นบ้าน ศักยภาพเชิงการค้าที่ยั่งยืน สวนผักในบ้าน มหัศจรรย์ขยายพันธุ์พืช นาโยนกกล้า นาข้าวอินทรีย์ต้นทุนต่ำ จุลินทรีย์ป้องกันกำจัดโรคพืช ผลิตไฟฟ้าใช้เองด้วยเซลล์แสงอาทิตย์ เลี้ยงสัตว์ กำจัดขยะอินทรีย์ บ้านก้อนฟาง เห็ดสวนครัว เป็นต้น

5.4 เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) โดยผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ แบ่งออกเป็น 7 หมวด ได้แก่

- (1) ข้าวและธัญพืช
- (2) พืชผักสมุนไพร
- (3) ไม้ดอก ไม้ประดับ
- (4) ไม้ผล ไม้ยืนต้น
- (5) ประมง สัตว์น้ำ
- (6) สัตว์บก สัตว์ปีก
- (7) วิทยาการอื่นๆ

นำมาจัดทำเป็นระบบเพื่อการสืบค้นจากเครื่องคอมพิวเตอร์ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยผู้สนใจสามารถเลือกศึกษาตามความสนใจ และให้บริการพิมพ์เอกสาร ผ่านเครื่องพิมพ์มาอ่านเพื่อเสริมความรู้ให้กับตนเองได้

5.5 ไปสเตอร์ เพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

6. การจัดทำแผนชุมชน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง โดยทำการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน และกำหนดแผนปฏิบัติการของชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

7. การเรียนรู้ผ่านวิถีชุมชน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญสำหรับชุมชน ซึ่งนอกจากเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนแล้ว ยังสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเรียนรู้จากการประกอบอาชีพ โดยการรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ ภายในชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำกิจกรรมร่วมกัน จากการพบปะพูดคุยกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี เอื้ออาทรต่อกัน ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป

ระยะที่ 3 สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้หมุนเวียนไปตามแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน ผลการศึกษาพบว่า มีกำหนดช่วงเวลาในการพูดคุยแลกเปลี่ยน กลุ่มกิจกรรมการเรียนรู้ภายในชุมชน 1 ครั้งต่อเดือน เครือข่ายการเรียนรู้ภายนอกชุมชน 2 เดือนต่อครั้งหรือตามความจำเป็น การกำหนดสถานที่พบปะหารือร่วมกัน โดยตกลงใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ซึ่งมีการกำหนดเป็นคราวครั้งไป ประชาชนร่วมแลกเปลี่ยนกับการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในชุมชน โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องภาครัฐและเอกชน ร่วมให้ข้อเสนอแนะและสนับสนุน โดยสำนักส่งเสริมและฝึกอบรม และสถานีวิจัยแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ให้งบประมาณสนับสนุนในการจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนการเรียนรู้ บ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกฏย จังหวัดพะเยา โดยมีกลุ่มศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นผู้ดูแลกิจกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการตนเองของชุมชน เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับชุมชน รวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชน เป็นศูนย์กลางที่สมาชิกในชุมชน จะมีโอกาส

ในเรียนรู้ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อต้องการให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

จากการศึกษา พบว่า ประชาชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูเกตุมาว ส่วนใหญ่ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มอาชีพอยู่แล้ว ดังนั้น จึงมีความกระตือรือร้นที่จะดำเนินกิจกรรมมากขึ้น และการได้รับโอกาสหรือความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถานีวิทยุแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ทั้งทางด้านข้อมูล ความรู้ และการจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ภาคผนวก ฉ)

ตอนที่ 4 การประเมินผลการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้

เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยและประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ให้ความสนใจถึงผลจากการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ร่วมกันกำหนดขึ้น ภายใต้อุปสรรคและสภาพชุมชนและรวมถึงความต้องการการเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลจากการศึกษาความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปได้ว่า ประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีความคิดเห็นว่า การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นแนวทางปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่สู่การพึ่งพาตนเอง จะต้องเริ่มต้นจากการปฏิบัติที่ตนเองก่อนเป็นอันดับแรก โดยต้องมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกต้อง และต้องนำมาประยุกต์ ใช้ให้เหมาะกับวิถีชีวิตของชุมชนตนเอง โดยมีการพัฒนาตนเองให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง โดยยึดหลัก พออยู่ พอใช้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีความรู้ควบคู่กับคุณธรรม การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้เรามีความสุขกายและสุขใจเพิ่มขึ้น เมื่อคนในชุมชนสร้างครอบครัวพอเพียงได้แล้ว สิ่งที่จะตามมา คือ การสร้างชุมชนพอเพียง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มของคนในชุมชนผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน ชุมชนพอเพียงเข้มแข็งและยั่งยืนได้ เมื่อคนในชุมชนต้องเป็นแบบ

อย่างที่ดีของกันและกัน ต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต การรวมกลุ่มในชุมชนจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนพอเพียงผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งเป็นศูนย์กลางที่ทุกคนจะได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในชุมชน ร่วมกันแก้ไขปัญหาในชุมชนได้และพัฒนาสู่การสร้างเครือข่ายต่อไป ชุมชนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้เกิดความสามัคคีและรักใคร่ปรองดองภายในชุมชนจะมีส่วนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของชาติได้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า ประชาชนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ได้แสดงความรู้สึกรู้สึกและความคิดเห็น รวมถึงข้อค้นพบที่ได้รับภายหลังจากการดำเนินการพัฒนาชุมชนตามรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ความสนใจและการเปิดรับ พบว่า ประชาชนบ้านม่วงคำใต้ยอมรับและให้ความสนใจกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้น ความสนใจและการเปิดรับมีมากขึ้นเมื่อได้มีการลงมือปฏิบัติจริง เห็นตัวอย่างและของจริงอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งยังกระตุ้นให้ประชาชนบางส่วนปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อความล้มเหลวในการรวมกลุ่มหรือเรียนรู้ร่วมกัน โดยให้ความร่วมมือมากขึ้น

ประชาชนบ้านม่วงคำใต้ ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันวิเคราะห์ ถึงแนวทางการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยผ่านเวทีชาวบ้าน เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งพาตนเอง และหาข้อตกลงร่วมกันเพื่อเริ่มต้นในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาชุมชนให้เริ่มต้นแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยชักชวน แนะนำ และสร้างความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ แล้วนำมาสรุปเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

- 1) อนุรักษ์การปลูกพืชแบบผสมผสาน
- 2) การปลูกผักสวนครัว และมีการแนะนำให้ใช้ปุ๋ยชีวภาพ การแนะนำให้ปลูกพืชผักกินโดยไม่ใช้สารพิษ (ปุ๋ยเคมี) และปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้
- 3) ทำการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยจากการผลิตเองตามธรรมชาติ เช่น มูลสัตว์ ชากพืช
- 4) ตั้งกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เช่น เกษตรผสมผสาน ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ให้มากที่สุด

5) เริ่มจากการถ่ายทอดการเรียนรู้ที่ได้รับจากการประชุมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ตามเศรษฐกิจพอเพียง ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

6) แนะนำให้ครัวเรือนจัดทำบัญชีครัวเรือน การจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในครัวเรือน ซึ่งจะได้ปรับปรุงความเป็นอยู่ และประมาณตัวในการใช้จ่าย

7) เลี้ยงสัตว์ตามธรรมชาติ เช่น ไก่ หมู

8) การปล่อยปลาตามแหล่งธรรมชาติ

สร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยให้ชุมชนร่วมกันลด ละ เลิกอบายมุข ประหยัด และมีศีล รวมทั้งเน้นการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษ การสืบสานทางวัฒนธรรม

2. การรวมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ พบว่า ประชาชนบ้านม่วงคำใต้ไม่มีประสบการณ์ในการเรียนรู้หรือรับรู้ถึงผลผลิตจากการเรียนรู้และความสำเร็จที่ได้รับ ดังนั้น ประชาชนยังไม่มี ความเชื่อมั่นและต้องเสี่ยงที่อาจจะทำให้เชื่อว่า การเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน อาจไม่ใช่ทางออกของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม หลายคนยังหวังว่า การดำเนินชุมชนตามรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นช่องทางต่อไป

3. ปัญหาและอุปสรรค พบว่า ความยากและลำบากในการดำเนินการตามรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ที่การสร้างความตระหนักและการยอมรับคุณค่าในศักยภาพของประชาชนด้วยตนเอง ซึ่งหมายถึง การปรับเปลี่ยนความคิด จิตใจเพื่อเลือกกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต ส่วนอื่นๆ เป็นปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ตามสถานการณ์ เช่น ปัญหา ด้านสถานที่ ความเหมาะสมของการรวมกลุ่ม ปัญหาช่วงเวลา เป็นต้น

ข้อวิจารณ์

การนำเสนอข้อวิจารณ์ในครั้งนี้ เป็นการนำเสนอของผู้วิจัย ซึ่งผลส่วนหนึ่งมาจากการแลกเปลี่ยนและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันกับผู้เกี่ยวข้องในการรวบรวมข้อมูล การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยมีประเด็นที่นำมาเป็นข้อวิจารณ์ตามแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการศึกษาการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีข้อวิจารณ์ ดังนี้

1. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เกิดขึ้นและดำเนินการต่อเนื่องได้อย่างยั่งยืนนั้น เกิดจากฐานรากของชุมชน ซึ่งมีความหนักแน่นและผ่านการเรียนรู้ถึงศักยภาพของชุมชนตนเองอย่างแท้จริง กล่าวคือ ชุมชนเหล่านั้นมีความพร้อมและศักยภาพในด้านต่างๆ เข้ามารองรับ เช่น มีผู้นำที่เข้มแข็ง สามารถชี้แนะ นำเสนอทิศทางในการพัฒนาชุมชนไปบนความสอดคล้องและต้องการของประชาชนได้ในขณะเดียวกัน สมาชิกในชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนบนเป้าหมายหรือแนวทางเดียวกัน และตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ซึ่งเท่ากับว่า ชุมชนเหล่านั้นได้สะสมและเรียนรู้ร่วมกันมาเป็นเวลานาน

การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ จึงเป็นเรื่องของการปรับการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนท่ามกลางบริบทใหม่ ที่ทำให้ชุมชนได้ทำความเข้าใจถึงความพอดี พอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ตลอดจนมีการเกิดขึ้นของรูปแบบการเรียนรู้ร่วมกัน ผ่านการปฏิบัติจริง ลงมือทำจริง รวมถึงการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ โดยอาศัยช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลาย เช่น เวทีชาวบ้าน เวทีประชาคม การร่วมงาน กับภาครัฐ เอกชน เป็นต้น แล้วจึงถ่ายทอดรูปธรรมออกสู่ชุมชน และหรือสังคมอื่นๆ

ปัจจัยหลักที่เป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนที่ประสบความสำเร็จตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมาจากฐานรากของชุมชนที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะความไว้วางใจและอยู่ร่วมกันอย่างเครือญาติในชุมชน ซึ่งเป็นทั้งปัจจัยเอื้อสนับสนุน และปัจจัยความสำเร็จของชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. รูปแบบการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลักใหญ่ หรือ จุดเน้นจริงๆอยู่ที่ บุคลากรหรือคนในชุมชนนั่นเอง กล่าวคือ บุคลากรเหล่านั้นมีคุณลักษณะพื้นฐาน หรือมีจุดร่วมกัน จนสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ซึ่งมีพลังขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนหรือนำพาชุมชนไปสู่ทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ หรือมองว่าคุณลักษณะของชุมชนที่สามารถนำไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น ควรเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคม (social capital) ในระดับที่สามารถสัมผัสหรือจับต้องได้ เห็นเป็นรูปธรรม เช่น มีทุนมนุษย์ ซึ่งก็คือ ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ หรือแม้แต่ประชาชนที่มีความรู้ ความสามารถในการด้านต่างๆ ในจำนวนหนึ่ง หรือมีทุนวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ ชุมชนที่มีรากฐานของการสืบทอด ต่อเนื่องทางด้านประเพณี วัฒนธรรม และรวมถึงวิถีชีวิต อันเป็นศูนย์รวมและความภาคภูมิใจของประชาชนในชุมชน และสุดท้าย ทุนสถาบัน ซึ่งสำคัญที่สุด คือ สถาบันครอบครัว ที่เชื่อมโยงความรัก ความผูกพันของคนในครอบครัว เครือญาติ ซึ่งเหล่านั้นเอื้อและสนับสนุนให้แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นได้และดำเนินไปอย่างยั่งยืน

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรและการนำศักยภาพของบุคลากรในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งอาจเริ่มจาก 1) ความสนใจของคนในชุมชนและการเปิดใจรับแนวคิดการพัฒนาตนเองและชุมชน ทั้งนี้ คนในชุมชนจะต้องตระหนักและรับรู้ถึงการเปลี่ยนของสังคมที่จะต้องปรับตัวให้สอดคล้อง 2) การสร้างความรู้ ความเข้าใจร่วมกันของชุมชน เป็นการขยายการรับรู้และความเข้าใจต่อแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน ด้วยการพูดคุย การบอกเล่าผ่านเวทีประชุมชาวบ้าน การประชุมประชาคมตำบล โดยลักษณะเนื้อหาที่ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนสื่อสารอาจขึ้นอยู่กับสถานภาพและบริบททั้งระดับปัจเจกและหรือกลุ่ม เช่น เป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจผ่านระบบการศึกษา หรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัย 3) การรวมกลุ่มความสนใจ กระบวนการรวมกลุ่มของชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จะเอาแนวคิดที่ตรงกันของประชาชนเป็นตัวตั้งต้น จากนั้นจึงจัดสร้างกิจกรรมที่เชื่อมสานความคิดเหล่านั้นลงสู่ระดับปฏิบัติที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเฉพาะความสอดคล้องกับลักษณะงานอาชีพ กลุ่มอาชีพที่ตนเองดำเนินการอยู่ 4) ผลักดัน

กิจกรรมเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการดำเนินการตามกิจกรรมต่างๆ ของแต่ละกลุ่มที่ได้รวมตัวกันภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมและหรือผลักดันยกระดับกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เพื่อประโยชน์ต่อการเรียนรู้และหรือยอมรับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้ ที่ได้จากการศึกษาจากประสบการณ์ ทั้งจากภายในและนอกชุมชน การจัดเวทีเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งเป็นเวทีเพื่อการพบปะพูดคุย หรือนัดคนมาชุมนุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์และความคิดเห็นโดยผู้นำชุมชน และการผลักดันเข้าสู่แผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือที่จะทำให้คนมาเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง รู้จักโลกภายนอกผลกระทบจากโลกภายนอก เพื่อสร้างแนวทางการพึ่งตนเอง สร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ชุมชน และนำเสนอสู่การปฏิบัติ กระบวนการต่างๆที่เกิดขึ้นจากแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นในชุมชนต้นแบบกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่ชุมชนโดยผู้นำ แก่นนำและผู้รู้ได้สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนมากที่สุด จากนั้นจึงนำรูปแบบที่ได้มาร่วมแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นกับชุมชนตัวอย่างเพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสิลาภรณ์ นาคทรพร (2538) ที่ได้เสนอลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน การนำประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง และเมื่อได้ทดลองทำแล้วได้ผลนำกลับมาทบทวน วิเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป ซึ่งกระบวนการคิดทบทวน วิเคราะห์และลงมือปฏิบัติจะส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของกลุ่มและชุมชนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและพัฒนาชุมชนตนเอง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกันมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การติดต่อสื่อสาร การช่วยเหลือกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน

3. รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านม่วงคำใต้ เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนในความสำเร็จของชุมชนอื่น ซึ่งมีบริบท (Context) แตกต่างจากชุมชนบ้านม่วงคำใต้ โดยเฉพาะประเด็นมิติ ทุนทางสังคม ซึ่งจะเป็นปัจจัยหลักของความสำเร็จ แต่อย่างไรก็ตามประชาชนและผู้เกี่ยวข้องได้ยอมรับต่อแนวทางการพัฒนาหรือสร้างให้เกิดขึ้นเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ภายใต้กระบวนการที่สะท้อนออกมาเป็นกิจกรรม โครงการที่

ผลักดันสู่การปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา รอดแก้ว (2550) ที่ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากปฏิบัติในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน โดยวิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิด วิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข ลงมือปฏิบัติ และสรุปเป็นบทเรียนเพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

ศึกษาผลการใช้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ดำเนินกิจกรรมจริงในพื้นที่

ผลการศึกษา ผลการใช้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีข้อวิจารณ์ ดังนี้

1. กิจกรรมที่จะต้องดำเนินการเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 เตรียมความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน โดยเชิญชวนประชาชนในชุมชนมาร่วมรับฟังและทำความเข้าใจถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากปราชญ์ท้องถิ่น หรือผู้มีประสบการณ์ในพื้นที่หรือใกล้เคียงมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจและสะท้อนให้เห็นภาพ รวมถึงตัวอย่างของความสำเร็จ ในขณะที่ภาคส่วนอื่นๆ ในชุมชน เช่น องค์กรท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ เอกชนที่เกี่ยวข้อง จะต้องเพิ่มการสนับสนุนและส่งเสริมมากขึ้น

ระยะที่ 2 กระตุ้นและพัฒนากลุ่มต่างๆ ในชุมชน เป็นการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยจัดตั้งกลุ่มตามความต้องการตามสาขาอาชีพหรือความสนใจของสมาชิกในชุมชน มีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเองเน้นการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในกลุ่ม โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านม่วงคำใต้เป็นแหล่งเรียนรู้หลัก ดังนั้น แหล่งเรียนรู้หรือศูนย์เรียนรู้ชุมชนดังกล่าวจะต้องเพิ่มศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง เช่น มีส่วนของเนื้อหาสื่อ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อบุคคลที่ช่วยสร้างบรรยากาศของแหล่งเรียนรู้ และหรือให้มีการสื่อสารตอบโต้กันในลักษณะสื่อสองทาง นอกจากนี้แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวจะต้องทำให้เกิดเป็นลักษณะของศูนย์หรือแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต กล่าวคือ มีกิจกรรมที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เช่น เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆ จัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้ในด้านต่างๆ ตามความต้องการของประชาชน โดยกิจกรรมในชุมชนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เป็นการสร้างการทำงานร่วมกันในการดำเนิน

กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้น ยึดหลักพื้นฐานที่สำคัญ คือ ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคนชุมชนบ้านม่วงคำใต้ มีทั้งคุณธรรมและความรู้ โดยการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายรูปแบบและวิธีการ ขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชนและศักยภาพความเหมาะสมของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบเพื่อสู่ความยั่งยืน เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ประกอบด้วย (1) เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (2) การศึกษาดูงาน (3) การฝึกอบรม ประชุม สัมมนาของประชาชน (4) การใช้สื่อเพื่อการสื่อสาร (5) ศูนย์การเรียนรู้ (6) การจัดทำแผนชุมชน (7) การเรียนรู้ผ่านวิถีชุมชน

ระยะที่ 3 สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน บ้านม่วงคำใต้ โดยมีกลุ่มศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นผู้ดูแลกิจกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมสร้างกระบวนการเรียนรู้การจัดการตนเองของชุมชน เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547: 53-76) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และสอดคล้องกับธรรมชาติเป็นภูมิปัญญาในชุมชนที่ผ่านการสะสมประสบการณ์ การสนทนาแลกเปลี่ยนกันจนพัฒนามาเป็นความรู้สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของชุมชนนั้น เป็นความรู้เชิงปฏิบัติ มีการบูรณาการให้เหมาะสมกับชุมชนและสภาพแวดล้อมแห่งยุคสมัย การที่ชุมชนสามารถปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงสังคม เนื่องจากชุมชนได้มีการศึกษา การเรียนรู้ และการสังสมประสบการณ์ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เช่น การพูดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจ และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การประชุม การจัดเวที การศึกษาดูงาน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการเข้าร่วมการสัมมนาต่างๆ นอกจากนี้การจัดกิจกรรมทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาต่อยอดและขยายความรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

2. ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับและให้ความสนใจกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้น ความสนใจและการเปิดรับมีมากขึ้น เมื่อได้มีการลงมือปฏิบัติจริงเห็นตัวอย่างและของจริงอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งยังกระตุ้นให้ประชาชนบางส่วนปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อความล้มเหลวในการรวมกลุ่ม หรือเรียนรู้ร่วมกันโดยให้ความร่วมมือมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ในครั้งนี้ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีประสบการณ์ในการเรียนรู้หรือรับรู้ถึงผลผลิตจากการเรียนรู้และความสำเร็จที่ได้รับ ดังนั้น ประชาชนยังไม่มีเชื่อมั่น

และต้องเล็งต่อความเชื่อมั่นว่าการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนคือทางออกของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนก็ได้

3. ปัญหาและอุปสรรค ความยากและลำบากในการดำเนินการตามรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ที่ว่าสร้างความตระหนักและการยอมรับคุณค่าในศักยภาพของประชาชนด้วยตนเอง ซึ่งหมายถึง การปรับเปลี่ยนความคิด จิตใจเพื่อเลือกกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต ส่วนอื่นๆ เป็นปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ตามสถานการณ์ เช่น ปัญหาด้านสถานที่ความเหมาะสมของการรวมกลุ่ม ปัญหาช่วงเวลา เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (2544) กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ตรงจากการเห็นของจริงหรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้วิเคราะห์เลือกและตัดสินใจจากการวิเคราะห์สิ่งที่พบเห็น กระบวนการเรียนรู้ที่ดีควรเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง สามารถส่งผลในระยะยาวได้ อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้และความสำเร็จในรูปแบบชุมชนเรียนรู้ๆอาจต้องใช้เวลาและปัจจัยบริบทสังคม เป็นตัวขับเคลื่อนต่อไป

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง แล้วนำผลการวิจัยดังกล่าวร่วมพัฒนากับประชาชนเป็นรูปแบบการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูพาน จังหวัดพะเยา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีเชิงคุณภาพ และสรุปผลการศึกษาวิจัยด้วยการพรรณนา ดังมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อประเมินผลการนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้พื้นที่ต้นแบบ

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือและเทคนิคเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้แก่ แบบสอบถามความต้องการชุมชนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (focus group) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant Observation) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเครื่องมือและเทคนิคดังกล่าว มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (analytic induction) นำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive) ตามวัตถุประสงค์ และขั้นตอนดำเนินการของการศึกษาวิจัย โดยสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง(ชุมชนบ้านม่วงคำใต้)

เป็นรูปแบบที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของหลายๆ ฝ่ายในชุมชน และสอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อม โดยคำนึงถึงการนำไปใช้ในพื้นที่และสถานการณ์จริง โดยรูปแบบดังกล่าวมีกระบวนการในการดำเนินงานต่อเนื่องกัน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การรวมกลุ่ม “จิตอาสา” เป็นการเริ่มต้นการสร้างชุมชนเรียนรู้ด้วยความสมัครใจของประชาชน

2. การสร้างความรู้ความเข้าใจ “เปิดใจ รับข้อมูล” เป็นการแลกเปลี่ยนเพื่อความรู้ความเข้าใจต่อการดำเนินงานชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. จัดตั้งกลุ่ม “รวมกลุ่ม ร่วมเรียนรู้” เป็นการรวมกลุ่มตามความสนใจและถนัดเพื่อดำเนินกิจกรรมเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

4. เครือข่าย “ประสาน ถ่ายโอน” เป็นการสร้างแนวร่วมในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันต่อการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้

โดยแบ่งการนำไปใช้ออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เตรียมความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน

ระยะที่ 2 กระตุ้นและพัฒนากลุ่มต่างๆ

ระยะที่ 3 สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งนี้

1. รูปแบบชุมชนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ได้และจะเกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการรวมตัวของคนในชุมชน เพื่อร่วมกันดำเนินการหรือพัฒนาในเรื่องต่างๆ เพื่อการแก้ไขปัญหา การตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ดังนั้น การสร้างการยอมรับและปรับฐาน

ความคิด ความเชื่อของประชาชน ต่อการอยู่ร่วมกันภายใต้ชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนจะต้องร่วมมือกันในลักษณะของการบูรณาการทำงานสนับสนุน ส่งเสริม มากกว่าการศึกษาในครั้งนี้

2. รูปแบบชุมชนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นในชุมชนครั้งนี้ จำเป็นต้องมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อเชื่อมประสานและสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศ และรวมถึงกระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสื่อกลางถ่ายทอดที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้และเพื่อการพึ่งพาตนเอง โดยส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถเรียนรู้จากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับวิถีชีวิต และตอบสนองความต้องการของชุมชน ยึดหลักการเรียนรู้และการจัดการความรู้จากประสบการณ์ที่ปฏิบัติจริง โดยไม่จำกัดระดับการศึกษา เวลา สถานที่ เพศและวัย โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอน เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น และสามารถนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ต่อไปในการดำรงชีวิต และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการปฏิบัติไปในทิศทางที่ดีขึ้น นำไปสู่การพัฒนาของชุมชน

3. รูปแบบชุมชนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้เป็นการเรียนรู้ในลักษณะเรียนรู้ด้วยการลงมือทำหรือปฏิบัติของประชาชน (learning by doing) การมีการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นของคนในชุมชนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยผ่านเวทีชาวบ้านหรือเวทีชุมชนอย่างต่อเนื่อง และดำเนินการสร้างผู้นำชุมชนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ในด้านการจัดการและกระบวนการเรียนรู้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

4. เพื่อให้การนำรูปแบบการเรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงมีโอกาสสำเร็จมากขึ้น ควรศึกษาถึงทุนทางสังคมของชุมชน (social capital) ที่มีศักยภาพหรือมีความสามารถขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนได้เห็นและสัมผัสได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาและออกแบบการวิจัยให้ครอบคลุมถึงแนวทางในการบูรณาการรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการสนับสนุนและร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
2. ควรศึกษาความเป็นไปได้ในการถ่ายทอดรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านศูนย์เรียนรู้ชุมชน
3. ควรศึกษารูปแบบสนับสนุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศต่อการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน
4. ควรมีการศึกษาเพื่อนำเสนอผลในด้านกำหนด ทิศทางนโยบายของภาครัฐในมิติต่างๆ ต่อการนำแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เช่น

4.1 รัฐบาลต้องให้ความสำคัญกับการศึกษา เรื่อง การนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ โดยสนับสนุนงบประมาณการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เพื่อการพัฒนาหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ และศึกษาวิจัยในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีรูปแบบเดียวและไม่มีหลักสูตรที่ตายตัว สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ หลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับสภาพชุมชน พื้นที่ทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอาศัยหลักการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด

4.2 รัฐบาลควรทำการศึกษาและจัดทำคู่มือการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงฉบับปฏิบัติภาคประชาชน โดยมีเนื้อหาวิชาการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติและทดลองปฏิบัติจริงในพื้นที่ต่างๆ เพื่อพัฒนาคนให้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง รู้จักการประมาณตนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมภายนอก รู้จักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเองให้อยู่ยั่งยืน โดยใช้ภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจ และสะดวกต่อการเข้าถึงคู่มือนั้นมากที่สุด

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. 2542. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

กฤษฎา บุญชัย และคณะ. 2538. “กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน”. *ทิศทางไทย*. 21-24.

กาญจนา แก้วเทพ. 2538.. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา

กังสดาล อยู่เย็น. 2544. พลวัตชุมชนบ้านเป็ดในภายใต้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน,มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คมพล สุวรรณภู. 2544. การศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการดูแลรักษาสุขภาพเพื่อการพึ่งพาตนเองด้านสาธารณสุขของชุมชน. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาสาธิตศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จิตติ มงคลชัยอรัญญา. 2540. การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จุมพล พูลภัทรชีวิน. 2548. “ปฏิบัติการวิจัยอนาคต EDFR”. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 1 (2): 19 -31.

_____. 2536. รายงานการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโรงเรียนเอกชนอาชีวศึกษา. เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กันยายน 2536.

ชลิตดา สุขสวัสดิ์. 2547. การสื่อสารกับการสร้างระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง และการสร้างชุมชนเข้มแข็งในชุมชนบ้านนาทะเล ตำบลชัยจุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ชูเกียรติ ลิสุวรรณ. 2535. รายงานการวิจัยเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือ.
คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เชิรศรี วิวิศิริ. 2527. จิตวิทยาการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่. กองวิชาการศึกษาผู้ใหญ่,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์. 2542. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมค่านิยมตาม
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยและสถิติการศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จิตยา สุวรรณชน. 2527. “ชุมชนชนบทไทย”. ในการบริหารงานพัฒนาชนบท. 27-30.

ธีระพงษ์ แก้วหางษ์. 2544. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม.
ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2544. มิติทางวัฒนธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง: ความหมายและความสำคัญ.
อ้างอิงใน รายงานฉบับสมบูรณ์เรื่อง “โครงการเชื่อมโยงเครือข่ายหน่วยงานและองค์กร
ชุมชนเพื่อประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัวและชุมชน”.
จัดทำโดยมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรุงเทพมหานคร.

_____. 2543. วิธีวิจัยทางการศึกษา Educational Research Methodology. กรุงเทพมหานคร:
ห้างหุ้นส่วนจำกัด พี. เอ็น. การพิมพ์.

ปฐม นิคมานนท์. 2535. การค้นคว้าหาความรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

ปนัดดา พงศ์ณภาพิไล. 2543. การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมการเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนว
พระราชดำริ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการนิเทศ,
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประเวศ วะสี. 2535. องค์การชุมชนกับกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน: หัวใจของการพัฒนา.
รวมบทความวิชาการพัฒนาสังคม: แนวคิดและปฏิบัติการ. ม.ป.ท.

_____. 2536. การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา
ชนบท เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป

_____. 2541. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม.
กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

_____. 2542. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ.
สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

พจนา เอื่องไพบูลย์. 2546. การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน :
การศึกษาแบบพหุกรณี. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรพิไล เลิศวิชา. 2541. คีรีวง จากไพร่หนีนายถึงธนาคารแห่งขุนเขา. กรุงเทพมหานคร:
เจริญวิทย์การพิมพ์.

พัฒนาภรณ์ นัตรวิโรจน์. 2545. บทบาทของครูในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียง
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาสังคมวิทยาการพัฒนา, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. 2542. ทางสายกลางสู่ความเข้มแข็งของชุมชน. รายงานการสัมมนา
องค์ความคิดในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

มาลี พุกษ์พงสาวลี. 2541. รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
ประเด็นปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

ระวีวรรณ ชินะตระกูล. 2538. วิธีวิจัยการศึกษา (Educational Research Methodology).
กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2538. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

ลัดดาวัลย์ หวังพานิช. 2545. การวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย. วารสารการวัดผลทางการศึกษา.
ปีที่ 24 (ฉบับที่ 71): 37-40.

เลื่อนยศ สมบูรณ์เรศ. 2536. การจัดกิจกรรมเรียนรู้ชุมชน. กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน.

วิจิตร อาวะกุล. 2537. การฝึกอบรม : คู่มือฝึกอบรมและพัฒนาบุคคล. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์
หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิชิต นันทสุวรรณ และจ่านง แรกพินิจ. รายงานการศึกษาวิจัย บทบาทของชุมชนกับการศึกษา.
เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. มปท.

วิมลลักษณ์ ชูชาติ. 2540. การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับ
การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขา사ารัตดศึกษา,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. 2541. รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ประเด็น
ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สนธยา พลศรี. 2533. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

สมคิด พรหมชัยและคณะ. 2543. เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ความอยู่รอดชุมชนท่ามกลาง
กระแสการเปลี่ยนแปลงโครงการวิจัยเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด

สมศักดิ์ ลาดี. 2543. การศึกษาการดำเนินงานโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนประถมศึกษา
จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา,
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2534. สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติการชุมชน.
ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมศรี จินะวงษ์. 2544. การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจาย
รายได้ในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมหมาย สาดทรัพย์. 2542. ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงของ
ชาวพุทธ : ศึกษากรณีชุมชนศรีชะอโศก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.

สรเสรีญ วงษ์ชะอุม. 2544. เศรษฐกิจพอเพียง:พื้นฐานสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. นนทบุรี : เพชรรุ่ง
การพิมพ์.

สมุทร ชำนาญ. 2546. การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
วารสารศึกษาศาสตร์. ปีที่ 3 (ฉบับที่ 1): 47-52.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2525. การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

สีลาภรณ์ นาคทรพรและคณะ. 2538. การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สีลาภรณ์ นาคทรพ. 2538. ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท : ประสพการณ์จากนักพัฒนา.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

_____. 2538. 2539 ก. การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. ในเอกสารสืบเนื่องจากการประชุม
เรื่อง การศึกษากับการวิจัยอนาคตของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.)

_____. 2539 ข. แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องชี้ วัดคุณภาพชีวิตคุณภาพชีวิตและสังคม
ระดับกลุ่ม/ชุมชน ในการพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ (Online). www.nesdb.go.th, 15 มิถุนายน 2550.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. 2548. การพัฒนาชุมชนเมืองแห่งการ
เรียนรู้สำหรับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.

สํานักงาน สืบสวนและคณะ. 2543. ความพอเพียงทางสังคมชนบทไทย : กรณีภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

สุพจน์ แสงเงินและคณะ. 2546. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของ
ชุมชน : ศึกษากรณีชุมชนแผ่นดินทองดอยสุเทพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.

สุภางศ์ จันทวานิช. 2540. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุเมธ ตันติเวชกุล. 2541. การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ.
กรุงเทพมหานคร. มติชนรายสัปดาห์.

สุเมธ ตันติเวชกุล. 2544. เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินใต้เบื้องพระยุคลบาท.
พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

สุนทร สุนันท์ชัย. 2543. แนวคิดในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: มปท.

เสน่ห์ จามริก. 2537. แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทย บทวิเคราะห์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2
กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

เสรี พงศ์พิศ. 2548. ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลังปัญญา.

ศศิพร ปาณิกบุตร. 2544. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของ
เกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาประยุกต์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อดุลย์ วังศรีคุณ. 2543. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชน
เข้มแข็ง. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาสารัตถศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรสุดา เจริญรัต. 2543. เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.

อกิน ระพีพัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สักดีโสภา
การพิมพ์.

อภิชัย พันธเสนและคณะ. 2549. สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อกินันท์ ขอดมณี. 2546. การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง อำเภอลาว จังหวัดนครศรีธรรมราช.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชนบทศึกษา, มหาวิทยาลัยมหิดล.

อเนก นาคะบุตร. 2536. การบรรยายพิเศษ เรื่อง มาตรการของรัฐบาลในการพัฒนาชนบทและการกระจายความเจริญไปสู่ความเจริญภูมิภาค. เมษายน. (อัดสำเนา)

อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์. 2546. ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2540. ภูมิปัญญาชาวสุโขทัย : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อำพล เสนาณรงค์และธันวา จิตต์สงวน. 2548. เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Best, J.W. 1977. **Research in Education**. Englewood Cliffs New Jersey: Prentice-Hall.

Crow, L.D. and A.Crow. 1969. **Reading in Human Learning**. New York : McKay.

Loo, R. 2002. The Delphi Method: a Powerful tool for Strategic Management. **An International Journal of Police Strategic & Management**. 25 (4) 762-769.

Homan, Mark. 1994. **Promoting Community Change**. Books/Cole Publishing Company Pacific Gove California. USA.

Olsen, Marvin. 1968. **The process of Social Organization**. New Delhi : Oxford & IBH Publishing.

Oxford University. 1994. **Oxford Advanced Learner 'Dictionary**. Fourth Edition. Oxford University press.

รายนามผู้เชี่ยวชาญชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ชุมชนไม้เรียง ตำบลไม้เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยนายประยงค์ รณรงค์
2. เกษตรประณีต บ้านโนนรัง ตำบลตลาดโพธิ์ อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา โดย นายจันทร์ที ประทุมภา
3. วนเกษตร ตำบลลาดกระโทง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม
4. สถาบันพัฒนาการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ตำบลวังหว้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยนายทองเหมาะ แจ่มแจ้ง
5. ศูนย์ศรัยวง ตำบลราษฎร์นิยม อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี โดยนายขวง เขียวนิล
6. ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านเขากลม ตำบลหนองทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ โดย นายสงวน มงคลศรีพันธุ์
7. เครือข่ายองค์กรชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดย นายสำเริง คีนาน

ภาคผนวก ข
แนวการสัมภาษณ์

แนวการสัมภาษณ์

ผู้นำชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ
ในการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

11. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
12. อายุ.....ปี
13. อาชีพ.....
14. ตำแหน่ง/ประสบการณ์ทำงานด้านชุมชน.....
15. ที่อยู่ปัจจุบัน.....

ส่วนที่ 2 แนวคำถามเพื่อการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. จุดเริ่มต้นหรือจุดเปลี่ยนในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต
2. วิธีการที่ทำให้คนในชุมชนได้รับรู้และเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. ลักษณะของชุมชนแบบเศรษฐกิจพอเพียง
4. ลักษณะของกิจกรรมที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้
5. ขั้นตอนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
6. วิธีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
7. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
8. วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
9. หลักการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง
10. แบบจำลองการบริหารจัดการและวางแผนสำหรับการพัฒนาชุมชนแบบหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
11. แนวคิดในการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
12. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนในชุมชน

ภาคผนวก ค

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ซึ่งนำโดย นายประยงค์ รัตนรงค์ ได้กำหนดปรัชญาในการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง คือ “เรียนในสิ่งที่ต้องทำ ทำในสิ่งที่รู้แล้ว” ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้ของชาวชุมชนไม่เรียงนั้น ชาวชุมชนจะต้องมีการเรียนรู้หรือศึกษาหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ก่อน เพื่อต้องการให้มีความรู้ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ และการปฏิบัติในทุกๆ เรื่องนั้น ควรจะทำได้ในสิ่งที่ความรู้ ความเข้าใจแล้ว จึงจะทำให้การดำเนินการนั้นประสบความสำเร็จ ซึ่งแนวคิดที่ทางศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง นำมากำหนดปรัชญา เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้กับชาวชุมชน เกิดขึ้นมาจากแนวคิด 2 ประการ คือ

- 1) ความต้องการลดความเสี่ยงจากการประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา
- 2) การรู้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ขั้นตอนการสร้างกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้โดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง เป็นกระบวนการเพื่อต้องการให้ชาวชุมชนไม่เรียงเกิดการเรียนรู้ขึ้น มีขั้นตอนกระบวนการ ดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ปัญหาหรือสำรวจความต้องการ
- ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมการหรือการวางแผน
- ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินกิจกรรม
- ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผล

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ปัญหาและสำรวจความต้องการ โดยชาวชุมชนไม่เรียงได้ดำเนินการสำรวจและกำหนดสิ่งที่ต้องการรู้ ซึ่งข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการดำเนินการสำรวจข้อมูลของแต่ละครัวเรือน ทำให้ชุมชนได้รู้จักตัวเองมากขึ้น คือ รู้ถึงสภาพปัญหาและความต้องการของชาวชุมชนไม่เรียง ทำให้สามารถกำหนดอนาคต กำหนดเป้าหมายของตนเอง และสามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้มากขึ้น

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ได้ร่วมกันสร้างกรอบการจัดทำแผนชุมชนขึ้น โดยได้กำหนดกรอบ 4 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อม ด้านสาธารณสุขชุมชน และด้านธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชน

แผนงานทั้ง 4 ด้านนี้ ได้กำหนดขึ้นในโครงสร้างและแผนงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ประกอบด้วย โครงการต่างๆ เพื่อเป็นกรอบในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งแผนงานในแต่ละด้านนั้น ประกอบด้วย โครงการต่างๆ ดังนี้

1. ด้านการศึกษา ประกอบด้วย โครงการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเป็นการดำเนินการพัฒนาการศึกษาของชาวชุมชน
2. ด้านการเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย โครงการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นการดำเนินการเพื่อต้องการพัฒนาด้านการเกษตรและเป็นการดูแลสุขภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน
3. ด้านสาธารณสุขชุมชน ประกอบด้วย โครงการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ซึ่งได้มีการดำเนินการเพื่อต้องการดูแลและแก้ไขปัญหาสุขภาพของชาวชุมชน
4. ด้านธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชน ประกอบด้วย โครงการแปรรูปข้าว (กิจกรรมการแปรรูปข้าว) โครงการผลิตของใช้ทดแทนการนำเข้า (กิจกรรมการผลิตของใช้ในครัวเรือน) และโครงการผลิตอาหารของชุมชน(กิจกรรมการเพาะเห็ด การเลี้ยงสุกร การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงปลา) เพื่อเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและช่วยลดค่าใช้จ่ายของแต่ละครัวเรือน

จากแผนแม่บทชุมชน เป็นการนำแนวคิดจากแผนงานทั้ง 4 ด้าน มาสู่ภาคปฏิบัติ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ ได้จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมเกษตรกรทั่วไปในตำบลไม่เรียง เพื่อจัดการความรู้ให้แก่ชาวชุมชน เป็นกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชาวชุมชนในด้านการลดรายจ่าย การดูแลและแก้ปัญหาเรื่องสุขภาพ และการดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีเป้าหมายเพื่อต้องการพัฒนาความรู้ความสามารถเกษตรกรในการสร้างอาชีพหลัก สร้างอาชีพเสริม โดยไม่ยึดติดกับการทำสวนยางพารา ซึ่งประกอบด้วย

1. กิจกรรมการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ
2. กิจกรรมการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด
3. กิจกรรมการเพาะเลี้ยงไก่พื้นเมือง
4. กิจกรรมการเพาะเห็ดด้วยเชื้อเห็ดไมยทางพารา
5. กิจกรรมการเพาะเลี้ยงสุกร
6. กิจกรรมการผลิตของใช้ในครัวเรือน
7. กิจกรรมการแปรรูปข้าว
8. กิจกรรมการแพทย์แผนไทย สมุนไพรไทยเพื่อสุขภาพ

ข้อเสนอแนะในการดำเนินการจัดการความรู้ ควรจะดำเนินการสำรวจและกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ใหม่เป็นระยะๆ เพื่อจะได้ทราบว่า ในชุมชนนั้นมีความรู้ในเรื่องใดเพิ่มเติมเข้ามา และเป็นความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จะได้นำความรู้ต่างๆที่เกิดขึ้นมาใหม่ในชุมชนมาใช้ในการดำเนินการจัดการความรู้และจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

เกษตรประณีต

โดย นายจันทร์ที ประทุมภา

บ้านโนนรัง ตำบลตลาดโพธิ์ อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

จุดเปลี่ยนและแรงบันดาลใจในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้

คุณพ่อจันทร์ที ประทุมภา ปราชญ์ชาวบ้านโนนรัง ตำบลตลาดโพธิ์ อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา เล่าว่า “สมัยก่อนทำเกษตรเชิงเดี่ยว ทำนาอย่างเดียว พอฝนแล้ง นาไม่มีข้าว ก็ไม่มีรายได้ จะซื้อข้าวปลาอาหารก็ต้องติดหนี้เขา เคยเป็นหนี้พวกนายทุนถึง 2 แสนกว่าบาท จ่ายดอกเบี้ยวันละ 114 บาท กลุ้มใจมากไม่มีทางออก ต้องจากครอบครัวไปขายแรงงานที่มาเลเซียได้เงินกลับมาแสนกว่าบาท เอาไปไถ่ที่นาคืน แต่เครื่องมือทำนาไม่มีแล้ว ต้องกู้เงินมาซื้อเครื่องมือ แล้วก็ขาดทุนเหมือนเดิม กลับมานั่งคิดกันในครอบครัวว่า สิ่งที่กำลังทำมันไม่ใช่ มองดูคนที่เขาไม่เป็นหนี้ คนที่เขามีความสุขเขาทำยังไงกัน ไปดูงานที่ไร่ ดูการใช้ชีวิตของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ที่จังหวัดบุรีรัมย์ ก็เห็นว่า เขามีกินมีเก็บ เพราะทำเกษตรแบบผสมผสาน”

คุณพ่อจันทร์ที จึงเริ่มต้นด้วยการสร้างแหล่งน้ำบนที่ดินของตนเอง ซึ่งตอนนั้นไม่มีเงินจ้างรถขุดดิน ต้องใช้สองมือของคนทั้งครอบครัวช่วยกันขุด เขาบอกว่า “ช่วยกันขุดทั้งบ้าน ขุดตอนกลางวัน ถ้าคืนไหนเดือนหงาย ก็ขุดตอนกลางคืนด้วย เราไม่มีเงินแต่มีแรง มีความตั้งใจอยากให้ครอบครัวอยู่รอด พอ 3 เดือนก็ได้บ่อน้ำสำหรับเริ่มต้นทำเกษตรประณีต” โดยเริ่มจากที่ดินเพียง 2 งาน ขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ ไม้ผล ไม้ยืนต้น คุณพ่อจันทร์ที ก็มีพืชผักสวนครัวผลไม้และปลาพอกินทั้งบ้าน แล้วก็ยังเหลือพอแจกพี่ แจกน้อง สร้างความรักใคร่กลมเกลียวในชุมชน คุณพ่อจันทร์ทีบอกว่า “ตอนทำเกษตรเชิงเดี่ยว ใช้ปุ๋ยเคมี ดินเลวลงทุกวัน ค่าใช้จ่ายสูง ราคาผลผลิตก็ผันผวนตามตลาด แต่ตอนทำเกษตรประณีตไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ศึกษาวิธีการจัดการพืชผักค้ำในเกษตรกร ใช้ปุ๋ยคอก ราคาถูกแถมดินยังดีขึ้นด้วย ทำมา 4 ปีแล้ว จาก 2 งานกลายเป็นทำเต็มพื้นที่ 22 ไร่ แบ่งเป็นปลูกข้าว 10 ไร่ ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น การปลูกผักสวนครัว 5 ไร่ แหล่งน้ำ 5 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย หอ้งน้ำ และทำศูนย์อบรมปราชญ์ชาวบ้านอีก 2 ไร่ ”

นอกจากผลตอบแทนที่เป็นพืชผลและรายได้แล้ว เกษตรประณีตยังให้ผลตอบแทน เป็นความอบอุ่นของครอบครัวอีกด้วย เมื่อก่อนลูกหลานเรียนจบก็ไปทำงานที่กรุงเทพฯ ได้เงินเดือนหมื่นกว่าบาทแต่ไม่มีเหลือ ก็เริ่มหันกลับมามองว่า พ่อจันทร์ที่ใช้ชีวิตอย่างไร ทำอย่างไรจึงมีเงินเหลือเก็บปีละเป็นแสน ทั้งๆที่ไม่มีเงินเดือน เลยพากันกลับบ้านแล้วช่วยกันทำงานในไร่

ลักษณะของชุมชนพอเพียง

เกษตรประณีตบ้านโนนรัง ของพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้หลักเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่า ทั้งบนดิน ใต้ดิน และบนอากาศ แนวทางการปฏิบัติทางการเกษตรของพ่อจันทร์ที่นั่น รู้จักการออมดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ และออมภูมิปัญญา เน้นการเกษตรผสมผสานประเภทการปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก มีความหลากหลายทางชีวภาพ หันมาให้ความสำคัญกับการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ ที่ใช้สอยทุกตารางนิ้ว ปรับปรุงที่ทำการเกษตรกรรมให้มีแหล่งน้ำ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และสิ่งปลูกสร้าง ด้วยการปรับใช้ให้เหมาะสมกับขนาด สภาพพื้นที่ กำลัง และทุนทรัพยากรของเกษตรกร เน้นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างคุ้มค่า สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี สารเคมีและยาฆ่าแมลงทุกชนิด

หลักในการทำเกษตรกรรมตามแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่ หลักอริยสัจ 4 คือ 1) ทุกข์ 2) สมุทัย 3) นิโรธ 4) มรรค หลักอิทธิบาท 4 คือ 1) ฉันทะ 2) วิริยะ 3) จิตตะ และ 4) วิมังสา เป็นแนวทางปฏิบัติในการดำรงชีวิตจนนำมา ซึ่งความสุขและความสำเร็จในชีวิต สามารถปลดหนี้สินและนำพาตัวเองและครอบครัวพ้นวิกฤตได้ จากนั้นจึงขยายความรู้ในลักษณะเครือข่ายสู่เกษตรกรรายอื่น เป็นการทำเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่และการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต

ถอดบทเรียนเกษตรประณีต 1 ไร่

แนวคิดของการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ อาศัยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หรือ เศรษฐกิจพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเริ่มจากการรู้จักตัวเองด้วยการรู้จักพอ รู้จักอดรู้ไว้เพื่อลดรายจ่าย และรู้จักออมด้วยการออมน้ำ ออมดิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ ยืนต้น ออมเงิน สังสมกัลยาณมิตร และสังสมภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา อาศัยธรรมะว่าด้วยหลัก

อภิธานิธรรม คือ หมั่นประชุมกันเป็นนิจ เริ่มประชุมและเลิกประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน เพราะไม่มีใครรู้หมดทุกเรื่อง และไม่มีใครไม่รู้อะไรเลยสักเรื่อง การมาประชุมกันอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอของผู้ที่สนใจเรื่องเกษตรประณีต 1 ไร่ จึงทำให้เกิดประโยชน์จากการระดมสมอง จนเกิดชุดความรู้ในการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ และพัฒนาต่อยอดเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ธุรกิจชุมชน การเป็นคลังชุมชน และต่อยอดสู่เศรษฐกิจพอเพียง

องค์ความรู้การทำเกษตรกรรมอย่างประณีตในที่ดิน 1 ไร่ ได้เกิดชุดความรู้ต่างๆ ดังนี้

1. **การจัดการพื้นที่** พื้นที่ที่ทำเกษตรประณีต 1 ไร่ มีจำกัด ทำอย่างไรที่จะทำให้มีการใช้พื้นที่อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ต้องคำนึงถึงความต้องการของเจ้าของพื้นที่ การเลือกพื้นที่ที่ไม่มีปัญหาน้ำท่วมจนพืชและสัตว์ตายหมด และต้องไม่แล้งจัด มีน้ำเพียงพอต่อการปลูกพืชสามารถทำได้ เช่น การปลูกต้นยางนาในแปลงผัก สามารถทำได้ เพราะเมื่อใส่ปุ๋ยและรดน้ำผักทำให้ต้นยางนาจะได้รับปุ๋ยและน้ำไปด้วย จึงจำเป็นต้องวางแผนว่า จะปลูกอะไรตรงไหน อย่างไร ซึ่งสามารถทดลองทำเอง หากไม่มีความรู้ หรือไม่แน่ใจในสิ่งที่รู้มาว่าต้นไม้มควรอยู่กับดินอะไร

2. **การบำรุงดิน** การบำรุงดินสามารถทำได้ โดยระยะสั้น สามารถใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ปลูกพืชที่สามารถบำรุงดินได้ เช่น พืชตระกูลถั่ว ต้นสาบเสือ เป็นต้น งดใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีฆ่าหญ้า สารเคมีฆ่าแมลง เพื่อให้สัตว์บำรุงดินต่างๆ เช่น ไส้เดือนดินอยู่ได้ และสามารถทำหน้าที่บำรุงดินได้ ในระยะยาวอาศัยการปลูกต้นไม้ยืนต้นที่หลากหลาย ช่วยให้ใบกิ่งไม้ ร่วงหล่นลงมาทับถมบำรุงดินได้ โดยไม่ต้องใส่อินทรีย์วัตถุอื่นๆ อีก

3. **การเลี้ยงสัตว์** การเลี้ยงและเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด จะเป็นปลากินพืชโตเร็ว เช่น ปลานิล ปลากระเมื่อน้ำจืด หรือปลากินสัตว์ เช่น ปลาดุก รวมทั้งได้เรียนรู้การปล่อยสัตว์น้ำ เช่น ปู ปลา กุ้ง หอย ทั้งหอยจุม หอยโข่ง ลงในสระน้ำ ก็ช่วยให้ขยายพันธุ์ออกไปได้เอง นอกจากนั้นยังเกิดความรู้ในการเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงกบ เลี้ยงหมู และเลี้ยงวัว ช่วยให้การเรียนรู้ธรรมชาติของสัตว์ต่างๆ เหล่านี้เข้าใจลึกซึ้งว่ามีพฤติกรรมอย่างไร ก็วันจึงจะได้กินได้ขาย ทำให้มูลสัตว์มาบำรุงดินไม้และช่วยให้มีอาหารพอเพียงและหลากหลาย

4. **การไล่แมลง** พืชและสัตว์ต่างๆ ล้วนมีศัตรูของตนเองที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อผลผลิตอาจจะช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของปี ดังนั้น การมีความหลากหลายทางพันธุกรรมช่วยให้

ระบบนิเวศ และทำให้ควบคุมกันเอง ทำให้ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากศัตรูพืชและสัตว์ลดจำนวนลงไป พบว่า การใช้ น้ำหมักชีวภาพไปหมักกับใบสะเดา ใบตะไคร้หอม ข่าแก่ ใบยูคาลิปตัส และสมุนไพรชนิดต่างๆ ปรากฏว่า ช่วยไล่แมลงต่างๆ ได้ แม้ว่าจะไม่หมดไปเลยทั้งหมด แต่ลดความเสียหายลง และไม่ต้องซื้อ สามารถพึ่งตนเองได้ ที่สำคัญ คือ ไม่ต้องเสี่ยงต่อพิษภัยของสารเคมี

5. การปลูกพืช องค์ความรู้ในการปลูกพืชชนิดต่างๆ อย่างหลากหลายปลอดสารเคมี ทำให้อาหารสุขภาพของตนเองและชุมชนเพิ่มขึ้นแล้ว ยังทำให้ได้พยายามหาพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่น้ำท่วมขัง เช่น ดอกกระเจียว ผักอีหล่ำ ซึ่งขึ้นได้ในที่ชื้นและแสงแดดรำไร หรือพืชที่ขึ้นได้ในที่แล้ง เช่น สะเดา จี๋เหล็ก กระสัง ได้มองเห็นการเจริญเติบโตของต้นไม้ชนิดต่างๆ ที่เจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็ว ตั้งแต่พืชที่อยู่ในดิน เช่น มันต่างๆ ขิง ข่า พืชที่ระดับเรือนยอดอยู่ระดับสูงกว่าเล็กน้อย เช่น ตะไคร้ ใบแมงลัก โหระพา เป็นต้น พืชที่ระดับเรือนยอดสูงขึ้นมาหน่อย เช่น กัลย น้อยหน่า มะม่วง เป็นต้น รวมทั้งระดับเรือนยอดสูงเสียดฟ้า เช่น มะพร้าว หมาก ยางนา เป็นต้น ซึ่งต้นไม้เหล่านี้ส่วนใหญ่จะอยู่ร่วมกันได้ บางชนิดปลูกด้วยกันจะเสริมกัน เช่น ผักหวานจะต้องอยู่กับต้นพี่เลี้ยง เช่น ตะขบ แล้วจะช่วยให้ผักหวานรอดและงาม แต่ผักหลายชนิดต้องการแสงมาก ถ้าอยู่ในที่ร่มไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร

6. การจัดการน้ำ น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดทำให้ได้เรียนรู้ว่า ขอให้มิน้ำพอเพียง พืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร เห็ดและข้าว ก็จะพากันเจริญเติบโตและออกดอกออกผล ดังนั้น การจัดการน้ำ เมื่อการจัดการดี วางระบบน้ำโดยเอาฟางข้าว หรือใบไม้มาคลุมดิน อาจจะวางระบบน้ำหยด ซึ่งจะช่วยให้ใช้น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ และได้ประโยชน์สูงสุด

7. องค์ความรู้การจัดการเกษตรประณีต 1 ไร่ ความรู้ในการจัดการเกษตรประณีต 1 ไร่ ซึ่งนอกจากต้องการชุดความรู้ในการจัดการพื้นที่ การบำรุงดิน การเลี้ยงสัตว์ การไล่แมลง การปลูกพืชและการจัดการน้ำแล้วยังต้องการชุดความรู้ในการบริหารจัดการ ดังนี้

7.1 แผน การทำเกษตรประณีต 1 ไร่ เริ่มต้นจากการวางแผนว่าจะปลูกอะไร เลี้ยงอะไร ที่ไหน อย่างไร พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์มาจากที่ไหน จากนั้นดำเนินการบริหารเวลาให้ดำเนินการไปได้ตามแผน และเมื่อเกิดปัญหาอุปสรรคก็นำมาสรุปบทเรียนและปรับแผน

7.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอตามประเด็นความสนใจของสมาชิก ทำให้ได้เห็นตัวอย่างดีๆ ในการแก้ปัญหาของตนเอง เช่น การทำสปริงเกอร์ ของศูนย์พ่อค้าเคื่องที่ได้สปริงเกอร์คุณภาพดี ราคาถูก การปักชำแก้วมังกร ด้วยเทคนิคพิเศษที่ออกผลเร็ว และราคาไม่แพงของพ่อเชียง ไทยดี การติดตามสัมพันธ์กับต้นตอ กระทั่ง ทำให้สัมพันธ์ผลตก รัชชาติได้ไว้รับประทานของพ่อนิยม เป็นต้น ทำให้ปัญหาต่างๆ ของศูนย์ การเรียนรู้อื่นๆ ที่มีลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันได้รับการแก้ไขไปด้วย การสรุปบทเรียน ของศูนย์การเรียนรู้อื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จช่วยให้ได้การเรียนรู้การแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ต้องลองผิดลองถูก มีความรู้และปัญญาเพิ่มมากขึ้นในการจัดการกับปัญหา

7.3 การจดบันทึก การจดบันทึกด้วยปริมาณ โดยการทำบัญชีนำเข้ากิจกรรมต่างๆ ทำให้เห็นแรงที่ใช้ไป การลงทุนทั้งค่าน้ำ พันธุ์พืช เมล็ดพันธุ์ พันธุ์สัตว์ เครื่องจักรกล และอื่นๆ ได้ เห็นปริมาณผลผลิตทุกชนิด สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีการจดบันทึกและการถ่ายภาพทำให้ได้เห็นรายละเอียดความเปลี่ยนแปลงของแปลงเกษตรประณีต 1 ไร่ และ ใช้เป็นส่วนสำคัญในการสื่อสารในกลุ่มสมาชิกและผู้สนใจ

สิ่งที่ได้รับจากการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ ของคุณพ่อจันทร์ที่ ประทุมภา เล่าให้ฟังว่า สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดเลย คือ มีอาหารการกินพอเพียงตลอดปี สำหรับคนในครอบครัวที่มีสมาชิก 7 คน ยังมีเหลือแจกช่วยเหลือให้เพื่อน และยังมีเหลือขาย ทำให้มีเงิน มีรายรับเพิ่มขึ้น มีเงินออมเพิ่มขึ้น มีรายจ่ายลดลง คนในครอบครัวมีงานทำมากขึ้น ไม่ตกงาน หนี้อื่นๆ ไม่ต้องเสี่ยงกับการผลิต ที่ต้องใช้สารเคมี ซึ่งมีพิษต่อร่างกาย

วนเกษตร

โดย ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม

วนเกษตร หรือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนป่าตะวันออก มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหาและทดลองแนวทางในการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนต่างๆ เพื่อให้คนและชุมชนสามารถพึ่งตนเองอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนบนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจพอเพียง สังคมเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมที่สมดุล

จุดเริ่มต้นวนเกษตร

วนเกษตร เกิดขึ้นจากปัญหา โดยปัญหาที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่การเรียนรู้ในเรื่องของชีวิต ตอนที่ผู้ใหญ่วิบูลย์เดือดร้อนสุดๆ คือ ไม่มีกิน ไม่มีใช้ และประการที่สำคัญ คือ ไม่มีเงินซื้อทุกอย่างที่อยากกินหรือจำเป็นต้องกิน ทำให้ต้องหันกลับมาคิดว่า ทำอย่างไรจึงจะให้ชีวิตอยู่ต่อไปได้ ถ้าอย่างนั้นก็ต้องปลูกกิน การเริ่มปลูกอะไรกินเอง พอทำได้สักพัก ก็เริ่มมีกิน แม้ไม่มีเงินแต่มีกินมากขึ้นจากการที่เราปลูกมากขึ้น ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจขึ้นว่าเราไม่จำเป็นต้องกังวลเรื่องเงิน

จากนั้นก็เลยมาคิดว่า วันนี้เราทำงานหนักขนาดนี้ อายุเท่านี้ ทำไหวไหม และถ้าต้องทำต่อไปตลอดชีวิต อายุมากขึ้นจะไหวไหม นี่คือคำถามที่ตามมา เราจะรู้ว่าเมื่ออายุ 60,70,80 ปี และยังไม่ตายเราจะทำงานหนักได้แค่ไหน ถ้าทำไม่ไหวและไม่มีกิน เกิดลูกไม่เลี้ยงดู เกิดความเดือดร้อนแน่ เราจะทำอะไรต่อ นี่เป็นคำถามที่ต้องหันกลับมาทบทวน ถ้าลูกไม่เลี้ยง โดยไม่ใช่เพราะเขาอกตัญญู แต่เพราะพ่อแม่ยากจน อดอยาก พึ่งตัวเองไม่ได้ ลูกก็เลยยากจน และอดอยากตามด้วยจนไปด้วยกัน และพวกเขาก็ต้องมีครอบครัว มีลูกของเขาเอง ดังนั้น ภาระเฉพาะหน้าของเราจึงไม่ใช่อยู่ที่เรา นั่นคือ การถูกทอดทิ้งตอนแก่เราจะทำอย่างไร

เมื่อคิดถึงตรงจุดนี้เรารู้แล้วว่า วันนี้ควรทำอะไร เพื่อให้วันนี้มีกิน เพราะเรารู้ว่าวันนี้เราจะกินเท่าไร ทำงานหนักขนาดไหน และควรทำอะไรเพิ่มไปด้วย เพื่อวันหน้า เมื่อเราทำอะไรได้น้อยลง วันที่เราแก่ทำงานไม่ไหว เราจะอยู่ได้ พอคิดอย่างนี้ มันก็ไปคิดเกี่ยวโยงกับต้นไม้ทั้งหมด ตั้งแต่ไม้ผล ไม้พืชรู้อย่าง ที่มีใบมีดอกกิน ไม้ต้นโตที่มันโตขึ้นระยะหนึ่ง จะกลายเป็นไม้ขนาด

ใหญ่ที่เรียก ไม้ซุง ซึ่งเรารู้ว่าอีก 20 ปี จะโตแค่ไหน เมื่อถึงเวลานั้นเราจะขายได้สักกี่บาท เราคิดจากสิ่งที่ควรเป็น ถ้าตอนนั้นเรามีอายุ 70 ปี และทำไม้ไหว เราควรมีสักกี่ตัน ชีวิตจึงจะไม่เดือดร้อน

ถ้าเราปลูกต้นไม้ไว้ในครอบครองสัก 300 ต้น โดยประเมินจากต้นละหมื่นบาท เราก็มีเงินถึง 3 ล้านบาท วันนั้นถ้าเราเกิดความจำเป็น เงินจำนวนนี้เป็นหลักประกันได้ ถ้าลูกไม่เลี้ยง เราก็เลี้ยงตัวเอง ถ้ามีการสะสมตั้งแต่วันนี้ ซึ่งก็เห็นว่ามันจริง ทำไประยะหนึ่ง เริ่มเห็นสภาพป่ารกขึ้น มีต้นไม้หนาขึ้น มีความหลากหลายของพืชพันธุ์มากขึ้น เรารู้ประโยชน์ของมันเกือบทุกอย่าง ถ้าป่าไม่ป็นธรรมชาติอย่างที่เราเข้าใจ แต่เป็นป่าเกษตร สามารถเลี้ยงดูตัวเองได้ จึงเรียกว่าวนเกษตร และเป็นที่มาของชื่อ วนเกษตร จากปี 2526 เป็นต้นมา

นอกจากนี้ชาวบ้านประมาณ 60-70 หมู่บ้าน ในรอยต่อที่ติดต่อกัน 5 จังหวัด ได้แก่ ฉะเชิงเทรา สระแก้ว ชลบุรี จันทบุรี และระยอง รวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางการเรียนรู้ในวิถีของชุมชน เรียกว่า เวทีเครือข่ายรอบป่าตะวันออก ซึ่งมีกิจกรรมการเรียนรู้โดยกระทำอย่างต่อเนื่องในด้านการจัดการป่า ใน 2 มิติ คือ มิติการพัฒนาและมิติการอนุรักษ์ ให้เป็นกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนนำไปสู่รูปแบบการจัดการทรัพยากรเพื่อการพึ่งตนเอง และการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือต่อยอด เพื่อการจัดการทรัพยากรของตนเองและชุมชนได้อย่างยั่งยืน คือ ทำงานกับชุมชนในพื้นที่ต่างๆ เพื่อขยายกิจกรรมนี้ออกไปยังชุมชนต่างๆ

กระบวนการเรียนรู้ในวนเกษตร

ผู้ใหญ่วิบูลย์ ได้สรุปกระบวนการทางความคิดและองค์ความรู้ไว้ว่า ควรให้ความสำคัญกับ กระบวนการคิดมากกว่าองค์ความรู้ ซึ่งหมายความว่า คนเราทุกคนสำคัญที่วิธีคิด เมื่อคิดเป็น องค์ความรู้จะตามมาภายหลัง เพราะความรู้ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งที่แต่ละคน ซึ่งสรุปได้จากประสบการณ์ของตนเอง จึงควรให้ความสำคัญกับกระบวนการคิด เพราะการรู้จักคิดและคิดอย่างรอบคอบ จะเป็นตัวชักนำความรู้ทั้งหมด

จากนั้นผู้ใหญ่วิบูลย์ ได้เผยแพร่แนวคิดการทำวนเกษตร เป็นการจัดการพื้นที่ที่เหมาะสมตามสภาพของพื้นที่ โดยไม่ต้องพึ่งแรงงานผู้อื่น และการตลาด คือ เป็นการปลูกพืชที่มีความหลากหลายชนิด อาจจะมี 10 – 20 ชนิดหรือมากกว่านั้นในที่ดินที่มีการวางแผน ตั้งแต่เริ่มต้นว่าเราจะปลูกอะไรบ้าง เพื่อประโยชน์อะไร การที่มีพืช 10 - 20 ชนิด นอกจากจะเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตแล้ว ส่วนเกินเหล่านี้เราเอาไปแปรรูปในครัวเรือน เพื่อช่วยแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกร วนเกษตรยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและผู้สนใจ ได้เผยแพร่ความรู้ผ่านเวทีการประชุม สัมมนา การบรรยาย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จัดสร้างห้องหนังสือ สนับสนุนให้มีลานค้าริมทางชุมชน ส่งเสริมค้าขายเขาวน ซึ่งจะมีคนมาใช้เกือบทุกวันตลอดทั้งปี ทั้งกลุ่มนักวิชาการ องค์กรเอกชน ข้าราชการ และชาวบ้านในพื้นที่ วนเกษตรเปิดสำหรับทุกคน ทุกกลุ่มเข้ามาใช้ได้ ไม่มีเรื่องธุรกิจ คนไม่มีเงินก็มาใช้ได้ สิ่งที่เราใช้เป็นอุปกรณ์ คือ ดินไม้ คือ ทรัพยากรรอบๆ ตัว สิ่งที่มีอยู่ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อจะได้นำไปใช้แก้ปัญหของตนเองและชุมชน

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ใหญ่วิบูลย์ เจ็มเฉลิม ใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ใน 5 รูปแบบ คือ

ภาพผนวกที่ 1 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ใหญ่วิบูลย์ เจ็มเฉลิม

กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง เป็นบทสรุปจากประสบการณ์ชีวิต ใช้เป็นบทเรียนในการเริ่มต้นเรียนรู้ ทดลอง และนำชีวิตเข้าสู่วิถีของการพึ่งตนเองได้ในที่สุด เพื่อเสนอเป็นทางเลือกให้กับเกษตรกรที่กำลังประสบปัญหา

การเรียนรู้ จะต้องเกิดขึ้นตลอดชีวิต ไม่ใช่แค่ครั้งเดียว ไม่ใช่เพียงแค่การอบรมแล้วจบ การอบรม เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้...การเรียนรู้นี้จะทำให้เรากันพบพลัง เป็นฐานพลังที่เกิดขึ้นมาจากข้างใน ซึ่งทุกคนมี แต่ไม่เคยเอามาใช้

ผู้ใหญ่วิบูลย์ได้กำหนดไว้เป็นสูตร “3 5 3” ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน 5 เรื่อง และ 3 แผน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3 ขั้นตอน ของการเรียนรู้เป็นเรื่องของการเรียนรู้และทำความเข้าใจกับสิ่งที่มีอยู่ และเป็นอยู่ของชีวิตของเราและชุมชนของเรา คือ

- 1) การเรียนรู้ตัวเอง
- 2) การเรียนรู้ปัญหา
- 3) การเรียนรู้ทรัพยากร

5 เรื่องพื้นฐานชีวิตที่ทุกคนต้องเรียนรู้เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้อย่างดีไม่อดอยากและพึ่งตนเองได้ในปัจจุบัน ได้แก่

- 1) ข้าว
- 2) อาหาร
- 3) ยาสมุนไพร
- 4) ข้าวของเครื่องใช้
- 5) ดิน จุลินทรีย์ และปุ๋ยชีวภาพ

3 แผน ในกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจสู่การทำแผน ประกอบด้วย

1) แผนชีวิตและครอบครัว เป็น แผนพัฒนาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน มีฐานอยู่ที่ชีวิตและครอบครัว ซึ่งพึ่งตนเองได้ จัดการชีวิตกับครอบครัว ให้ทุกคนอยู่ดีมีสุข กินอิ่มนอนหลับ ไม่ทุกข์ ไม่ร้อน ได้อย่างไร

2) แผนชุมชน เพื่อความร่วมมือและการพึ่งพากันของชุมชน คือ แผนพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เน้นการสร้างความร่วมมือและความสามัคคี เพราะไม่ใช่ทุกครอบครัวที่จะเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้หมด ระบบของชุมชนต้องเอื้อประโยชน์ให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพากันของคนในชุมชน

3) แผนจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คือ แผนจัดการสิ่งแวดล้อมให้สมดุล มีความเชื่อมโยงกับสองแผนแรก อย่างแยกไม่ได้ ชีวิตจะเป็นสุข ชุมชนจะเข้มแข็งได้ สิ่งแวดล้อมจะต้องมีความสมดุลและยั่งยืน

วิธีการ/กระบวนการถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ให้ผู้สนใจ แตกต่างกันตามกลุ่มคนที่เข้ามาเรียนรู้

1. สำหรับกลุ่มผู้มาศึกษาดูงานทั่วไป นำเสนอด้วยตัวสวน หรือต้นไม้ พร้อมป้ายความรู้ของต้นไม้แต่ละต้น เขาวงกต เสนอแง่มุมสายพานชีวิต และการมองชีวิตตามความเป็นจริง แลกเปลี่ยนพูดคุยตามความสนใจ หรือข้อสงสัย

2. สำหรับเกษตรกรในเครือข่าย โดยกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชุมชน

2.1 กระตุ้นให้เกิดการคิดทบทวนชีวิต และสรุปบทเรียนจากข้อมูลชีวิตตัวเอง ปัญหาครอบครัว และทรัพยากร ของครอบครัวหรือชุมชน

2.2 กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากภายนอก หรือนำเสนอแนะข้อมูล และทางเลือกจากประสบการณ์ของวนเกษตร หรือประสบการณ์จากที่ต่างๆ เพื่อนำประกอบการตัดสินใจ หรือคิดได้

2.3 กระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจค้นหาแนวทาง หรือทิศทางของชีวิต ครอบครัว และชุมชน และมีรูปธรรมมารองรับและดำเนินการได้ทันที เช่น ทำรายจ่ายให้เป็นรายได้ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ทำเอง ใช้อย่างประหยัด ทั้งข้าว อาหาร ยา ของใช้ และนุ้ยชีวภาพ เป็นต้น การลดรายจ่าย คือ การเพิ่มรายได้

2.4 ประสานงาน/ติดตามความก้าวหน้า สรุปปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ตามโอกาส

กระบวนการสร้างเครือข่าย

เครือข่าย คือ เพื่อน หรือมิตร ผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมเรียนรู้ การสร้างเครือข่าย ก็คือการสร้างเพื่อนหรือมิตร จึงทำโดยค่อยๆ สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน โดยการสร้างโอกาสในการพบปะแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกัน ในประเด็นต่างๆ ที่จะแก้ปัญหาของชีวิตครอบครัว และชุมชน เพื่อให้ชีวิตครอบครัวและชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือสร้างสรรค์กิจกรรมบางอย่างที่เป็นรูปธรรมร่วมกัน เช่น กิจกรรมพบปะกันทุก 2 เดือน หรือกิจกรรมร้านผลิตภัณฑ์เครือข่ายป่าตะวันออก

สรุปได้ว่า วนเกษตร คือ

"วนเกษตร" เป็นการจัดการพื้นที่ให้เหมาะสมตามสภาพของพื้นที่ โดยไม่ต้องพึ่งแรงงานผู้อื่นและการตลาด

"วนเกษตร" เริ่มจาก "จิตสำนึก" ใหม่และทำอะไรให้ปลูกบน "กระบวนการทัศน์ใหม่" คือ ทำเพื่อ "พึ่งตนเอง" ไม่ใช่ทำเพื่อตลาด

"วนเกษตร" เชื่อว่า เราจะพึ่งตัวเองได้ พอมี ทำให้เราไม่กลัวจะถูกใครปฏิเสธ กล้าคิด กล้าตัดสินใจเรื่องต่างๆ ด้วยตัวเองมากยิ่งขึ้น กล้าเลือก ว่าชีวิตของตัวเองควรเป็นอย่างไร รู้ว่าอะไร ผิดอะไรถูกมากขึ้น"

"วนเกษตร" เป็นกิจกรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญมากในการปูพื้นฐานทางจิตใจ ทางด้าน คุณธรรมที่จะไปสู่ระบบธุรกิจ

"วนเกษตร" ไม่ใช่แค่การปลูกต้นไม้ แต่เป็นกระบวนการฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ ธรรมชาติ ให้พึ่งพาอาศัยกันและมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง

"วนเกษตร" มีกินเป็นพื้นฐาน มีสวัสดิการยามแก่ชรา มีความหลากหลายคล้ายป่า ธรรมชาติ สามารถก่อเกิดวิสาหกิจชุมชน"

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์

นายทองเหมาะ แจ่มแจ้ง

นายทองเหมาะ แจ่มแจ้ง ชาวบ้าน ต.วังหว่า อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี หรือที่ชาวบ้านแถวนั้นเรียกสั้น ๆ ว่า “ลุงทองเหมาะ” เกษตรกรต้นแบบ ที่ประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรมการเกษตรโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับการยอมรับจากบุคคลในชุมชน และสังคม เป็นนักปฏิบัติที่แท้จริง มีแผนการทำงานและลงมือปฏิบัติตามแผนเป็นขั้นตอน มีกระบวนการในการคิดวิเคราะห์ปัญหาในการผลิตของตนเอง และของชุมชนได้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งสามารถสรุปเป็นบทเรียนเพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงงานทั้งของตนเอง และของชุมชน สามารถเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ โดยการอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย รวมทั้งสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเห็นปัญหา และแก้ปัญหาาร่วมกัน

เล่าถึงประสบการณ์เมื่อครั้งก่อนที่จะมาเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ก่อนเคยทำอาชีพมาหลายอย่างส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่เป็นอาชีพทางการเกษตรแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นอาชีพชาวไร่ อ้อย ชาวไร่มัน ลำปะหูลัง เลี้ยงปลา และชาวนา เป็นเรื่องของเกษตรเชิงเดี่ยว ปลูกอย่างเดียวชนิดเดียว และส่วนใหญ่เน้นในเรื่องของการใช้สารเคมี ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ที่คิดเพียงอย่างเดียวว่า จะช่วยเร่งให้มีผลผลิตเร็ว และได้ผลดีคุ้มกับการลงทุน แต่สิ่งที่ได้รับไม่คุ้มกับการ ยังทำยิ่งจน เพราะคนที่เขากำหนดราคาทั้งปุ๋ยเคมี และสารเคมีต่าง ๆ โดยเฉพาะยาปราบศัตรูพืช คือ พ่อค้า ไม่ใช่เกษตรกรและผลผลิตที่สามารถผลิตได้ เกษตรกรก็ยังไม่สามารถกำหนดราคาได้อีก

ขณะที่พึ่งพาสารเคมีในการผลิตสินค้าเกษตร นอกจากทำลายผืนดิน ยังทำลายตัวเองไปด้วย เพราะร่างกายที่เคยแข็งแรงดูอ่อนล้าลงอย่างเห็นได้ชัด สุขภาพที่เคยดี กลับไม่มีแรง เพราะสารเคมีที่ใช้ทุกวันสะสมในร่างกายอย่างไม่รู้ตัว และเมื่อเริ่มไม่ค่อยสบายจากปัญหาสุขภาพที่เกิดจากสารเคมีที่ใช้ตกค้างในร่างกาย จึงคิดทบทวนตัวเอง และเกิดความคิดขึ้นมาว่า หากต้องพึ่งพาสารเคมีในการผลิตสินค้าเกษตร ต้องลำบากเป็นแน่เพราะ ยิ่งทำยิ่งจน ต้นทุนสูง ไม่ใช่เฉพาะสินค้าเกษตรที่ผลิตออกมา แต่มันหมายถึงต้นทุนชีวิตของลุงด้วย จากนั้นจึงได้คิดที่จะไม่ใช้สารเคมี โดยได้ยึดแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทานแนวคิดด้านการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

คุณลุงทองเหมาะจึงหันหลังให้กับสารเคมี หันมาทำนาข้าวอินทรีย์ โดยใช้จุลินทรีย์และสารชีวภาพทดแทน ถัดกันหาวิธีการทำนาให้ได้ผลผลิตมากขึ้น รวมทั้งพยายามที่จะถดถอยปรับเปลี่ยนเครื่องจักรและเครื่องมือการเกษตรให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ และในช่วง 1 ปีผ่านไป ก็เห็นว่าแนวทางที่ทำมาถูกทาง เพราะข้าวที่ปลูกได้ผลดีกว่าที่คาดไว้ ขณะเดียวกันสุขภาพที่เคยมีปัญหา กลับมาแข็งแรงดังเดิม

แนวทางในการจัดการรายได้ ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ทฤษฎีใหม่ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สอนให้เกษตรกรเข้าใจถึงการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งแนวทางให้เกษตรกรเข้าใจการจัดการอย่างเป็นระบบ ขั้นตอนของการลดความเสี่ยงแต่ละขั้นตอน และเมื่อทำแล้วก็สามารถที่จะรวมกลุ่มกันได้ และเข้าสู่ความพร้อมที่เรียกว่า เกษตรก้าวหน้าที่มีความพร้อมด้านการเงิน องค์กรความรู้ เทคโนโลยี องค์กรความรู้ที่จะเชื่อมโยงด้านการตลาด

ประสบการณ์ของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

1 ไร่แก้งจัน คือ ทรัพย์ปัญญาที่มีความหาศาล ลุงทองเหมาะแบ่งพื้นที่ประมาณ 100 ตารางวา ไว้ปลูกข้าว ลุงทองเหมาะบอกว่าใช้ จุลินทรีย์ชีวภาพปรับปรุงดินก่อน จากนั้นจึงหว่านและดำเหมือนปกติ ไม่มีการให้ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงเลย เห็นพื้นที่เล็ก ๆ แค่นี้เออะ เก็บเกี่ยวข้าวได้ 300-400 กิโลกรัม พอกินกันทั้งบ้าน ถัดออกไปอีกนิดเป็นแปลงผักสวนครัว มีสารพัดชนิด มีพริก มะเขือ บวบ ผักบุ้ง กระเพรา โหระพา กระเทียม กุยช่าย ผักกาด ต้นแค มะเขือเทศ ในร่องพริกยังปลูกผักชี ปลูกต้นหอม ลุงทองเหมาะว่า ถ้าดินดี น้ำดี แมลงก็ลดลงไปแล้วร้อยละ 70 แถมผลดกงาม ถัดจากแปลงผักสวนครัวเป็นแหล่งโปรตีนชั้นดี มีทั้งบ่อปลา ปลูกบวบ และยังมีโรงเรือนเพาะเห็ดเล็ก ๆ อีก ปลาตัวโตแน่นบ่อ ไม่ต้องซื้อต้องหา

นอกจากนี้ ลุงทองเหมาะทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพได้เอง โดยใช้แรงงานหมาป่า ที่เรียกว่า ปฏิบัติการหมูลูม คือ ใช้มูลของหมูผสมกับจุลินทรีย์ชีวภาพ ทิ้งไว้ 1 เดือน ก็จะได้ปุ๋ยคุณภาพดีมาใส่नाใส่ไร่ แบบไม่เหนียวแรงสัณนิค ถัดจากหมูลูม เป็นเตาเผาถ่านเก็บน้ำส้มควันไม้ น้ำส้มควันไม้ หรือ Wood Vinegar เป็นของเหลวสีน้ำตาลใสมีรสเปรี้ยว เกิดจากการควบแน่นของควันไฟ

ที่เกิดขึ้นในขณะที่ฝนกำลังจะเปลี่ยนเป็นถ่านในเตาเผา ที่อุณหภูมิระหว่าง 300-400 องศาเซลเซียส น้ำส้มควันไม้มีประโยชน์ใช้เป็นสารไล่แมลงได้ผลดีมาก เป็นต้น

เมื่อชาวบ้านละแวกนั้นเห็นก็เข้ามาถามว่าทำอะไร ลุงทองเหมาะได้แนะนำให้เขารู้ และเขาก็นำไปปฏิบัติ จากนั้นได้มีการเล่าต่อ ๆ กัน จึงมีคนเข้ามาขอเรียนรู้มากขึ้น และได้แนะนำไปมีคนมาขอเรียนรู้กันมากมาย ทางรอดของเกษตรกร คือ เราต้องทำอะไรให้ต้นทุนเราน้อยที่สุด โดยเราต้องไม่ใช่สารเคมีและต้องพึ่งพาตนเองให้ได้ก่อน เมื่อเราลดต้นทุนของเราได้ ถึงแม้ราคาสินค้ามันจะถูกเราก็กินได้ อยู่ได้ แต่หากราคามันสูงเราก็กินได้เงินมากขึ้น อย่าไปคิดมาก เพราะเราไม่ใช่ผู้กำหนดราคา เมื่อเรากำหนดราคาไม่ได้ เราต้องลดต้นทุนให้เราอยู่ได้ เศรษฐกิจพอเพียง คือ สิ่งที่ผมยึดถือและปฏิบัติตามตลอด ทำทุกอย่างที่ลดต้นทุน

ความคิดริเริ่มการประกอบอาชีพและความพยายามฝ่าฟันอุปสรรคในการสร้างผลงาน

1. จากเดิมทำนาโดยใช้สารเคมีเต็มรูปแบบจนสุขภาพอ่อนแอ จึงหันมาทำนาข้าวอินทรีย์โดยใช้จุลินทรีย์และสารชีวภาพทดแทน
2. คิดค้นวิธีการทำนาเพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น ลดต้นทุนการผลิตเป็นการเพิ่มผลกำไร เช่น การปลูกข้าวหอมมะลิ ครั้งที่ 2 ดัดแปลงเครื่องมืออุปกรณ์การเกษตร ฯลฯ
3. มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในนาได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ใช้เครื่องหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าว
4. เป็นตัวอย่างให้กับเกษตรกรรอบข้างในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการผลิตและการจัดการโดยเน้นผลิตเอง ใช้เอง เหลือขายตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
5. การแก้ปัญหาของเกษตรกรด้านพื้นที่ ด้านวิชาการเกษตร ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้จุลินทรีย์ชีวภาพมาปรับปรุงดินที่มีสภาพเป็นกรด จัดให้เหมาะสมกับการทำนา การคิดและทำผลิตภัณฑ์การเกษตรตามหลักวิชาการและเป็นวิทยากรเผยแพร่ให้เกษตรกรอื่น ๆ เรียนรู้และทำเองใช้เองได้เป็นการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ, สังคม, การเมือง และแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมให้ปราศจากมลพิษ

แนวคิดในการทำงาน

ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน และเสียสละ จะช่วยครอบครัว ช่วยสังคมและช่วยประเทศชาติได้

องค์ความรู้ น้ำหมักจุลินทรีย์

จุดเริ่มต้นของกระบวนการทำ น้ำหมักชีวภาพ น้ำหมักที่คนทำเกษตรอินทรีย์นำมาใช้ทดแทนยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมี กลุ่มจุลินทรีย์ในธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพและให้ประโยชน์ทางเกษตรกรรม การเพิ่ม EM ลงในดินเท่ากับเพิ่มจุลินทรีย์ให้มีจำนวนมาก ซึ่งจุลินทรีย์เหล่านี้จะช่วยปรับปรุงโครงสร้างของดินให้กลับมามีพลังขึ้นอีก หลังจากถูกทำลายด้วยสารเคมีจนดินตายไป EM จะช่วยย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในดินให้เป็นปุ๋ย ช่วยเร่งการเจริญเติบโตของพืช และสามารถนำมาทำน้ำหมักชีวภาพ โดยหมักกับกากน้ำตาล เศษผัก สมุนไพรเป็นปุ๋ยหรือสารป้องกันศัตรูพืชทดแทนการใช้สารเคมีก็ได้ ทั้งยังช่วยบำบัดน้ำเสียในบ่อกัก- บ่อปลาและช่วยให้ปศุสัตว์มีสุขภาพดีอีกด้วย จุลินทรีย์ในกากน้ำตาลจะช่วยเร่งปฏิกิริยาให้เศษผักย่อยสลายเร็วขึ้น เกษตรกรที่ต้องการลด ละ เลิกการใช้สารเคมี ควรจะมีจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์ทางการเกษตรเป็นของตนเอง รู้วิธีเพาะขยายจุลินทรีย์ในกากน้ำตาล เพื่อนำมาใช้เป็นปุ๋ยหรือหมักกับพืชสมุนไพร ใช้เป็นสารขับไล่แมลงศัตรูพืชได้โดยไม่ต้องเสียเงินซื้อ เป็นการพึ่งตนเองอย่างแท้จริง

ลุงไม่เคยหวงวิชาเอาความรู้ไปได้เต็มที่ เพื่อให้เกษตรกรไทยมีพื้นที่ทำเกษตรอินทรีย์มากยิ่งขึ้น บางทีสอนแล้วไม่เข้าใจ ลุงก็จะทำให้อู้อาไปสอนคนอื่น ๆ เราจะได้มีข้าวที่ไม่มีสารพิษร่างกายจะได้แข็งแรง สามารถหาเลี้ยงตัวเองได้ในรูปแบบไร่นาพอเพียง ที่บ้านลุงมีนาเพียง 1 ไร่ ปลูกข้าว ปลูกผัก เลี้ยงหมูเลี้ยงปลา ปลูกไม้ไผ่ เพาะเห็ด ได้มากมาย ใช้พื้นที่เล็ก ๆ หาเลี้ยงครอบครัวมาตลอด ไม่เคยไปเดือดร้อนใคร สบายใจดี

ศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน (ศูนย์ศรีวัง)

นายยวง เขียวนิล

เกษตรกรดีเด่นแห่งบ้านคลองลากค้อน ตำบลราษฎร์นิยม อำเภอยะนิง จังหวัดนันทบุรี ครอบครัวยึดมั่นระดับจังหวัดนันทบุรี กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ รางวัลรองชนะเลิศระดับประเทศ การประกวดผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง(ด้านเกษตร) ปัจจุบันเป็นอาจารย์และวิทยากร เผยแพร่ให้ความรู้ด้านบัญชี ด้านการเกษตรแก่หน่วยงาน โรงเรียน และผู้ที่สนใจทั่วไป เป็นผู้หนึ่งที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ซึ่งเป็นตัวอย่างความสำเร็จของบุคคลที่ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตจนประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม แนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท และคำนึงถึงความพอประมาณ คือ ให้อะไรด้วยความพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

จุดเริ่มต้น

นายยวง ผลจากการเริ่มหาทางแก้ปัญหาส่วนตัว โดยเลิกดื่มสุรา และหันมาเริ่มต้นชีวิตใหม่ ไม่ทำตามกระแสทุนคือ ต้องใช้ "เงินกู" ไม่ใช่ "เงินกู้" โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เริ่มจากวางแผน เขียนผัง ลำดับขั้นตอนแต่ละจุดจะทำอะไรก่อนหลัง โดยใช้เงินลงทุน 6,000 บาท จ้างรถตัดดินขึ้นเป็นคันดินกว้าง 1 เมตร ร่องสวนลึก 3 เมตร กลางสวน มีบ่อขนาด 3 ไร่ ปล่อยปลาลงไป มีทั้งปลานิล ปลาหมอ ปลาช่อน ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาน้ำจืด ปลาสร้อย ปลาช่อน ปลาตะเพียน ปลาบึก ปลาสร้อย ปลาดุก ส่วนที่ดินอีก 18 ไร่ ใช้ทำนา แปลงผัก ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ส้มโอ มะม่วง กระท้อน มะพร้าว มะกรูด มะนาว"

"ลุงยวง" กล่าวว่า ดินไม้ในสวนจะมีชื่อทุกต้น โดยเอาชื่อญาติมาตั้ง เวลาเดินอยู่ในสวน จึงทำให้รู้สึกเหมือนมีพี่น้องอยู่ใกล้ๆ ทำให้สบายใจ เช่น เกล็ดต้นปาล์ม มะขามเกล็ดขาว มะเหมี่ยว กล้วย ลิ้นจี่ฟิโอง พยงค์ลำไย มะไฟป่าเขาว์ ขนุนคุณยวง มะม่วงบุญยัง ฟรั่งสมโกษา"

กระบวนการทำการเกษตรของนายยวงจะพึ่งพาธรรมชาติ ทั้งนาและสวนจะไม่ใช้สารเคมีใดๆ ผลผลิตเองจากการหมักวัตถุดิบในสวน เช่น เปลือกมะพร้าว หญา กิ่งไม้ ที่อื่นอาจใช้ปุ๋ยเป็นต้น แต่นายยวงใช้เป็น "คูลัม" ตามแบบที่คิดขึ้นเอง จึงทำให้ผลผลิตจากไร่นาสวนผสมของ

นายขวงปลอดสารพิษทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นข้าว ปลา ผัก และผลไม้ สามารถบริโภคได้แบบไร้กังวล
ว่าจะมีสารพิษตกค้าง จึงรับรองได้ว่าผลผลิตจากสวนแห่งนี้ปลอดสารพิษทุกอย่าง

“ผมว่าถ้าประเทศนี้ทำอย่างผมสัก 20% ผมเชื่อว่า ความมั่นคง มีความมั่นคงที่ยิ่งใหญ่มาก
ถ้าดำเนินตามแนวพระองค์ท่าน”

“พวกเราชาวไทยต้องน้อมรับพระราชดำริสละฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และนำไปปฏิบัติ สาขาอาชีพใดก็น้อมรับไปปฏิบัติได้ เพราะไม่ได้กำหนดตายตัว
ว่า ต้องเป็นเกษตรกรเท่านั้น”

นายขวง เริ่มให้ความสนใจในการนำบัญชีไปใช้ในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต
โดยสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์นนทบุรี ได้จัดอบรมและให้ความรู้เรื่องการจัดทำบัญชีรับ-จ่าย
ภายใต้โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ นายขวงเข้ารับการอบรมเรื่อง การจัดทำ
บัญชีรับ-จ่าย และบัญชีต้นทุนประกอบอาชีพ เพราะเป็นคนที่ยึดบัญชีมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ต้องการ
ทราบวิธีและหลักของการจดบัญชีที่ถูกต้อง มีความเป็นระบบแบบแผนมากขึ้น ทำให้มองเห็นความ
สำคัญและประโยชน์ของการจดบัญชีที่สามารถรู้ถึงกำไร-ขาดทุนที่เกิดจากการทำสวนทำนา และ
ช่วยในการควบคุมค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การจดบัญชีทำให้สามารถย้อนกลับไปดูในสมุดบัญชีแล้ว
มาวิเคราะห์ดูว่า ที่ผ่านมามีรายจ่ายใดที่ไม่จำเป็น และควรจะต้องลด ละ เลิก อีกทั้งสามารถใช้เป็น
ข้อมูลยืนยันให้กับหน่วยงานต่างๆ ที่อยากรู้วิธีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงของตนเองว่า มีหลักฐาน
อะไรบ้างที่สำคัญการจดบัญชีเปรียบเสมือนเครื่องมือช่วยเตือนตนเองให้รู้จักใช้จ่ายอย่างระมัดระวัง
เพื่อให้เพียงพอกับรายได้ที่เข้ามา แต่ถ้าเหลือจากการใช้จ่ายที่จำเป็นก็เป็นเงินออม

องค์ความรู้

การเลี้ยงกบคอนโด

การเลี้ยงกบคอนโด โดยใช้ยางรถยนต์เก่ามาเป็นที่ยังกบเป็นการนำของไม่ใช้แล้วมาใช้
ให้เกิดประโยชน์ สามารถใช้ได้กับทุกพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นบนพื้นดิน หรือบนพื้นปูน สะดวกในการ
เปลี่ยนถ่ายน้ำและการเคลื่อนย้าย โดยมีความคิดว่าควรลงทุนในเรื่องพื้นที่การเลี้ยงให้น้อยที่สุด
ทุนที่ลงไปจึงควรเป็นราคาค่าตัวลูกกบและค่าอาหาร ประกอบกับเห็นยางรถยนต์เก่าที่ตากแดดตาก

ฝนไม่ได้ใช้ประโยชน์อยู่ เมื่อฝนตกมันจะมีน้ำขังในแก้มยาง จึงเกิดความคิดนำยางรถยนต์เก่ามาวางซ้อนกันๆ กันใส่ น้ำลงไปน้ำจะขังอยู่ในเฉพาะแก้มยาง นำลูกกบมาปล่อยลงไป ด้านบนปิดด้วยตาข่ายลวดหรือมุ้งพลาสติกทับด้วยยางรถยนต์อีกชั้นหนึ่ง เพื่อป้องกันกบกระโดดออก เมื่อจะให้อาหารก็เปิดออกเล็กน้อยพอที่มีมือลอดเข้าไปได้ อาหารจะลงไปกองอยู่ที่พื้น เมื่อกบโตขึ้นอายุประมาณ 4 เดือนสามารถจับขายได้ การที่กบเลือกที่จะอยู่ตามยางรถยนต์ชั้นต่าง ๆ ที่มีน้ำขังอยู่นั้น จึงเรียกว่า กบคอนโด เป็นการสร้างอาชีพที่สร้างรายได้เสริมหรือรายได้หลักให้เกษตรกรได้เป็นอย่างดี

การทำนาข้าวอินทรีย์โดยการใช้ปุ๋ยน้ำโปรตีนนาข้าว

การทำนาข้าวอินทรีย์โดยการใช้ปุ๋ยน้ำโปรตีนนาข้าว โดยใช้ น้ำหมักที่ทำได้ในท้องถิ่นมาบำรุงข้าว ในนาตัวเอง วิธีการนั้นไม่ได้มีอะไรที่ยากแต่ใช้เทคนิคการหมักดู หมักทดลองเท่านั้นเอง ลูกขวงจะเรียกน้ำหมักนี้ว่า “ปุ๋ยน้ำโปรตีนนาข้าว ด้วย สูตรน้ำหมักเพิ่มธาตุอาหารให้แก่ข้าว ซึ่งมีวิธีส่วนผสม หอยเชอรี่ เนื้อสัตว์ (ปลา, หัวปลา) และใบตำลึง วิธีการทำให้น้ำหอยเชอรี่ เนื้อสัตว์ (ปลา, หัวปลา) หมักกับใบตำลึง ในอัตรา 1:1 หมักทิ้งไว้ประมาณ 20-25 วันสังเกตว่า ถ้าหน้าน้ำหมักมีคราบมันหรือมีน้ำมันขึ้นมาแสดงว่าใช้ได้แล้ว การนำไปใช้ฉีดในนาข้าวหลังจากที่หว่านข้าวไปแล้ว 20 วัน ถิ่นน้ำหมักหรือปุ๋ยน้ำโปรตีนข้าวไปผสมกับน้ำในอัตราส่วน 1:500 ส่วน คือ น้ำหมัก 1 ส่วน และน้ำ 500 ส่วน แล้วนำไปฉีดพ่นในนาข้าว “ปุ๋ยน้ำโปรตีนนาข้าว” หรือน้ำหมักเพิ่มธาตุอาหารใช้แก่ข้าว นั้นถ้าเป็นการหมักขึ้นมาเองบอกได้เลยว่าจะมีธาตุอาหารน้อยกว่าปุ๋ยเคมี ดังนั้นถ้าใช้ “ปุ๋ยน้ำโปรตีนนาข้าว” จะต้องฉีดเป็นประจำทุก ๆ อาทิตย์หลังจากการหว่านข้าวไปแล้ว 20 วันเป็นการเพิ่มธาตุอาหารและโปรตีนให้กับต้นข้าวได้อย่างดียิ่งขึ้น

การทำปุ๋ยจากเศษใบไม้

วิธีธรรมชาติมากที่สุด โดยการทำแปรสภาพเศษใบไม้ต่างๆ ให้เป็นปุ๋ยหมัก เป็นดินผสมสำหรับปลูกต้นไม้โดยไม่ใช้สารเคมีใด ๆ ทั้งสิ้น โดยกวาดใบมะม่วงที่ร่วงลงพื้นมารวมกันไว้ปล่อยให้จุลินทรีย์ ทำหน้าที่ย่อยสลายใบไม้ที่กองทับกันไว้เปื่อยลงไปเอง เพียงแต่หมั่นกลับให้ส่วนที่อยู่ด้านล่างพลิกกลับขึ้นมาอยู่ด้านบนบ้างเท่านั้น หลังการย่อยสลายของจุลินทรีย์ตามธรรมชาติจะได้เศษใบไม้ที่ร่วนจนเกือบเป็นผงใช้เป็นส่วนผสมในการเพาะปลูกต้นไม้ได้ หรือบรรจุลงขายเป็นปุ๋ยธรรมชาติได้

นายขวง เจียวนิล ได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ สรุปได้ดังนี้

ในการประกอบอาชีพ จะใช้การพึ่งพาตนเองด้านแรงงาน โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 7 ส่วน โดยประมาณแล้วเข้าปฏิบัติงานในพื้นที่แต่ละส่วนอย่างมีระบบตามวันของสัปดาห์ มีการศึกษาด้านการลงทุน โดยไม่ลงทุนปลูกตามกระแสของสังคม รายได้เกิดจากการปลูกพืชที่หลากหลายชนิด ให้มีผลผลิตทุกฤดูกาล ทำให้ขายผลผลิตได้ทั้งปีและมีรายได้ต่อเนื่อง ในการบริหารรายจ่ายและการออม จะเลือกซื้อเฉพาะสินค้าที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีพที่ไม่สามารถผลิตได้เอง โดยไม่ฟุ่มเฟือยอย่างเหมาะสม

ความพอประมาณ

1. การลงทุนในการประกอบอาชีพใช้หลักพึ่งตนเอง ทั้งแรงงานและทุน
2. การหารายได้โดยการไม่เร่งผลผลิต แต่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตเองจากวัสดุเหลือใช้
3. การนำวัสดุเหลือมาใช้ในการสร้างรายได้และลดรายจ่ายในครอบครัว โดยการปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ การเพาะเห็ดฟาง การเลี้ยงกบในยางรถยนต์ เพื่อประกอบอาหาร ซื้อเฉพาะส่วนที่จำเป็นจึงประหยัดรายจ่ายและมีเงินเหลือสำหรับการออม

ความมีเหตุผล

1. บริหารงานโดยการพึ่งตนเอง โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนและวางแผนการเข้าดูแล/ทำงานตามส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ
2. การปลูกพืชจะไม่ลงทุนปลูกตามกระแสสังคม
3. ปลูกพืชหลากหลายชนิดที่ให้ผลผลิตทุกฤดูกาล สามารถขายผลผลิตได้ทั้งปี ทำให้มีรายได้ต่อเนื่อง

4. การออมและจัดทำบัญชีครัวเรือน ทำให้ควบคุมรายจ่ายที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตได้ ไม่ฟุ่มเฟือย

ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

1. การทำเกษตรผสมผสานโดยปลูกพืชหลายชนิด ทำให้มีผลผลิตทุกฤดูกาล
2. การแบ่งรายได้เป็นสัดส่วนเพื่อการบริโภค การออม และการลงทุน

ความรู้

1. เป็นวิทยากรบรรยาย หมอคนอาสา ประมงอาสา ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เป็นสถานที่ฝึกงานของนักศึกษา
3. แหล่งเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ความมีคุณธรรม

1. เดินสายกลางโดยใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทา
2. ยึดหลักพุทธสุภาษิตที่ว่า ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย เพราะเคยติดสุรา จนเป็นพิษสุราเรื้อรัง
3. ใช้หลักธรรมแห่งความสำเร็จ คือ อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา
4. ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การเดินสายกลาง ไม่ประมาท ไม่ตกเป็นทาสกระแสสังคมระบบทุนนิยม ชอบที่จะทำ ทำความด้วยความขยัน สุขสันต์เพราะใส่ใจ ไตร่ตรอง และถนอมกรองผลงาน ประหยัด พึ่งตนเอง และอยู่อย่างมีส่วนร่วม

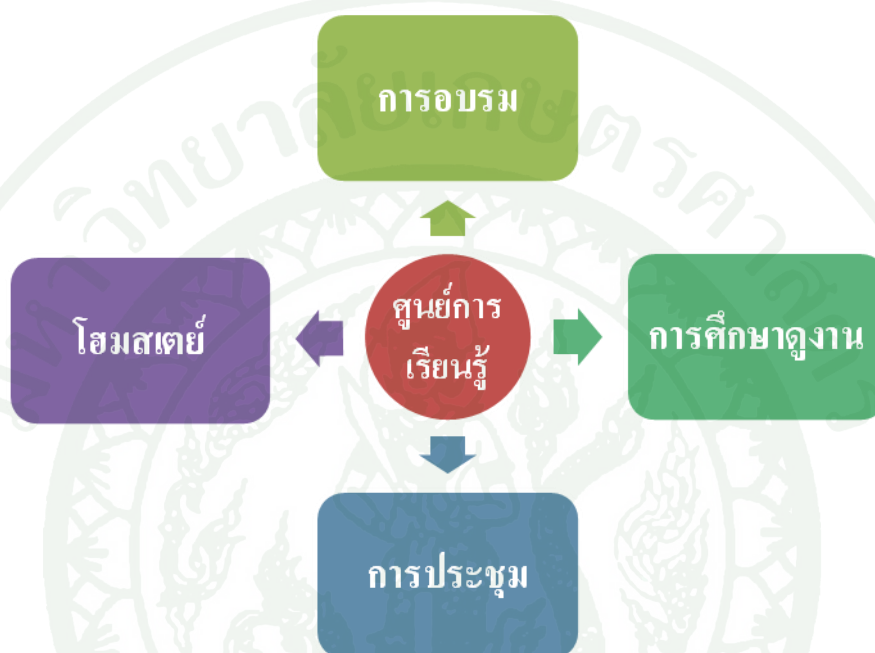
ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม
ตำบลหนองทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
โดย นายสงวน มงคลศรีพันธุ์

นายสงวน มงคลศรีพันธุ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม ตำบลหนองทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ เป็นโรงเรียนชีวิตถ่ายทอดองค์ความรู้ทักษะอาชีพ และปรัชญาการดำเนินชีวิตให้แก่ชาวบ้านในชุมชนและต่างพื้นที่ที่มาศึกษาเรียนรู้ ด้วยมุ่งหวังนำความสุขกลับคืนสู่ชุมชนและดึงคนกลับบ้าน การทำเกษตรผสมผสาน เน้นการพึ่งพาตนเอง โดยนำความรู้ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงมาดำเนินการ อาศัยศูนย์การเรียนรู้ ที่มีอยู่เป็นสถานที่ศึกษา และปฏิบัติก่อนที่จะลงมือทำในพื้นที่ตัวเอง ศูนย์การเรียนรู้เป็น ตัวแก้ปัญหา โดยการติดตามให้ความรู้และภูมิคุ้มกันอย่างต่อเนื่อง โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นคณะทำงานฝ่ายต่างๆ

จุดเริ่มต้น

การดำเนินชีวิตที่ผ่านมา นายสงวนเคยคิดอยากจะรวบึงมุ่งหน้าสู่บริษัทเอกชน ไปเป็น “มนุษย์เงินเดือน” ตอนนั้นได้รับเงินเดือนประมาณ 28,000 บาท มีความเห็นว่า “ถูกตีกรอบจนเกินไป จึงทำให้ชีวิตตีกรอบไปด้วย” เหตุผล คือ เงินเดือนและเงินในบัญชีไม่เหลือสักบาทในแต่ละเดือน นายสงวนจึงคิดถึงคำสอนของพ่อหลวง ด้วยคำสอนที่ให้ไว้ว่า “ให้คิดถึงเรื่องกินก่อนเรื่องเงิน” และทำให้ตัดสินใจเริ่มต้นการทำมาหากินแบบเกษตรกร บนพื้นที่ 8 ไร่ ได้ดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งที่ทำให้หันมาปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเน้นการพึ่งตนเอง เลือกกินก่อนมีเงิน โดยการประกอบอาชีพยึดความจริง มีความรู้ในการประกอบอาชีพโดยการเกษตรแบบครบวงจร ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้ธรรมชาติเกื้อกูลกันเองที่สำคัญที่สุด ทุกกระบวนการของการทำการเกษตรที่ครบวงจรสามารถกำหนดราคาเองได้ หลังจากนำเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ นายสงวนมีรายได้เดือนแรกจากการทำเกษตรเพียง 900 บาท ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้เมื่อยังทำงานในโรงงานก็ทำให้ปราชญ์สงวนรู้สึกใจหาย แต่เมื่อพบว่าเงินในบัญชีครัวเรือนยังมีเหลือ 300 บาท และด้วยความที่เชื่อมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพ่อ หลวง ทำให้นายสงวนได้เชื่อมั่นและเดินตามรอยเท้าพ่อมาโดยตลอด ส่งผลให้ครอบครัวมีความอบอุ่น เป็นครอบครัวจริงๆ “ไม่ใช่ครัวครอบ” เหมือนดังที่ผ่านมาซึ่งได้ดำเนินชีวิตแบบมนุษย์เงินเดือน

กิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม เพื่อสาธิตและถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ให้กับผู้ที่มาศึกษาดูงาน และผู้เข้ารับการอบรมตามหลักสูตร ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นไปโดยการพึ่งพาตนเอง เอื้อเฟื้อ และช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ได้แก่

ภาพผนวกที่ 2 กิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม

1. การอบรม

ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม มีการอบรมหลายลักษณะแต่ส่วนมากผู้เข้ามาอบรมจะมาในหลักสูตร 3- 5 วัน ซึ่งทางศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม จะเป็นผู้กำหนดหลักสูตรในการอบรม ซึ่งเป็นสาระความรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ โดยจะให้วิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญเป็นผู้สอนด้วย ทางศูนย์จะเปิดรับอบรมโดยไม่ต้องเสียงบประมาณใดๆ ในช่วงของเดือนพฤษภาคมของทุกปี

2. การศึกษาดูงาน

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลมเปิดรับองค์กร หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงบุคคลทั่วไปที่ต้องการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาศึกษาดูงานและทำกิจกรรมภายในศูนย์ โดยขั้นตอนการเข้ามาดูงานไม่ยาก เพียงติดต่อหรือทำหนังสือมายังศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม เพื่อทางศูนย์จะได้ดำเนินการบอกกล่าวแก่คณะวิทยากรภายในศูนย์ และเตรียมการต่างๆ เพื่อให้เกิดความพร้อม โดยผู้ที่เข้ามาดูงานจะได้รับฟังการบรรยายจากประธานศูนย์ เพื่อปรับทัศนคติในการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และพูดคุยเรื่องสถานการณ์ในปัจจุบัน หลังจากนั้นก็มีวิทยากรประจำฐานจะพาไปเดินชมและบรรยายฐาน โดยหากมีข้อสงสัยสามารถที่จะสอบถามและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันได้

3. การประชุมของกลุ่มต่างๆ

เป็นกิจกรรมประชาชนในหมู่บ้านใช้สถานที่ของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม เพื่อมาร่วมประชุมกลุ่มต่างๆ เช่น ประชุมกองทุนหมู่บ้าน ประชุมประปาหมู่บ้าน เป็นต้น

4. โฮมสเตย์

เป็นกิจกรรมที่สืบเนื่องจากการมาอบรมและศึกษาดูงาน ซึ่งทางศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม จะมีโฮมสเตย์บริการให้แก่ผู้ที่มาอบรมและบุคคลทั่วไป ที่มาศึกษาดูงาน ต้องการที่จะพักเพื่อทำกิจกรรมต่อในวันต่อไป โดยจะต้องไปพักที่บ้านของวิทยากร หรือชาวบ้านที่ตกลงบริการเป็นโฮมสเตย์ ผู้ที่มาพักจะต้องใช้ชีวิตเช่นเดียวกับผู้เป็นเจ้าของบ้าน และปฏิบัติตามกฎของโฮมสเตย์ กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่เสริมรายได้ให้แก่สมาชิกในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม ซึ่งไม่ได้เป็นกิจกรรมหลักแต่เป็นบริการเสริม เพื่อให้ผู้มาเยี่ยมชมเกิดความสะดวกสบาย

ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม ตำบลหนองทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
แห่งนี้เปิดอบรมจัดถ่ายทอดเทคโนโลยีให้ผู้สนใจทั่วไป จำนวน 25 เรื่อง หรือ 25 จุด

1. การเลี้ยงวัวกระบวจรโดยไม่กินหญ้า
2. การเลี้ยงแพะกระบวจรโดยไม่กินหญ้า
3. การทำปุ๋ยหมักระบบเติมอากาศ
4. การปลูกผักระบบใต้ดิน(ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ)
5. การผลิตอาหารสัตว์จากทางปาล์มน้ำมัน
6. การปลูกพืชผสมผสาน จำนวน 5 ไร่แก้ง
7. การเลี้ยงปลาแบบบ่อ 3 ด้าน
8. การทำน้ำส้มควันไม้กระบวจร
9. การอบสมุนไพร
10. การทำและการเลี้ยงจุลินทรีย์โดยใช้ภูมิปัญญาไทย
11. การเลี้ยงเป็ด , ไก่ (คอล่อน)
12. การทำเตาถ่านชีวภาพกลายเป็นแก๊สหุงต้มโดยใช้มูลสัตว์
13. การทำน้ำมันไบโอดีเซลโดยใช้ภูมิปัญญา
14. ตู้อบสมุนไพร
15. การทำน้ำยาล้างจาน
16. การทำอาหารปลาตุก
17. การทำน้ำมันนวด
18. การเพาะเห็ดอบโอ่ง
19. การปลูกพืชติกลับ
20. การเพาะถั่วงอก
21. การทำถังแก๊สขนาดย่อม
22. การทำปลาเค็มอบดิน
23. การทำน้ำจุลินทรีย์หน่อกล้วย
24. การปลูกผักไฮโซ
25. การปลูกกล้วยรสชาติต่างๆ

ตัวอย่างองค์ความรู้ของศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขากลม

การเพาะเห็ดอบโอ่ง

ที่มาของเห็ดอบโอ่ง มาจากการคิดหาวิธีการเพาะเห็ดที่ไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณ ในการสร้างโรงเรือนและทำได้ง่ายในครัวเรือน จากการสังเกตพบว่า เห็ดสามารถขึ้นได้ตามป่าตามขอนไม้ที่มีสภาพความชื้นที่เหมาะสม เพราะโอ่งทำจากดิน จะเก็บความชื้นได้ดี จึงทดลองนำเชื้อเห็ดมาเพาะในโอ่ง ปรากฏว่า เห็ดสามารถเจริญเติบโตได้ดี

วัตถุดิบอุปกรณ์

1. ก้อนเชื้อเห็ด
2. โอ่งขนาดใดก็ได้
3. แผ่นไม้หรือตะแกรง
4. ถูพลาสติกสำหรับคลุมปากโอ่ง
5. เชือกสำหรับผูกถูพลาสติกคลุมปากโอ่ง

วิธีการทำ

1. เตรียมโอ่งขนาดไหนก็ได้ ตั้งโอ่งให้บนตะแกรง
2. นำแผ่นไม้หรือไม้กระดานวางในโอ่งตามแนวขวาง
3. นำจุกและวัสดุที่ปิดปากถูก้อนเชื้อ รวมถึงพลาสติกที่อยู่บริเวณคอถูก้อนเชื้อออกแล้ววางเรียงบนแผ่นไม้หรือตะแกรงที่เตรียมไว้ในโอ่ง
4. ใส่น้ำลงไปในโอ่งพอประมาณไม่ควรถึงแผ่นไม้กระดานหรือตะแกรง
5. นำถูพลาสติกมาคลุมที่ปากโอ่งแล้วผูกด้วยเชือกโดยให้สามารถเปิดปิดได้

6. เมื่อน้ำในโอ่งลดลง ควรเติมน้ำและฉีคน้ำที่ก้นโอ่งเพื่อให้เกิดความชื้นสม่ำเสมอ

7. ประมาณ 3-4 วัน เห็ดก็จะให้ผลผลิตและสามารถเก็บเห็ดได้เรื่อยๆ โดยก้อนเชื้อ จะให้ผลผลิตได้ประมาณ 3 - 4 เดือน

การปลูกผักไฮโซ

การปลูกผักแบบไฮโซ คือ การปลูกผักที่ไร้ดิน เป็นที่มาของการปลูกผักแบบไฮโซ ซึ่งเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับคนที่ไม่มีพื้นที่อยู่อาศัยจำกัด เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการปลูกผักปลอดสารพิษในพื้นที่จำกัด แต่ได้ในปริมาณมาก ราคาประหยัดต้นทุนต่ำ ง่ายการดูแลรักษา มีความสะอาด 100 เปอร์เซ็นต์ เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการปลูกผักแต่มีพื้นที่น้อย และเหมาะสมกับเกษตรกรที่ต้องการปลูกผักประหยัดต้นทุน

การปลูกผักแบบไฮโซ ใช้วัสดุแบบเรียบง่ายเข้ามาเป็นอุปกรณ์ที่เหลือใช้ เช่น จานพลาสติกเก่า ท่อพีวีซีหรือกระบอกไม้ไผ่ ที่ไม่ใช่แล้วมาทำเป็นภาชนะสำหรับปลูกผัก ใส่เปลือกมะพร้าวละเอียดผสมปุ๋ยหมัก ใส่เมล็ดพันธุ์ผักที่ต้องการปลูกมาแขวนไว้ที่สูงบริเวณรอบๆ อาคารบ้านเรือนในพื้นที่ที่ต้องการ สูงจากพื้นประมาณ 50 เซนติเมตร เพื่อป้องกันแมลงรบกวน ดูแลรักษาง่าย ให้ผลผลิตเร็ว และผักมีความสะอาดปลอดสารพิษ ซึ่งผักที่ให้ผลผลิตออกมาจะมีสีเขียวปนขาว ดูสะอาดตา น่ารับประทาน เหมาะสำหรับคนที่ไม่มีที่ดินน้อย หรือผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยจำกัด นอกจากนั้น การปลูกผักแบบไฮโซ ยังสามารถทำเป็นไม้ประดับบ้าน ประดับที่อยู่อาศัย ที่พิเศษกว่าไม้ประดับชนิดอื่นๆ คือ สามารถกินได้ด้วย เพิ่มบรรยากาศให้ความเป็นธรรมชาติมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างการปลูกพืชไฮโซ

1. ปลูกในจานพลาสติกที่เหลือใช้ สามารถใช้ได้ทั้ง 2 ด้าน แล้วแขวนไว้
2. ปลูกในกระบอกไม้ไผ่
3. ปลูกในแก้วโยเกิร์ตใส่ในกระบอกไม้ไผ่

วิธีการปลูกในกระบอกลำไย

1. ตัดไม้ไผ่ยาวตามความต้องการ ผ่าไม้ไผ่ออกประมาณ 1 ใน 3 ส่วนของเส้นผ่านศูนย์กลาง และเอาข้อไม้ไผ่ออกเพื่อให้เชื่อมกัน
2. ทำเสาทั้ง 2 ข้าง แล้ววางไม้ไผ่ในชั้นที่ 1 วางบนเสา
3. นำขุยมะพร้าวผสมปุ๋ยคอกแล้วใส่ลงไปในกระบอกลำไยแล้วนำผักลงไปปลูกได้เลย

วิธีการปลูกในแก้วโยเกิร์ตใสในกระบอกลำไย

1. ตัดไม้ไผ่ยาวตามความต้องการ ระหว่างปล้องให้เจาะเป็นวงกลมขนาดใหญ่กว่าแก้วโยเกิร์ตเล็กน้อย ปล้องละประมาณ 2 รู
2. ทำเสาทั้ง 2 ข้าง แล้ววางไม้ไผ่ในชั้นที่ 1 บนเสา
3. ใส่น้ำและโดโลไมท์ลงไปในกระบอกลำไยแช่ไว้ 1 อาทิตย์เพื่อป้องกันผักมีสีเหลือง
4. หลังจากนั้นเปลี่ยนน้ำใหม่และใส่จุลินทรีย์หน่อกล้วยลงไปในกระบอกลำไยด้วย
5. กรีดแก้วโยเกิร์ตข้างได้เป็นรูปดอกจันทร์ ใส่ดินลงไปเล็กน้อย เพื่อพุงต้นผักแล้วใส่ต้นผักลงไปแก้วโยเกิร์ตหลังจากนั้นไปวางในกระบอกลำไยที่เตรียมไว้

นายสงวน มงคลศรีพันธุ์ ได้ทำการศึกษาค้นคว้า ลองผิดลองถูกในการดำเนินชีวิต ในที่สุดก็พบหนทางที่แท้จริงและตรงกับความต้องการ โดยวิธีการย้อนกลับมาคิดทบทวนว่า หากจะทำอะไรสักอย่าง ต้องเริ่มจากต้นที่ถูกต้อง หากจะขึ้นต้นไม้แต่จะพยายามขึ้นจากปลายกิ่งมาก่อน ก็คงจะไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้นต้องเริ่มจากโคนไม้สู่ปลายกิ่งถึงจะเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ดังนั้น ต้องมองจากความเป็นจริงจนถึงปัญหา เมื่อตนเองได้ทราบถึงแนวทางที่แท้จริงแล้ว ก็พยายามที่จะเผยแพร่ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ และที่ได้ศึกษามา รวมทั้งจากประสบการณ์ที่ได้ผ่านมา เพื่อให้คนอื่น ๆ ได้ดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง เดินทางที่ถูกต้องต่อไป เศรษฐกิจ

พอเพียงจะสำเร็จได้ต้องมีวิชาการควบคู่ภูมิปัญญา ต้องเรียนรู้ออกแบบเศรษฐกิจพอเพียงให้
 เหมาะกับตัวเอง ความคิดความรู้จึงเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้และทั้งนั้นหากผลลัพธ์ที่ออกมาคือความสุข
 มากกว่าตัวเลข นั่นเท่ากับคุณ ได้ทำตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้องถ่องแท้แล้ว

เครือข่ายองค์กรชุมชน บ้านจำรุง

โดย นายสำเริง ดินนาน

บ้านจำรุง ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เป็นชุมชนเกษตรกรรม ทำสวนผลไม้ และปลูกยางกันมาก ชุมชนมีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอยู่ที่ “การฟื้นฟูทรัพยากร คน ดิน น้ำ ป่า” โดยทุกเรื่องสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ทั้งหมด 24 กลุ่ม องค์กรชุมชน มีเป้าหมายเดียวกัน ไม่ว่ากลุ่มนั้นๆ จะเริ่มต้นดำเนินกิจกรรมอะไรกับคนกลุ่มใดในชุมชน แต่ก็จะมีการขยายแนวคิด ขยายกิจกรรมเพื่อมุ่งตอบสนองเป้าหมายนี้ นอกเหนือจากการคิด และทำกันเอง ในหมู่บ้านแล้ว ยังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายในตำบลอีกด้วย โดยมีบ้านจำรุง เป็นพี่เลี้ยง ด้วยสภาพความเป็นอยู่ในชุมชน เน้นการพึ่งพาตนเอง จนเป็นที่ยอมรับและเป็นตัวอย่างที่ดี มีผู้มาศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดทั้งปี

จุดเริ่มต้น

บ้านจำรุง หมู่บ้านชาวสวนที่ประสบกับปัญหาของการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และผลเสียจากการใช้สารเคมีจนกระทั่งนำมาสู่การเรียนรู้ และการปรับเปลี่ยนวิถีคิดในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จนถึงวันนี้ผ่านมาแล้วเกือบ 20 ปี บนเส้นทางสายพอเพียง ยอมรับว่าในช่วงแรกๆ นั้นมีความเห็นแตกต่างกันในชุมชน สิ่งที่สำคัญต้องเริ่มที่ตัวเองก่อน จากนั้นจะมีเพื่อนตามมา หลายคนมองว่าการใช้ชีวิตแบบพอเพียงทำไม่ได้ เราจึงจำเป็นต้องทำให้เขาเห็นว่าทำได้ บ้านจำรุงใช้แนวทางของตัวเอง เริ่มจากเรื่อง นอน อยู่ รู้ กิน เริ่มจากการปรับเปลี่ยนที่ตัวเองก่อน จากนั้นสร้างกิจกรรมขึ้นภายในชุมชน ขยายเครือข่ายออกไป มี 24 กลุ่มงานและใช้วิทยุชุมชนในการเผยแพร่ โดยการพัฒนาทางความคิดให้กับแกนนำและคนในชุมชน มีความคิดแบบพึ่งตนเอง ยึดหลักความพอเพียง ไม่เห็นแก่ตัว ช่วยเหลือแบ่งปันกัน จึงกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มกัน

หมู่บ้านจำรุง เป็นหมู่บ้านส่งเสริมให้ประชาชนได้นำผักพื้นบ้านมารับประทาน อาทิ ดอกอัญชัน ขอมมะระ ขมิ้นชัน ชะอม ใบชะพลู ใบบัวบก ยอดเสม็ดแดง ฯลฯ ใช้ประกอบเป็นอาหารหลัก รวมถึงชวนเชิญนักร่องเที่ยวที่เข้ามาเป็นลูกค้าของร้านส้มตำจำรุง ได้บริโภคผักพื้นบ้านเหล่านี้ จนกระทั่งได้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน เมื่อมีคนมาศึกษาดูงาน กลุ่มจะรวมตัวกันทำอาหารเลี้ยงรับรอง โดยใช้ผักพื้นบ้านเป็นอาหารหลัก ให้รับประทาน นอกจากนี้ยังมีการบริการที่พักชุมชนโฮมสเตย์ ให้กับนักท่องเที่ยว ผู้สนใจในวิถีชีวิตที่เน้นการพึ่งพาตนเอง ได้มาสัมผัสและ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ปัจจุบันบ้านจำรุง มีทุนทางสังคม ที่ได้จากการเรียนรู้เรื่องของการพึ่งพาตนเองมากกว่า 20 ปี มีกลุ่มกิจกรรมมากกว่า 20 กลุ่ม มีประสบการณ์ต่าง ๆ มีบุคลากรที่มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีองค์ความรู้ในตัวเอง มีภูมิปัญญาท้องถิ่น มีประเพณีวัฒนธรรม และมีสื่อทางเลือกในการสื่อสารของตนเอง เช่น วิทยุชุมชน

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

คือ แต่ละชุมชนต้องมีความแข็งแกร่ง มีการทำงานเป็นกลุ่ม และมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย หมู่บ้านใดที่เข้มแข็งจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ เผยแพร่ถ่ายทอด ต่อยอด ออกไปสู่ชุมชนอื่นๆ ทำแบบนี้ประมาณ 3-4 ปี เรามีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายของประเทศได้ หรืออย่างน้อยได้เรียนรู้กระแสสังคมอย่างเท่าทัน

ร่วมสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

กระบวนการทำงานของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนบ้านจำรุง มีการบริหารงานอย่างเป็นอิสระ ได้รับการประสานเครือข่ายกันระหว่างกลุ่มกิจกรรม กับองค์กรภายนอก เพื่อเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยมีการประสานงานกับเครือข่ายต่าง ๆ ภายนอกหมู่บ้านกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่างๆ เป็นหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของหมู่บ้านและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและผู้สูงอายุบ้านจำรุงขึ้นมา เพื่อเผยแพร่กิจกรรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ให้องค์ความรู้ต่าง ๆ ในชุมชนไหลเวียนจากภายในไปสู่ภายนอก ได้แก่ กรมพัฒนาชุมชน กองทุนเพื่อสังคม กระทรวงสาธารณสุข สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด สถาบันพัฒนาสื่อภาคประชาชน โดยชุมชนสามารถนำองค์ความรู้จากหน่วยงานภายนอกเข้ามาพัฒนาชุมชนอย่างสม่ำเสมอให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ชุมชนบ้านจำรุง ได้ยกระดับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและผู้สูงอายุให้เป็นศูนย์ถ่ายทอดความรู้ในนามมหาวิทยาลัยบ้านนอกเพื่อการเรียนรู้ของสังคม ภายใต้โครงการร่วมกับมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันวิสาหกิจชุมชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยราชภัฏ ดังนั้น กระบวนการ

เรียนรู้ภายในชุมชนบ้านจำรุง จึงไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ภายในชุมชน แต่ยังขยายขอบเขตไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกอีกมากมาย

มหาวิทยาลัยบ้านนอกแห่งบ้านจำรุงเกิดขึ้นด้วยศรัทธาและเชื่อมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพวกเราแปลว่า หลักแห่งการพึ่งพาตนเอง พวกเราเชื่อในทุกพระราชดำรัส และได้ช่วยกันแปลงสู่การปฏิบัติ ทำไปเรียนรู้ไป ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ที่เราอยู่เริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ ง่ายไปหายาก ช่วยกันคิดช่วยกันบอก จึงทำให้เราค่อย ๆ พึ่งพากันได้มากขึ้น มีความมั่นคงและมั่นใจในการดำเนินชีวิต คาดหวังว่า ถ้าคนไทยทุกคนจะน้อมนำหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน จนเป็นวิถีของตนเองแล้ว ความอยู่เย็นเป็นสุขจะเกิดกับครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติในที่สุด

กิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมที่น่าสนใจและเรียนรู้ของชุมชนบ้านจำรุง ได้แก่ กลุ่มธนาคารขยะ กลุ่มธนาคารต้นไม้ กลุ่มเกษตรพื้นบ้านปลอดสารเคมี โฮมสเตย์และการท่องเที่ยว ร้านค้าพอเพียง วิสาหกิจรวมซื้อรวมขายยางพารา กลุ่มแปรรูปผลผลิต กลุ่มธนาคารปูแสม กลุ่มดีมีดกริดยางพารา กลุ่มธนาคารชุมชน กลุ่มรักษัวัฒนธรรมท้องถิ่น สื่อวิทยุชุมชน ทวี อินเทอร์เน็ต สิ่งพิมพ์

กลุ่มธนาคารขยะ ผู้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าของเศษของที่เหลือใช้ แม้แต่ขยะมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มธนาคารขยะและสิ่งแวดล้อม รับซื้อขยะทุกประเภทมีการคัดแยกขยะแต่ละประเภท สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ทำให้เด็กและเยาวชนได้รับรู้ถึงขยะสิ่งของเหลือใช้ ปลุกฝังค่านิยม ทักษะคิดในการรักษาสีสิ่งแวดล้อม

กลุ่มโฮมสเตย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการใช้กิจกรรมโฮมสเตย์เป็นเครื่องมือในงานพัฒนาให้ชุมชนสะอาด มีสุขภาวะที่ดี และต้องการให้ผู้คนภายนอกได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนสามารถนำไปเป็นแบบอย่างได้ ครอบครัวที่เป็นสมาชิกโฮมสเตย์หมั่นดูแลความสะอาดของบ้านคอยดูแลปรับปรุงส่วนที่ชำรุดให้ใช้การได้อยู่เสมอ ค่าที่พักโฮมสเตย์ อยู่ที่ราคา 120 บาทต่อคืน พร้อมอาหารเช้า โดยเงินรายได้ จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 70 บาทจะให้กับเจ้าของบ้าน 40 บาทจะเป็นค่าอาหารเช้าที่ทางกลุ่มจัดเตรียมให้ ส่วนอีก 10 บาทนั้นจะสมทบเป็นเงินในการบริหารจัดการกลุ่ม ผู้ที่ร่วมพักจะได้เรียนรู้ ศักยภาพชีวิตของชุมชนบ้านจำรุง ผู้คนในชุมชนเองก็ยังได้รับ

ความรู้ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กันและกัน จากการที่พูดคุยระหว่างที่พักอยู่ในชุมชน ไม่ว่า จะพูดคุยกันเรื่องใดก็สามารถเปลี่ยนเป็นความรู้ได้ ทั้งเรื่องอาหาร อาชีพ ที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน ต่างเป็นประโยชน์ให้กันและกัน

กลุ่มผู้สูงอายุบ้านจำรุง เป็นตัวอย่างของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์คุณภาพ มากมาย อาทิ ผลิตข้าวซ้อมมือบรรจุจำหน่ายในร้านค้าของชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชน มีสุขภาพที่ดี โดยมีโรงสีข้าวชุมชนเองมีการผลิตข้าวซ้อมมืออย่างต่อเนื่อง และนำเศษแกลบรำส่ง ให้กับกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้านทำปุ๋ยชีวภาพ และนำปลายข้าวขายให้กับกลุ่มผู้เลี้ยงตะพาบน้ำ

กลุ่มเกษตรกรพื้นบ้าน จะปลูกพืชผักพื้นบ้านปลอดสารเคมี กินแล้วสุขภาพดี เพราะ กระบวนการผลิตไม่ใช้สารเคมี สุขภาพดีจึงเกิดทั้งคนผลิตและคนบริโภค ผักผลไม้ จากการทำ เกษตรอินทรีย์ชีวภาพ ลุงสำเร็จจะบอกกับทุกคนว่า สารเคมีอยู่ที่ไหนมีแต่ทำลาย เลิกใช้เถอะ การ สร้างป่าในบ้าน ป่าหลายอย่าง ประโยชน์ทุกอย่าง กำลังเป็นทิศทางสำคัญของเครือข่ายฯ ปลูกทุก อย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จะเสริมพลังการทำงานจากชุมชนสู่ สังคมวงกว้าง

ร้านค้าชุมชน เป็นกลุ่มก่อตั้งขึ้น ในปี 2529-2530 ช่วงเริ่มต้นชาวบ้านได้ไปศึกษาดูงาน และเตรียมคนให้พร้อมมีการประชุมลงมติร่วมกันที่จะทำร้านค้าชุมชน ช่วงปีแรกสมาชิกจะผลัด เปลี่ยนเวรกันขาย แต่วิธีการนี้ไม่ดี มีคนมาทำบ้าง ไม่มาบ้าง คุมบัญชี และสินค้าไม่ได้ จึงเปลี่ยนมา เป็นจ้างคนขายตลอด เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ ได้รับค่าจ้างเดือนละ 3,800 บาท ซึ่งปัจจุบัน จะปรับมาเป็น 4,500 บาท ส่วนคณะกรรมการสหกรณ์ร้านค้า จะเปลี่ยนทุกปีส่วนใหญ่จะได้ คณะกรรมการคนเดิมมาทำงานต่อ เพราะมีความน่าเชื่อถือ โปร่งใส ไว้วางใจได้

การเรียนรู้เป็นสิ่งที่ต้องแลกเปลี่ยนร่วมกัน ชุมชนเอาจากเขาอย่างเดียวไม่ได้ เขาก็ไม่ควร เขามาขอบโกยจากเราไปอย่างเดียวกัน ต้องมีอะไรมาแลกเปลี่ยนกัน ไมอย่างนั้นชุมชนจะเติบโต อย่างสมดุลไม่ได้

สื่อเพื่อการพัฒนาชุมชน

ชุมชนบ้านจำรุง เป็นชุมชนหนึ่งที่มีสื่อเป็นของตนเองโดยใช้วิทยุชุมชนเป็นสื่อกลางจากเดิมที่มีการเผยแพร่เสียงตามสายในชุมชนอยู่แล้ว ก็ได้พัฒนาขึ้นกลายเป็นวิทยุชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถผลิตสื่อวิทยุชุมชนได้ด้วยตนเอง เริ่มแรกตั้งกลุ่มวิทยุชุมชนขึ้นมีจำนวนสมาชิก 15 คน ก็ได้ส่งสมาชิกเข้าไปอบรมการเตรียมความพร้อมเพื่อออกอากาศ เทคนิคการจัดรายการ การบริหารจัดการสถานี การดำเนินการเตรียมความพร้อมทั้งหมดเป็นไปในระยะเวลา 1 ปีเต็ม ในระหว่างนั้นผู้คนในชุมชนก็เริ่มให้ความสนใจมากขึ้นในที่สุด จนกระทั่งวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2545 วิทยุชุมชนแห่งบ้านจำรุง จึงได้ทดลองออกอากาศเป็นครั้งแรก ที่คลื่นความถี่ FM 103.75 MHz มีพื้นที่ครอบคลุมประมาณ 10 ตำบล ในรัศมี 15 กิโลเมตร มีรายการออกอากาศทุกวันๆ ละ 3 ชั่วโมง มีรายการกว่า 33 รายการต่อสัปดาห์ และอาสาสมัครผู้ผลิตรายการวิทยุในชุมชนมากกว่า 100 คน มีชาวบ้านที่ได้การฝึกอบรมการดูแลเครื่องส่งสัญญาณ เป็นช่างเทคนิคผู้ดูแลและรักษาเครื่องส่ง ชาวบ้านที่มีความสนใจสามารถเสนอเข้ามาจัดรายการที่เป็นประโยชน์เผยแพร่แก่ชุมชน ส่งเสริมค่านิยมในท้องถิ่นก็สามารถทำได้ หรือกลุ่มกิจกรรมใดต้องการมีรายการเพื่อประชาสัมพันธ์หรือรณรงค์กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกลุ่มก็สามารถทำได้ โดยสภาหมู่บ้านจะเป็นผู้กำหนดแนวทางข่าวสารทางเลือกในชุมชน

เจ้าของวิทยุชุมชนแห่งนี้ คือ ชาวบ้านทุกคนในบ้านจำรุง วิทยุชุมชนแห่งนี้มีธรรมนูญชุมชนเป็นของตนเอง 5 ประการ คือ

1. วิทยุชุมชนเป็นของสาธารณะ ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน มีสิทธิใช้และต้องดูแลรักษา
ร่วมกัน
2. ไม่ใช้วิทยุชุมชนเป็นช่องทางในการหารายได้เพื่อโฆษณา
3. คณะกรรมการวิทยุชุมชนต้องให้คำปรึกษาอย่างโปร่งใส
4. สมาชิกทุกเพศ วัย การศึกษาสามารถเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างไม่จำกัด
5. การนำเสนอสาระในรายการวิทยุต้องเพื่อส่งเสริมวิถีชีวิต ค่านิยมอันดีงามในชุมชน
และประโยชน์แก่ส่วนรวม

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชน

แบบสอบถาม

ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชน

.....

วัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม

เป็นการสอบถามข้อมูลความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาการเรียนรู้ ในชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง แบบสอบถามชุดนี้มีทั้งหมด 2 ตอน

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ความต้องการเกี่ยวกับการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

คำอธิบายเพิ่มเติม

ความต้องการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชน หมายถึง ความต้องการของประชาชน ในชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ที่จะได้รับความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งระดับความต้องการของประชาชน เป็น 3 ระดับ คือ

1. **ต้องการเรียนรู้มาก** หมายถึง ประชาชน (ท่าน) มีความต้องการและรวมถึงความสนใจที่จะได้รับการเรียนรู้ในประเด็นนั้นๆ มาก
2. **ต้องการเรียนรู้น้อย** หมายถึง ประชาชน (ท่าน) มีความต้องการและรวมถึงความสนใจที่จะได้รับการเรียนรู้ในประเด็นนั้นๆ น้อย
3. **ไม่ต้องการเรียนรู้** หมายถึง ประชาชน (ท่าน) ไม่มีความต้องการและรวมถึงความสนใจที่จะได้รับการเรียนรู้ในประเด็นนั้นๆ

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดกรอกข้อมูลของท่านในช่องว่างให้สมบูรณ์

1. ชื่อ - นามสกุล (นาย/นาง/นางสาว)นามสกุล.....
2. ที่อยู่.....
3. อายุ.....ปี
4. ระดับการศึกษา

☐ ไม่ได้เรียน	☐ ประถมศึกษา .
☐ มัธยมศึกษาตอนต้น	☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย
☐ ปวช.	☐ ปวส. / อนุปริญญา
☐ ปริญญาตรี	
5. อาชีพ.....

ตอนที่ 2 ความต้องการเกี่ยวกับการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ☒ ลงใน ☐ ตามข้อมูลของท่านที่เป็นจริง ตรงกับความคิดของท่านมากที่สุด

1. ถ้ามีการเปิดโอกาสให้ท่านเข้าร่วมการทดลองดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ท่านต้องการจะเข้าร่วมการทดลองหรือไม่

- ☐ เข้าร่วม
☐ ไม่เข้าร่วม

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
1. ด้านเกษตรกรรม			
1.1 การทำเกษตรผสมผสานแบบพึ่งพาตนเอง			
1.2 การปลูกพืชผักสวนครัว			
1.3 การปลูกพืชสมุนไพร			
1.4 การเพาะเห็ดชนิดต่างๆ			
1.5 การทำน้ำสกัดจากชีวภาพ			
1.6 การทำปุ๋ยหมัก			
1.7 การทำน้ำส้มควันไม้			
1.8 การขยายพันธุ์พืช			
1.9 การปลูกป่าเศรษฐกิจ			
1.10 การปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์			
2. ด้านการจัดการ			
2.1 การจัดการดิน			
2.2 การจัดการน้ำ			
2.3 การจัดการพื้นที่			
2.4 การจัดการชุมชน			
2.5 การจัดการตนเอง			
2.6 การจัดการสุขภาพ			
2.7 การจัดการตลาด			
3. ด้านผลิตภัณฑ์และประมง			
3.1 การเลี้ยงกบ			
3.2 การเลี้ยงปลาอุก			
3.3 การเลี้ยงปลานิล			
3.4 การเลี้ยงหมูหลุม			
3.5 การเลี้ยงวัว ควาย			
3.6 การเลี้ยงไก่			
3.7 การเลี้ยงเป็ด			
3.8 การเลี้ยงปลาในข้าว			

การเรียนรู้	ระดับความต้องการเรียนรู้		
	ต้องการมาก	ต้องการน้อย	ไม่ต้องการ
4. ด้านคหกรรม			
4.1 การแปรรูปอาหาร			
4.2 การแปรรูปผลไม้			
4.3 การทำขนมไทย			
4.4 การทำถนอมอาหาร			
4.5 การจัดดอกไม้สด			
5. ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น			
5.1 การทำไม้กวาดดอกหญ้า			
5.2 การจักสานตะกร้า			
5.3 การทำบายศรี			
5.4 การทำน้ำพริกโง้ง			
6. ด้านเศรษฐกิจพอเพียง			
6.1 ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง			
6.2 การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน			
6.3 การทำบัญชีครัวเรือน			
7. อื่นๆ			
7.1 การทำน้ำยาล้างจาน			
7.2 การทำน้ำยาซักผ้า			
7.3 การทำแชมพูสมุนไพร			
7.4 การฝีมือ เย็บปักถักร้อย			
7.5 การผลิตสิ่งของจากวัสดุเหลือใช้			

**** ขอขอบคุณที่ท่านกรุณาตอบแบบสอบถาม ด้วยความร่วมมืออย่างดียิ่ง ****

ตารางผนวกที่ 1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนการเรียนรู้

(n = 63)

ความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในชุมชนการเรียนรู้		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
1.	การปฏิบัติแบบเศรษฐกิจพอเพียง ต้องเริ่มต้นปฏิบัติที่ตนเองก่อน	4.52	0.59	มากที่สุด
2.	การพัฒนาตนเองให้สามารถ "อยู่ได้อย่างพอเพียง" คือ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้	4.41	0.61	มาก
3.	การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้นั้น ต้องยึดหลัก "พึ่งตนเอง"	4.38	0.66	มาก
4.	การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้ท่านมีความสุขกายสุขใจ เพิ่มขึ้น	4.37	0.58	มาก
5.	ชุมชนพอเพียงเข้มแข็งและยั่งยืนได้ คนในชุมชนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของกันและกัน	4.31	0.80	มาก
6.	ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงจะมีส่วนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของชาติได้	4.30	0.71	มาก
7.	จุดเริ่มต้นของการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ต้องมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง	4.27	0.79	มาก
8.	ทุกคนในครอบครัวท่าน เห็นด้วยกับการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง	4.25	0.69	มาก
9.	คนในชุมชน จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต	4.24	0.78	มาก
10.	การพัฒนาคนในชุมชน จะต้องพัฒนาทั้งความรู้และคุณธรรมควบคู่กันไป	4.24	0.67	มาก
11.	ชุมชนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้ทุกคนในชุมชนเกิดความรักและสามัคคี	4.17	0.71	มาก
12.	การรวมกลุ่มในชุมชน จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนพอเพียง และทำให้เกิดความสามัคคีและรักใคร่ปรองดองภายในชุมชน	4.16	0.65	มาก
13.	เครือข่ายมีความสำคัญต่อชุมชนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	4.15	0.81	มาก
14.	ถ้าคนในชุมชนมีความพอเพียงชุมชนจะมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้	4.14	0.78	มาก
15.	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพอเพียง เป็นศูนย์กลางที่ทุกคนในชุมชนจะได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์	4.14	0.74	มาก
16.	การวิเคราะห์ตนเองหรือการค้นหาค้นหาตนเอง จะทำให้ท่านรู้จักวางแผนการดำเนินชีวิต	4.13	0.61	มาก

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

(n = 63)

ความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในชุมชนการเรียนรู้	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
17. ชุมชนการเรียนรู้แบบเศรษฐกิจพอเพียงจะแก้ไขปัญหา ในชุมชนได้	4.13	0.66	มาก
18. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่	4.08	0.73	มาก
19. การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะ กับวิถีชีวิตของชุมชน	4.08	0.73	มาก
20. ชุมชนพอเพียง ควรมีการกำหนดข้อปฏิบัติของชุมชนร่วมกันใน การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง	3.98	0.77	มาก
21. เมื่อคนในชุมชน สร้างกรอบคร่าวพอเพียงได้แล้ว สิ่งที่จะตามมา คือ การสร้างชุมชนพอเพียง	3.98	0.87	มาก
22. ชุมชนการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มของคนในชุมชน ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน	3.98	0.74	มาก
23. การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก แต่ สามารถปฏิบัติได้	3.98	1.11	มาก
24. การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ท่านมีรายได้เพิ่มขึ้น	3.86	1.19	มาก
25. การดำเนินชีวิตแบบ เศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตแบบ กระเป๋มีดกระเสี	3.79	1.58	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	4.16		มาก

จากตารางผนวกที่ 1 พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนการเรียนรู้ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$) โดยมีความคิดเห็นในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด 1 ข้อ และในระดับมาก 24 ข้อ โดยมากที่สุด ได้แก่ การปฏิบัติแบบเศรษฐกิจพอเพียง ต้องเริ่มต้นปฏิบัติที่ตนเองก่อน ($\bar{X} = 4.52$) รองลงมาคือ การพัฒนาตนเองให้สามารถ "อยู่ได้อย่างพอเพียง" คือ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ ($\bar{X} = 4.41$) และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้นั้น ต้องยึดหลัก "พึ่งตนเอง" ($\bar{X} = 4.38$) ตามลำดับ

ตารางผนวกที่ 2 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการปฏิบัติในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต

(n = 63)

การปฏิบัติในการนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
ด้านคุณธรรม			
1. สมาชิกในครัวเรือนเข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณีที่สำคัญของชุมชน เช่น ประเพณีทานสลากภัตร ประเพณีปี๋ใหม่เมือง ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าบ้าน	3.00	0.00	มาก
2. สมาชิกในครัวเรือนรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม เช่น ทำบุญในวันพระ วันสำคัญทางศาสนา หรือร่วมการลงแขกถือแรงในการทำนา	2.97	0.25	มาก
3. สมาชิกในครัวเรือนมีความรักใคร่ปรองดอง และสามัคคีและเอื้ออาทรต่อกัน	2.97	0.18	มาก
4. สมาชิกในครัวเรือนมีการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน	2.94	0.30	มาก
5. สมาชิกในครัวเรือนช่วยเหลือด้านอาหารหรือเงิน ให้คนยากจนและคนด้อยโอกาส	2.60	0.68	ปานกลาง
6. สมาชิกในครัวเรือนช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวของตนหรือในชุมชน	2.75	0.65	มาก
7. สมาชิกในครัวเรือน ให้ความช่วยเหลือกับคนจน คนด้อยโอกาสและคนพิการ	2.48	0.80	ปานกลาง
ด้านทักษะชีวิต			
8. ครัวเรือนมีการปลูกต้นไม้เพื่อให้ความร่มรื่น ในพื้นที่ของตนเอง	3.00	0.00	มาก
9. สมาชิกในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้ในชุมชน	2.92	0.37	มาก
10. สมาชิกในครัวเรือนปรับปรุงบ้านเรือนให้สะอาด เป็นระเบียบและน่าอยู่	2.92	0.27	มาก
11. ครัวเรือนปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อบริโภคในครัวเรือน	2.89	0.41	มาก

ตารางผนวกที่ 2 (ต่อ)

(n = 63)

การปฏิบัติในการนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการ ปฏิบัติ
12. สมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ฯ ต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หรือ กองทุนหมู่บ้าน	2.84	0.52	มาก
13. สมาชิกในครัวเรือนลดการบริโภคสิ่งฟุ่มเฟือยต่างๆ เช่น เหล้า บุหรี่	2.73	0.66	มาก
14. สมาชิกในครัวเรือนได้สนับสนุนการแข่งขันกีฬาใน ชุมชน	2.73	0.63	มาก
15. ครัวเรือนเลี้ยงสัตว์ เช่น โค สุกร ไก่ ปลา เพื่อบริโภคใน ครัวเรือน	2.71	0.69	มาก
16. ครัวเรือนได้จัดหาที่รองรับขยะ ถูกต้องตามหลัก สุขอนามัย	2.70	0.61	มาก
17. ครัวเรือนทำนา ปลูกข้าว เพื่อบริโภคในครัวเรือน	2.67	0.75	มาก
18. ครัวเรือนแปรรูปอาหาร เช่น การหมัก การดอง และการ ตากแห้ง เพื่อบริโภคในครัวเรือน	2.57	0.80	ปานกลาง
19. สมาชิกในครัวเรือนนำพลังงานธรรมชาติมาแปรรูป อาหาร เช่น ปลาแห้ง กุ้งตาก ผักดอง ผลไม้อบแห้ง	2.49	0.82	ปานกลาง
20. ครัวเรือนมีจัดการและแยกแยะประเภทขยะ ขยะเปียก ขยะแห้ง ขยะมีพิษ	2.44	0.78	ปานกลาง
21. สมาชิกในครัวเรือนนำวัสดุที่ไม่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ ใหม่ เช่น ยางรถยนต์ทำถังขยะ นำซากพืชมาทำปุ๋ยหมัก	2.08	0.93	ปานกลาง
22. สมาชิกในครัวเรือนนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคมา แปรรูป เพื่อการจำหน่ายสร้างรายได้ เช่น พืชผักสวน ครัว สัตว์เลี้ยง เพาะเห็ด น้ำยาล้างจาน แชมพู	2.06	0.95	ปานกลาง
23. สมาชิกในครัวเรือนนำวัสดุคิบบนชุมชนมาก่อใช้ให้เกิด ประโยชน์ เช่น นำเศษอาหารมาทำปุ๋ยชีวภาพ	1.98	0.96	ปานกลาง
24. สมาชิกในครัวเรือนใช้ปุ๋ยหมัก หรือ ปุ๋ยชีวภาพ แทน ปุ๋ยเคมีและสารเคมี	1.84	0.93	ปานกลาง

ตารางผนวกที่ 2 (ต่อ)

(n = 63)

การปฏิบัติในการนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการ ปฏิบัติ
25. คราวเรือนผลิตผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ในครัวเรือนเอง เช่น น้ำยาล้างจาน แชมพูสมุนไพร น้ำสัດและปุยชีวภาพ	1.70	0.84	ปานกลาง
ด้านความรู้			
26. สมาชิกในครัวเรือนมีการติดตามข่าวสารเพื่อเพิ่มพูน ความรู้ในด้านต่างๆ	2.89	0.41	มาก
27. สมาชิกในครัวเรือนมีส่วนร่วมในกิจกรรมแบ่งปันและ ถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชน	2.76	0.56	มาก
28. สมาชิกในครัวเรือน ศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง อย่างสม่ำเสมอ	2.75	0.59	มาก
29. สมาชิกในครัวเรือนเป็นแบบอย่างการดำรงชีวิตตาม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	2.73	0.63	มาก
30. สมาชิกในครัวเรือนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคน ในชุมชน เพื่อวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน	2.69	0.62	มาก
31. สมาชิกในครัวเรือนรับทราบข้อมูลหนี้สินของครัวเรือน	2.65	0.77	ปานกลาง
32. สมาชิกในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน	2.63	0.70	ปานกลาง
33. สมาชิกในครัวเรือนเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชน อย่างสม่ำเสมอ	2.62	0.73	ปานกลาง
34. สมาชิกในครัวเรือนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงอย่างสม่ำเสมอ	2.57	0.78	ปานกลาง
35. สมาชิกในครัวเรือนมีการประเมินการใช้จ่ายที่เหมาะสม กับครัวเรือน	2.47	0.86	ปานกลาง
36. สมาชิกในครัวเรือนเดินทางไปศึกษาดูงาน ภายใน และภายนอกชุมชน	2.05	0.94	ปานกลาง
37. สมาชิกในครัวเรือนได้เข้าอบรมด้านอาชีพ เพื่อหารายได้เสริม	1.86	0.96	ปานกลาง
38. สมาชิกในครัวเรือน มีการวางแผนในการจำหน่ายสินค้า และผลิตภัณฑ์ในชุมชน	1.86	0.86	ปานกลาง

ตารางผนวกที่ 2 (ต่อ)

(n = 63)

การปฏิบัติในการนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการ ปฏิบัติ
39. สมาชิกในครัวเรือนมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน หรือ บันทึกรายรับ-รายจ่าย	1.85	0.85	ปานกลาง
40. สมาชิกในครัวเรือนลด ละ เลิก การเล่นพนัน หว่ยได้ดิน	1.53	0.86	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม	2.52		มาก

จากตารางผนวกที่ 2 พบว่า ประชาชนมีการปฏิบัติในการนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในระดับมาก ($\bar{X} = 2.52$) โดยมีระดับการปฏิบัติในระดับมาก 20 ข้อ และในระดับปานกลางจำนวน 20 ข้อ มีการปฏิบัติในระดับมาก ได้แก่ สมาชิกในครัวเรือนเข้าร่วมกิจกรรมในงานประเพณีที่สำคัญของชุมชน เช่น ประเพณีทานสลากภัต ประเพณีปี๋ใหม่เมือง ประเพณีเลี้ยงผีเจ้าบ้าน และครัวเรือนมีการปลูกต้นไม้เพื่อให้ความร่มรื่น ในพื้นที่ของตนเอง ($\bar{X} = 3.00$) รองลงมาคือ สมาชิกในครัวเรือนรักษขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม เช่น ทำบุญในวันพระ วันสำคัญทางศาสนา หรือร่วมการลงแขกถือแรงในการทำนา และสมาชิกในครัวเรือนมีความรักใคร่ ประองคอง และสามัคคี และเอื้ออาทรต่อกัน ($\bar{X} = 2.97$) และสมาชิกในครัวเรือนมีการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน ($\bar{X} = 2.94$) สมาชิกในครัวเรือนมีส่วนร่วมในการปลูกต้นไม้ในชุมชน และ สมาชิกในครัวเรือนปรับปรุงบ้านเรือนให้สะอาด เป็นระเบียบและน่าอยู่ ($\bar{X} = 2.92$) ตามลำดับ

ตารางผนวกที่ 3 จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

(n = 63)

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม	จำนวน	ร้อยละ
1. การรับทราบว่าภายในหมู่บ้านมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน		
ทราบ	60	95.2
ไม่ทราบ	3	4.8
2. การใช้บริการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน		
1-2 ครั้งต่อสัปดาห์	52	82.5
3-4 ครั้งต่อสัปดาห์	8	12.7
มากกว่า 4 ครั้งต่อสัปดาห์	3	4.8
3. ความมีประโยชน์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน		
มี	63	100.0
ไม่มี	0	0.0

จากตารางผนวกที่ 3 พบว่า จำนวนและค่าร้อยละของข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พบว่า การรับทราบว่าภายในหมู่บ้าน มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ส่วนใหญ่รับทราบภายในหมู่บ้านมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 95.2 ซึ่งมากกว่าที่ไม่ทราบภายในหมู่บ้านมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คิดเป็นร้อยละ 4.8 การใช้บริการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ส่วนใหญ่ใช้บริการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 82.5 รองลงมาคือ 3-4 ครั้งต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 12.7 ความมีประโยชน์ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เห็นว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 100.0

โครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน เป็นกระบวนการการจัดกระบวนการเรียนรู้และการจัดการตนเองของชุมชน โดยชุมชนเป็นศูนย์กลางของการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับชุมชน มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชน เป็นศูนย์กลางที่สมาชิกในชุมชนจะมีโอกาสได้เรียนรู้ ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน ตลอดจนแก้ปัญหาของชุมชนผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อต้องการให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

องค์ประกอบของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ สถานที่ คณะผู้นำ และยุทธศาสตร์การพัฒนา

1. สถานที่ เป็นสถานที่ที่อยู่ในชุมชน สามารถให้คนในชุมชนพบปะ ประชุม สนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้และ ทำงานร่วมกันได้ อาจจะเป็นห้องหรือเป็นศาลา วัด ศาลาเอนกประสงค์ของชุมชน ซึ่งเป็นการประหยัดงบประมาณ โดยไม่จำเป็นต้องก่อสร้างที่ตั้งของศูนย์ใหม่ ใช้พื้นที่ที่มีอยู่ในชุมชนมาปรับปรุงเป็นศูนย์การเรียนรู้ ภายในศูนย์การเรียนรู้ต้องมีแสงสว่างอย่างพอเพียง มีการระบายอากาศที่ดี ภายนอกศูนย์การเรียนรู้มีการตกแต่งให้ดูสวยงาม ปลูกต้นไม้ประดับ หรือมีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาและมีสิ่งแวดล้อมที่ดึงดูดความสนใจ

2. คณะผู้นำ หรือคณะกรรมการประจำศูนย์การเรียนรู้ หรืออาจจะเรียกชื่ออะไรก็ได้ตามแต่ชุมชนจะตั้งชื่อเรียก โดยมีผู้แทนจากชุมชนต่างๆ มาจำนวนเท่าๆกัน จากแต่ละหมู่บ้านและเป็นคนที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน เพื่อช่วยกันระดมความคิดให้เกิดการเรียนรู้และการจัดการในศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้น โดยทำหน้าที่ในการวางแผนและดำเนินการตามยุทธศาสตร์พัฒนาที่ได้ร่วมกันกำหนด

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนา ควรกำหนดให้มีประเด็นการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในการประชุมคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น และนำเสนอประเด็นดังกล่าว เพื่อสอบถามข้อคิดเห็นของคนในชุมชนผ่านเวทีชาวบ้าน เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการพัฒนาและสร้างกระบวนการเรียนรู้

ภายในชุมชนให้เข้มแข็ง จัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์ของชุมชนที่ชัดเจน เพื่อสร้างศูนย์การเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน แล้วทำการแปลงแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามาเป็นแผนพัฒนา ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

แนวทางและขั้นตอนการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ดังนี้

1. ศึกษาความต้องการของคนในชุมชน เกี่ยวกับความต้องการใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน วิเคราะห์ ประเมินปัญหาและความต้องการและศึกษาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อ นำเป็นข้อมูล พื้นฐานในการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้สอดคล้องกับศักยภาพของคนในพื้นที่ ปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมทั้งให้สอดคล้องกับแหล่งการเรียนรู้ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. จัดลำดับความสำคัญของความต้องการของคนในชุมชน เพื่อกำหนดประเภทของ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และกิจกรรมตามความต้องการและความสนใจของประชาชน โดยพิจารณา ขีดความสามารถด้านงบประมาณและบุคลากร
3. การดำเนินการกิจกรรมตามแผน นำกิจกรรมที่จะดำเนินงานเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ ชุมชน ซึ่งกำหนดไว้ในแผนพัฒนามาจัดทำแผนพัฒนาประจำปีและจัดทำโครงการ และดำเนินการ ต่อไป
4. การติดตามประเมินผล ควรมีการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน และประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ

รูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สามารถแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ที่สำคัญได้แก่

1. อินเทอร์เน็ตชุมชน เป็นแหล่งให้คนในชุมชนเข้าถึงเทคโนโลยี จัดบริการให้สืบค้น ข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจ โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

2. ส่วนวิชาการชุมชน เป็นที่สำหรับการจัดประชุมสัมมนา ฝึกอบรม จัดกิจกรรมกลุ่ม พัฒนาความรู้ในชุมชนเป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ผ่านสื่อวีดิทัศน์ จัดกิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรู้ตามที่ชุมชนต้องการ จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน โดยปราชญ์ชุมชน การจัดอบรม เกี่ยวกับเรื่องอาชีพ จัดกิจกรรมสร้างสรรค์พัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ

3. ส่วนแสดงวัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่เป็นแหล่งข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งมีการจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตและวัฒนธรรม เครื่องแต่งกาย เป็นต้น

4. ส่วนจัดการเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน จัดกิจกรรมเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพ ทั้งในด้านการดำเนินงาน การรวมกลุ่ม การฝึกและพัฒนาอาชีพ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเอง หรือคนจากชุมชนอื่นๆ มาเรียนรู้กลุ่มอาชีพของชุมชนได้อย่างแท้จริง

5. ร้านค้าชุมชน จัดบริการสินค้าราคาต้นทุนต่ำ เพื่อเป็นทางเลือกของผู้บริโภคในชุมชน และเป็นศูนย์จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชน สินค้าอุปโภคบริโภค เป็นส่วนส่งเสริมการเรียนรู้ การดำเนินงานเชิงธุรกิจร่วมกัน เพื่อการพัฒนาก้าวไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ชุมชน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม(SMEs) ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตจากชุมชน และดำเนินการตลาดร่วมกับชุมชน

6. ลานกิจกรรมชุมชน เป็นสถานที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กและชุมชน ให้มีการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน มีการจัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และสานสายใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะ การร้องเพลง การเล่นเกมต่างๆ เวทีสำหรับปราชญ์ชุมชนมาแสดงความสามารถให้ชุมชนทราบ

7. ห้องสมุดชุมชน เป็นแหล่งให้บริการข่าวสารข้อมูลให้ความเพลิดเพลินในยามว่าง และเป็นแหล่งให้ความรู้เพื่อการศึกษาค้นคว้าและวิจัย เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน เพื่อปลูกฝังให้คนในชุมชนมีนิสัยรักการอ่านและมีความรู้มากขึ้น จึงควรจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของคนในชุมชน ให้บริการหนังสือทุกประเภท และมีบริการสื่อวารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีความทันสมัย

8. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นที่ให้คนในชุมชนได้รับทราบข่าวสารและความรู้ต่างๆ ส่งเสริมการอ่านหนังสือและป้องกันการลืมนั่งหนังสือ รวมทั้งเพื่อสร้างนิสัยรักการอ่านหนังสือของคนในชุมชน

อุปกรณ์ เครื่องมือภายในศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

ภายในห้องที่อ่านหนังสือ ควรมีสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร มีที่วางหนังสือพิมพ์ ตู้เก็บหนังสือ ป้ายประกาศ ป้ายนิเทศ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ โต๊ะ เก้าอี้ ที่จัดไว้ให้ผู้ไปใช้บริการอย่าง สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย

- การสำรวจความต้องการของชุมชน เกี่ยวกับความต้องการวัสดุ สื่อการเรียนรู้หรือหนังสือที่ตรงกับความต้องการของชุมชน
- ที่อ่านหนังสือ มีโต๊ะ เก้าอี้ที่มีจำนวนเพียงพอเหมาะสม และควรมีขนาดที่เหมาะสมกับเด็กและผู้ใหญ่ มีความมั่นคงและแข็งแรง
- ชั้นวางหนังสือ ควรเป็นชั้นเปิด มีความสะดวกในการค้นหา และมีชั้นวางหนังสือสำหรับผู้ใหญ่และเด็ก
- มีที่เก็บสื่อต่างๆ เช่น แผ่นวีดีโอซีดี แผ่นดีวีดี แผ่นซีดีให้เป็นสัดส่วน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความมั่นคง แข็งแรง สามารถค้นหาและหยิบใช้ได้สะดวก
- จัดนิทรรศการต่างๆ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่แสดงให้เห็นกระบวนการของเรื่องนั้นๆ เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง อาจจะจัดการในอาคารหรือภายนอกอาคารก็ได้ ควรอยู่ในที่มองเห็นง่ายและมีการจัดนิทรรศการ

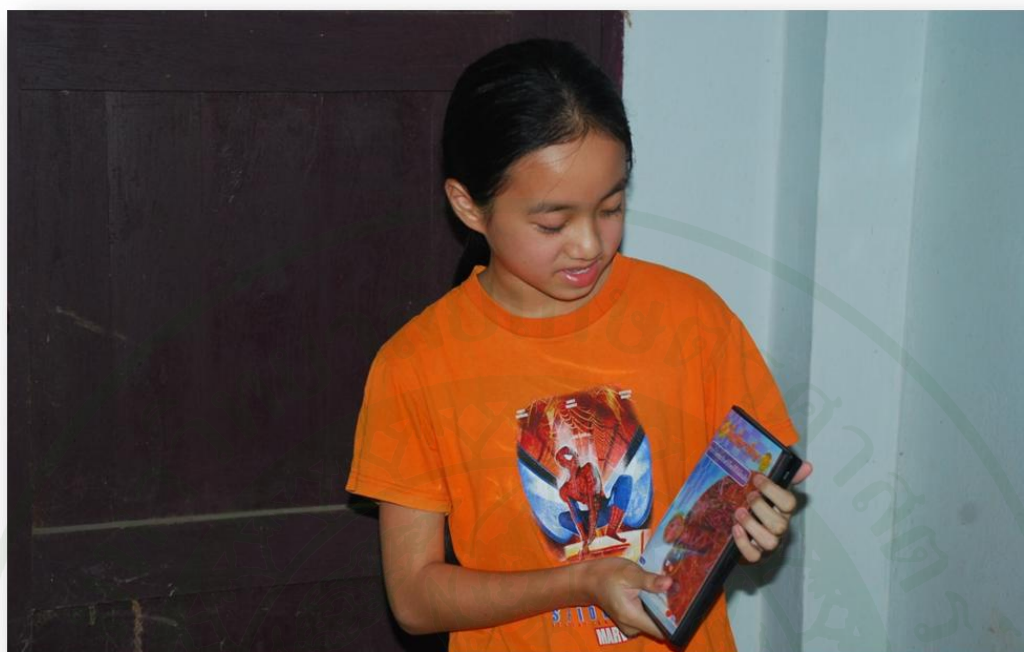
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านม่วงคำใต้

ภาพผนวกที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้สู่ความพอเพียง ชุมชนบ้านม่วงคำใต้

ภาพผนวกที่ 4 ผู้วิจัยกับผู้จัดการศูนย์การเรียนรู้สู่ความพอเพียง ชุมชนบ้านม่วงคำใต้

ภาพผนวกที่ 5 น้องปุเป่ นักเรียนโรงเรียนบ้านม่วงคำ ในฐานะผู้จัดการศูนย์การเรียนรู้

ภาพผนวกที่ 6 น้องแพรว นักเรียนโรงเรียนบ้านม่วงคำ ในฐานะรองผู้จัดการศูนย์การเรียนรู้

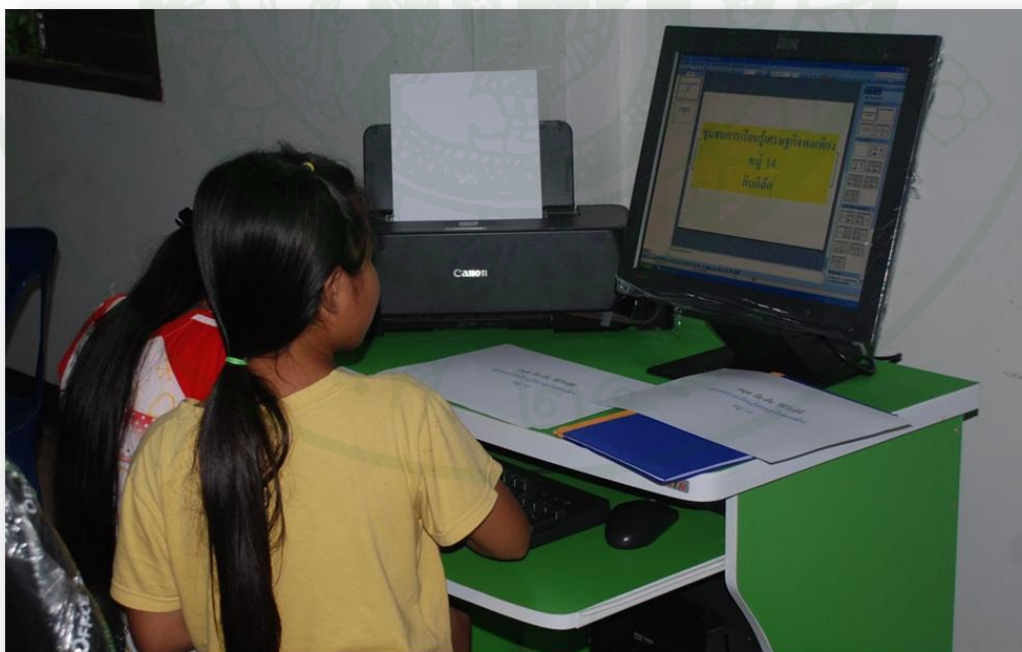
ภาพผนวกที่ 7 ผู้จัดการและรองผู้จัดการศูนย์การเรียนรู้ กำลังจะนำเสนอสื่อวีดิทัศน์

ภาพผนวกที่ 8 เตรียมทดลองฉายสื่อวีดิทัศน์ให้กับชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงคำได้

ภาพผนวกที่ 9 ชาวบ้านชุมชนบ้านม่วงคำใต้ ดำเนินการจัดสถานที่ศูนย์การเรียนรู้

ภาพผนวกที่ 10 เตรียมทำเอกสารประชาสัมพันธ์ศูนย์การเรียนรู้

ประวัติการศึกษา และการทำงาน

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวเยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำริญกุล
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 2 เดือน เมษายน พ.ศ. 2518
สถานที่เกิด	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	การศึกษาระดับบัณฑิต (เทคโนโลยีทางการศึกษา) มหาวิทยาลัยบูรพา การศึกษามหาบัณฑิต (เทคโนโลยีการศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตำแหน่งปัจจุบัน สถานที่ทำงานปัจจุบัน
	หัวหน้างานเผยแพร่สื่อ สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์